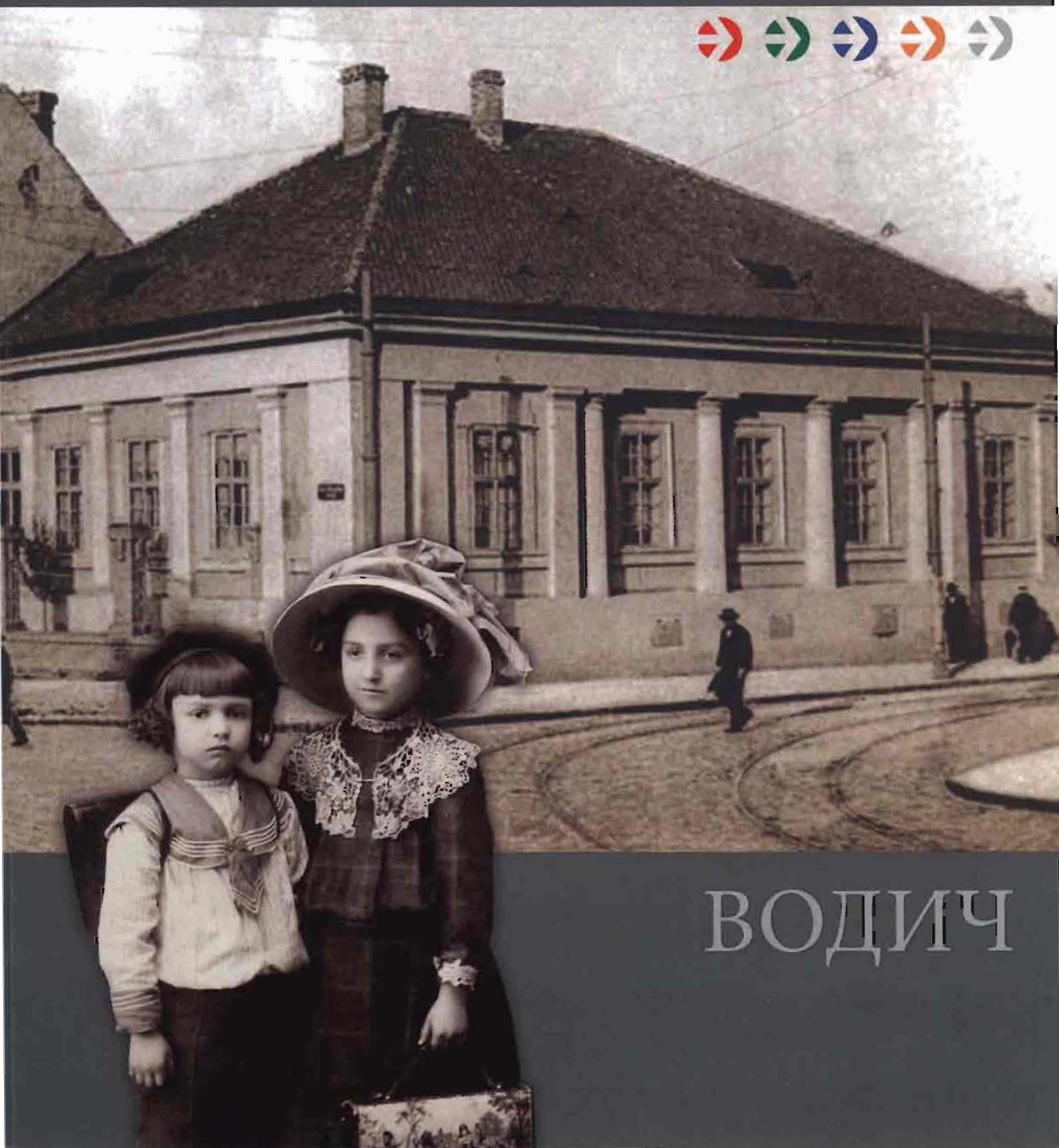

Педагошки музеј Београд

ВОДИЧ

| ВОДИЧ |

Издавач:
Педагошки музеј

Главни и одговорни уредник:
Немања Антовић

Аутори:
Бранислава Јордановић
Маја Николова
Гордана Павловић Лазаревић
Љиљана Станков

Текст на енглеском језику:
мр Растко Јовановић

Лектура и коректура:
др Наташа Вујисић

Дизајн:
Драгана Лацмановић Лекић

Фотографије:
Веселин Милуновић

Штампање публикације омогућио је Секретаријат за културу Скупштине града Београда

ВОДИЧ ➡➡➡➡➡

Београд 2012.

СЛОВИЦА

 аА	 бБ	 вВ	 гГ	 дД	 еЕ
 жЖ	 зЗ	 иИ	 йЙ	 кК	 лЛ
 мМ	 нН	 оО	 пП	 рР	 сС
 тТ	 уУ	 фФ	 хХ	 цЦ	 чЧ
 шШ	 щЩ	 ъЪ	 ыЫ	 џѠ	 ѡѢ

Стална изложбена поставка у Педагошком музеју отворена је 2007. године. Поставка је настала после 110 година постојања Музеја. Отварањем Сталне поставке указала се потреба да се посетиоцима омогући лакши приступ садржајима Музеја. Та потреба је подразумевала текстуално представљање експоната.

У представљању Сталне поставке не би се, овом приликом, могло заобићи оно што је у Музеју било пре 2007. године. У пређашњем периоду Музеј је био представљен поставком „Десет векова српске школе“ (1975 – 1996.). Развој српског школства од IX до XX века је на прегледан и приступачан начин представљен оригиналним предметима, документима, фотографијама и књигама. Пројекте ентеријера и изложбене поставке дело је дипл. арх. Владислав Пешић. За концепцију изложбе и њену реализацију старало се Стручно веће у коме су били Боривоје Аксентијевић, Радмила Аћимовић, Раденко Јанковић, Јелица Поповић и Срећко Ћунковић.

Изложба је представљена публикацијом 1974. године и Водичем 1986. године – аутор је у оба случаја био Срећко Ћунковић.

У изради оваквог текста неизбежно су се пред ауторима нашле дилеме: концепција, дужина текста, број фотографија, однос фотографија и текстуалног представљања. У разрешењу тих дилема требало је видети посетиоце и њихова интересовања. Интересовање посетилаца Музеја је у толикој мери разнолико и непредвидљиво да се текст Водича морао томе прилагодити а да остане верни приказ изложбене поставке. У Музеј долазе деца из предшколских установа и људи у зрелим годинама. Да би се удовољило различитим интересовањима посетилаца овај Водич се у неким облицима граничи са монографским приказом Музеја. Ауторски тим Педагошког музеја је имао обавезу и жељу да у сто петнаестој години постојања представи Сталну изложбену поставку, а тиме и рад многих генерација учитеља и кустоса.

Овај Водич ће посетиоцу омогућити потребну лакоћу упознавања Сталне изложбене поставке Педагошког музеја и испунити жељени ниво радозналости. Свака посета Музеју вреди ако је испунила радозналост – која траје. Посетилац Музеја ће са овим Водичем лакше проћи кроз Музеј, а и читалац Водича ће сазнати о Музеју оно што га чини значајном културно-просветном институцијом.

Немања Антовић, директор

THE EDUCATIONAL MUSEUM

THE EDUCATIONAL MUSEUM (until 1962 the School Museum) is one of the oldest institutions of this kind in Serbia permanently striving for a hundred years to save from oblivion historical values of Serbian school tradition. It was founded in 1896 by the Association of Serbian Teachers with the task to “collect and preserve teaching aids and all other assets related to elementary school, that are of pedagogic and historic importance to the school and teachers.”¹ From the experimental collection of modern teaching aids and literature in the field of pedagogy the Museum developed, despite complete destructions during the World Wars, into a reputed institution treasuring over 50000 objects, books, documents, photographs, students’ works and other material and documents related to history of education and mainstream school development in Serbia from 19 century until the present day with vivid exhibiting, publishing, cultural and educational activities.

By the end of 19 century the Association of Serbian Teachers was a highly reputed guild which not only strived for the interests of its members but also invested all its efforts and hard work for the cultural and educational enhancement for the benefit of its people. Among Serbian teachers there were many individuals, who were educated in teachers schools throughout Serbia and seminars of pedagogy at most renown European universities and were originators at the epoch of new ideas which represented a great step forward in the development of Serbian educational and cultural circumstances. One of such great achievements and advances include foundation of the School Museum established by the resolution of the thirteenth Board Meeting of the Serbian Association of Teachers, held from 6th to 9th August, 1896 at the Captain Misha Residence “in order to enable “Serbian teachers and other educators to acquaint themselves with current and past teaching aids as well as other requirements and needs of schools, students and teachers, including current and past teaching stands both in Serbia and other countries.”²

The decision to found the Museum was taken following a proposal put forward by Dimitrije J. Putnikovic (1859-1910) a teacher and textbooks author who presented

at the Board Meeting a paper entitled” “What teachers can do about teaching aids” where he pointed out that “efforts should be made toward establishing of the National School Museum where teaching means and all other items related to the elementary school, of pedagogic and historic value to schools and teachers could be housed.”³

Soon, on 24 November, 1896 (after old Julian calendar) a ceremony was held in the Elementary school building near the Orthodox Cathedral on the occasion of the centenary of birth of Jovan Gavrilovic, former Prince’s regent and the benefactor of orphans of Serbian teachers where Dimitrije Putnikovic presented his idea of a School Museum, its purpose and tasks. The Main Board of the Teachers’ Association earmarked 500 dinars for the requirements of the Museum, prescribed rules for its operation and elected Dimitrije Putnikovi its first manager.

“The purpose of the School Museum is to enable Serbian teachers and educators to get acquainted with current and past teaching aids and all school items needed for schools, teachers and students, and in general where current and past trends in elementary education could be seen both in Serbia and other countries, and in this way to support and enhance of Serbian schools. To this end, the Museum will collect, keep and exhibit to the

¹ “Resolutions by the Board of the Association of Serbian Teachers regarding founding of the School Museum”, *Teacher, Pedagogic and Literary Journal*, Belgrade, 1896/97, vol. 12, pp. 125-126:

² “Regulations governing The work of the Museum”, *School Museum in Belgrade. 1896, 1897 and 1898 Report* written by D. J. Putnikovic, Belgrade, 1898:

³ “Resolutions of the Thirteenth Board Meeting of the Serbian Teachers’ Association on School Museum Founding”, *Teacher, Pedagogic and Literary Journal*, Belgrade, 1896/97, pp. 125-126:

visitors teaching aids (mainly for elementary education), various items needed in schools, vs. pupils and teachers and such material that possesses historical value as to understanding of the development of schools in Serbia.”⁴

In testimony of the importance of the Museum founding in the eyes of the contemporaries many articles were published in pedagogic and other journals and papers in Yugoslav lands which recorded and welcomed its founding, one of them being *Uciteljski tovaris* [*Teacher's Companion*].⁵

The management of the Museum immediately undertook huge work on gathering material and building a collection. Thanks to the contributions of individuals and institutions not only locally but from abroad as well (for instance, the Austro-Hungarian Ministry of Education sent a collection of 1200 books, textbooks, paintings and teaching aids) the Museum managed to collect in its early stage 2.750 objects so that in 1898 first exhibition at the Elementary School of Zapadni Vracar took place which attracted a lot of interest in Belgrade and in addition to the Minister of Education and Ecclesiastic Affairs” there were” 500 visitors from all ranks of government officials and the citizenship as well as 2000 pupils with their teachers.”⁶ A similar event took place in the Civil Engineering School in Dunavski Kraj in 1900 where in the same year a small permanent exhibition was set up to be moved into two classrooms of the Elementary school near the Orthodox Cathedral. There was one specific exhibition which was particularly attractive. Its originator was Jovan Telebakovic, a teacher and it was organized in the Elementary school in Savinac. It staged a comprehensive and systematic representation and show of all aspects of school life - from buildings, personalities of teachers and pupils, to teaching process, teaching aids, furniture, school papers, and even school cleaning items.

Due to the lack of institutions which could professionally offer support to schools and teachers, the progressive body of teachers tried to fill the gap through this Museum. The Museum was open to deal with issues related to education and the teaching process as a proponent and supporter of progressive ideas and practice. It directed all its efforts toward systematic improvement of professional competence of teachers by using the collected exhibits then through lectures, exhibitions enjoying at that time the full support of progressive public and the Ministry of Education and Ecclesiastic Affairs. The School Museum houses a large number of documents, teaching aids, textbooks, pedagogic literature in all European languages, teachers' and pupils' kits and supplies, exhibits written and made both by teachers and pupils. However, during the World War I the entire valuable material and collection of importance for the history of our schooling and education was totally destroyed.

Due to war inflicted destruction, the Museum became reconstructed as late as 1925. The management of the Museum, headed by Jovan Telebakovic, collected or made objects that were permanently exhibited in the building of the Teacher's Home. From the articles published at the time it can be seen that the Museum occupied three large rooms which housed herbarium, insects collections, zoological preparations, paintings, drawings, letters, autographs, apparatus for science teaching, slide rules, embroideries, pupils' works, relief maps. The objects were not simply exhibited in glass showcases but classified according to the topic they were related to into clusters or in *milieus*.⁷

During 1935/36 school year the Museum was visited by 5125 pupils and 400 teachers. Jovan Telebakovi held courses related to creating of teaching means.

⁴ Rules governing Work of the Museum, School Museum in Belgrade. 1896, 1897 and 1898 Operations Report, written by D.J. PutnikoviBelgrade, 1898:

⁵ *Uciteljski Tovariss*, 42/1902, no.6, pp. 45.

⁶ Rules governing Work of the Museum, The School Museum in Belgrade. 1896, 1897 and 1898 Report, written by D.J.Putnikovic,Belgrade, 1898:

⁷ Milica Djuric Topalovic “Through the School Museum”, *Narodna prosveta*, 1930, no. 31 dated 20th April, 1930. “Many excellent, useful and perfectly arranged institutions exist in modest seclusion, far from competing ideology of our times, One of them is the School Museum of the Association of Teachers known to many to exist, but seen by few people, and there is the majority of those who do not even know that it exists here, in our circles.

But it exists to the delight of all sincere educators,teachers and pedagogues. It does exist exceptionally well arranged and

In World War II the Museum was destroyed again.

After World War II the Museum was reconstructed for the third time out of nothing. The Museum was located within the Elementary School St. Sava. It began to work in 1947 when the rights and obligations of the founder were taken over by the Town People's Council, i.e. the Belgrade Town Assembly which still today carries out the task. The Museum gains back up both financially and staffwise and in 1960 new concept of work and organization of the Museum are being developed and introduced so that its activities became more appropriately managed to meet particular requirements of an institution of this type. At the time the School Museum changes its name into the Museum of Pedagogy. Sectors and collections are being formed, body of exhibits and objects grows and becomes richer. First exhibitions take place. The Museum established relations with similar institutions in Zagreb and Ljubljana and together they publish the Collection for the History of Schooling and Education. When it was moved into the building of the lyceum (Realka) in 14 Uzun Mirkova street the Museum of Pedagogy acquires much better working conditions and development possibilities.

Presently, the Museum is mainly involved with the study of the history of schooling, education and pedagogy in Serbia. collecting and keeping of objects and documents, professional and scientific processing of material collected as well as presentation of research results in publications, permanent and occasional exhibitions in the Museum and other places, organizing lectures, seminars, workshops and other forms of cultural and educational events.

The Museum of Pedagogy houses more than 50000 objects, documents, books, photographs and other material which represents a inexhaustible treasury of information

knowledgably managed by a reraly hard working, devoted and loyal educator / in footnote: Jovan Telebakovic, Museum manager from 1925 - 1933) The School Museum is housed within the building of the Teachers' – Home /footnote: address/ occupying three premisses in its right wing... Three rooms are full of wonderful most skillfully arranged objects. Anything that might be related to school found its place here. Herbarium collections, insect collections, zoological preparations, paintings, drawings, letters, autographs, apparata for science teaching, slide rules, embroideries, pupils, works, relief maps, etc... The School

regarding the development of schooling and education in Serbia and classified into the following collections:

Department of school supplies, equipment and teaching aids from all fields of teaching, including dummies and layouts of school buildings, school items, seals and school bells, pupils' items and teaching aids and supplies from all teaching areas,

Department of archive material and documents which houses manuscripts of school laws, rules and regulations, *curricula*, school records, application forms, grade books and other documents related to school life (invitation cards and programs of school performances and ceremonies, etc.) then material related to the work of the Association of teachers and progressive teacher's movement and legacies of renown teachers and educators.

Department of textbooks and pedagogic literature which houses one of the richest collections of textbooks and reference books from all teaching areas and for all educational levels, works in the field of pedagogy and teaching methods, pedagogic periodicals, collection of laws, codes and other regulations in education, reports and school commemorative charts and separate bodies of books from private libraries of outstanding teachers and educators.

Department of school documentation and mediatheque contains collections of documents from all areas of education at all levels as well as pupils', students' and teachers' organizations, pupils' and students' homes, etc.

Department of children's works of fine arts with an important collection of children's drawings from the mid fifties of the last century until the present day.

In its role of a modern establishment of this type, the Museum of Pedagogy does not only house and process

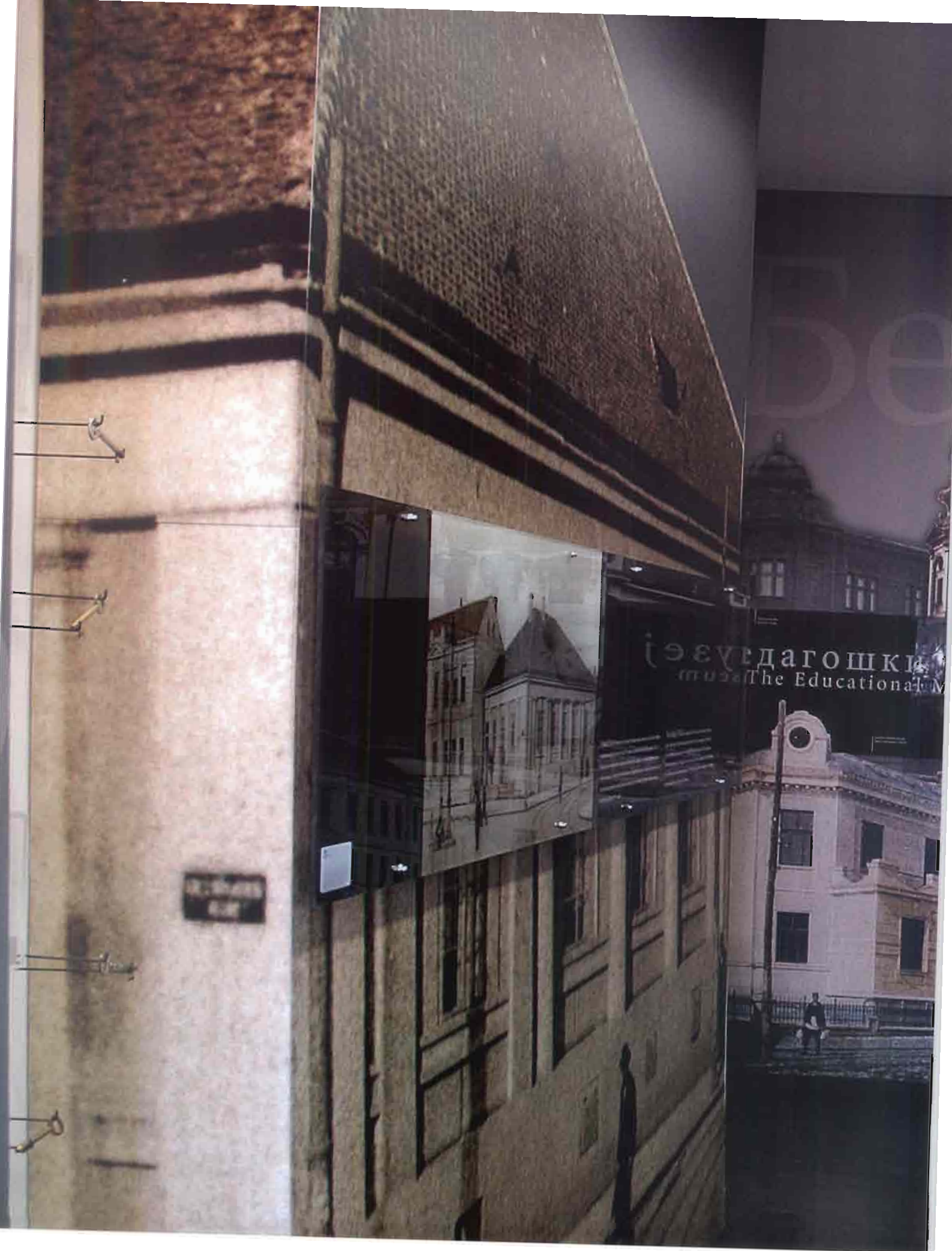
Museum is an important thing. Pupils can find there guidelines for their work. It can also be of paramount historic value as it can gather and house the whole history of our school system... The work was initiated and there it is. It is up to us all to make it richer, to develop it and support it... comparing what I had seen in Switzerland and Germany to our small but as full as a pomegranate and beautiful School Museum we can be proud and say: we have as much as great nations, and moreover we have achieved more compared to many."

museum relevant objects, exhibits and documents, but it is also involved with a variety of cultural and educational activities. In the first place, Ten Centuries of Serbian School permanently on display should be emphasized which in an accessible and well managed way by means of original objects and documents, photographs and books acquaints the visitor with the history of schools in Serbia from the nineteenth to the beginning of the 20 century. In addition, numerous exhibitions dedicated to different aspects of the history of education in our country are occasionally organized.

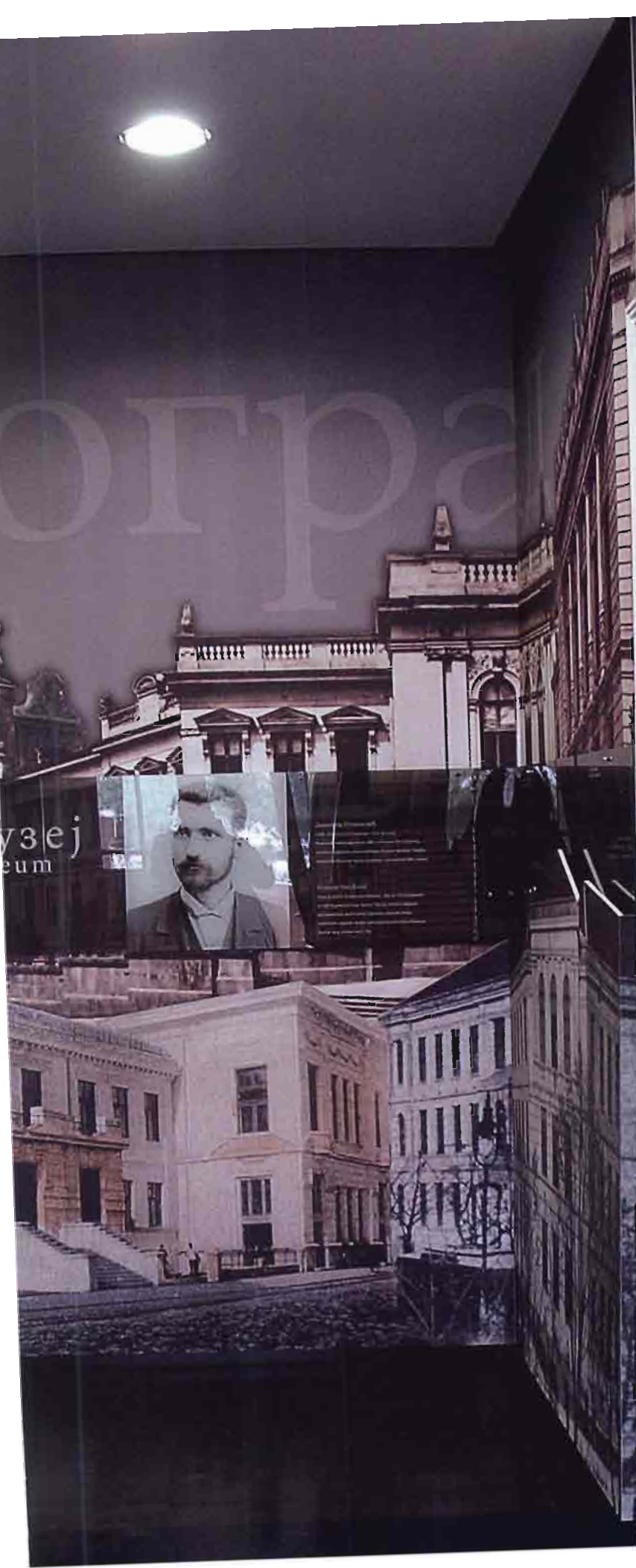
Finally, the publishing activity of the Museum should also be mentioned and in different editions several important contributions on schooling system and education in Serbia have been published. This type of activity dates back to the foundation days of the Museum and the first editions became published a hundred years ago. Although these were annual Reports on the School Museum Work we can derive from them many interesting information about collections items and exhibitions that had taken place in those times. Presently, of course the publishing activity is much more vivid and varied. Over the past 23 years, in collaboration with Zagreb and Ljubljana related Museums annual Collection Book For History of Schooling and Education was being published. Editions have been classified into three domains. History of Schooling and Education in Serbia published

in three volumes - *Schooling and Education in Serbia in the Middle Ages*, *Schooling and Education in 18 century Serbia* and *Schooling and Education in 19 century Serbia* which are significant because they contain summarized overview development of the schooling in Serbia over a period of as long as ten centuries. The same edition includes publications dealing with particular aspects and approaches to schooling in Serbia such as *Schooling of Young Girls until 1941*, *Past and Present Day Kindergartens*, *Teachers' Schools in Serbia*, *Art Schools in Serbia until 1941*, and many other. In an edition entitled Monography three interesting books have been published: *Rectors of the Lyceum, High School and University (1838-1988)*, *Serbian Ministers of Education from 1811-1918*. and *Ministry of Education and Ministers of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians and Kingdom of Yugoslavia 1918-1941*. Finally, in the last thirty years the Museum has been publishing several tens of catalogues of thematic and professional exhibitions as well as *Guide through the Permanently Displayed Exhibits of the Educational Museum*. These works are often the only examples of its subject of study and therefore indispensable to all those who study Serbian culture and history of education.

Rasko Jovanovic

Музей педагогического музея
The Educational Museum

THE SCHOOL MUSEUM

The School Museum was founded in 1909 by a group of teachers of Secondary School "S. Sinić" in Belgrade. Its purpose was to preserve and present the historical and pedagogical materials and supplies that might have historical value for studying the development of Serbian schools.

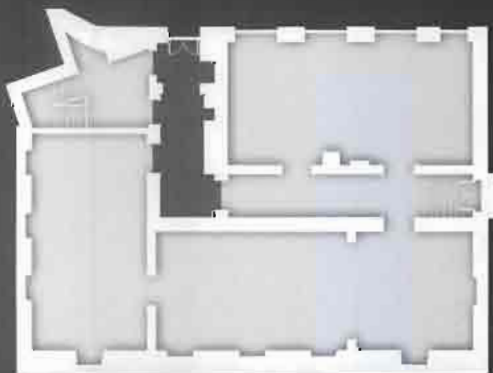
In 1909 the Museum organized its first exhibition in the building of the Elementary School in Belgrade at Western Vračar.

For several decades the Museum did not have a permanent location. It was situated mostly in the premises of elementary schools in various parts of Belgrade (at Western Vračar, in the area near the river Dunav, at Eastern Vračar, in Senka Street, in the school near the Orthodox Cathedral, in the Teachers House, also at Eastern Vračar, in the elementary school at Ferizije, and in the Second Boys' Only Secondary School).

Many of them from the Museum's collection were destroyed during the two World Wars. After the Second World War the Museum was situated in the building of the Elementary School "S. Sinić". As of 1960, the Museum is called the Museum of Pedagogy, and from 1969 it is located in the building of the former Secondary School called "Realka" - the school where modern languages and sciences were major subjects, where the Museum still stands.

ИСТОРИЈА МУЗ

МУЗЕЈА

Школски музеј основало је Учитељско удружење Србије 24. новембра 1896. године (по Јулијанском календару) на предлог учитеља Димитрија Путниковића, са циљем да сакупља и чува наставна средства „као и све оно, што има историјске вредности за познавање развитка српских школа“. Прву изложбу Музеј је приредио 1898. године у згради основне школе на Западном Врачару. Неколико деценија Музеј није имао стални смештај. Налазио се у просторијама основне школе на Западном Врачару, основне школе на Дунавском крају, основне школе на Источном Врачару, основне школе у Савској, у основној школи код Саборне цркве, у Учитељском дому, поново у основној школи на Источном Врачару, у основној школи на Теразијама и у Другој мушкој гимназији. Материјал који се чувао у збиркама знатним делом је уништен у оба светска рата. После Другог светског рата Музеј се налазио у згради Основне школе „Свети Сава“. Од 1960. године носи назив Педагошки музеј, а од 1969. године Музеј је смештен у зграду некадашње Реалке, у којој се и данас налази.

Дечак и девојчица, Раде и Мара, Зајечар, 1905.

Зграда Реалке саграђена је око 1840. године по пројекту Франца Јанкеа за приватну кућу Цветка Рајевића, управитеља вароши београдске. На предлог Министарства просвете 1867. године зграда је дата на коришћење београдској Реалци. Године 1883. саграђена је дворишна, приземна зграда, а године 1905. по идејном пројекту Јосифа Ковачевића, саграђена је још једна једносратна зграда. Због својих архитектонских и историјских вредности зграда Реалке је 1979. године проглашена за споменик културе од великог значаја за Републику Србију.

Димитрије Путниковић (1859. Касидол код Пожаревца – 1910. Београд). Учитељску школу завршио је 1880. у Београду. Био је учитељ, школски надзорник, писац уџбеника, уредник часописа *Учитељ*, управитељ Школског музеја од његовог оснивања до 1906. године.

ПРЕДМЕТИ У КУБУСИМА И ВИТРИНИ:

- Бранислав Јанковић и Бранко Вељковић, *Буквар за I разред осмогодишње школе*, Београд, 1956.
- Школска звона
- Писанка, свеска са упутством за лепо писање и флашице за мастило.
- Прибор за писање: камена таблица са крижуљом и сунђером.
- Мита Митић, *Буквар за I разред основне школе*, Београд, 1956.
- Изглед учионице с краја XIX века (рад арх. Владимира Пешића).
- Ђак првак с краја XIX века.

ЗГРАДЕ У КОЈИМА ЈЕ БИО СМЕШТЕН ШКОЛСКИ МУЗЕЈ:

1. Основна школа на Дунавском крају
2. Савска основна школа
3. Основна школа код Саборне цркве
4. Учитељски дом
5. Друга мушка гимназија

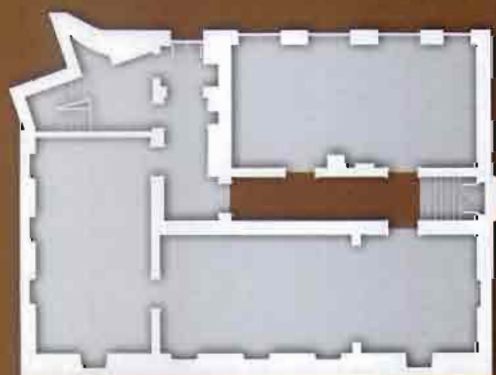
Зграда Реалке у Београду с почетка XX века. (Оригинал се чува у Музеју града Београда.)

Димитрије Путниковић, Београд, око 1890.

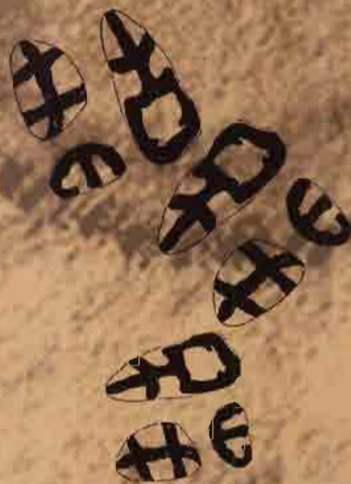
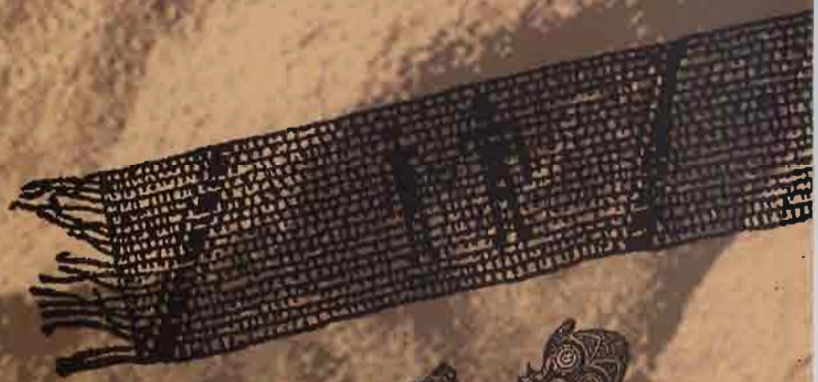
КРАТКА ИСТОРИЈА

ИЈА ПИСМА

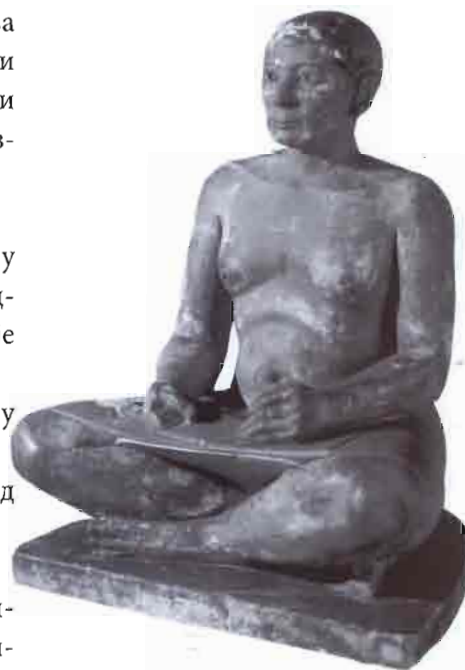
- РАЗВОЈ ПИСМА
- ИСТОРИЈА СРПСКОГ ПИСМА
- ПРИБОР И ПОДЛОГА ЗА ПИСАЊЕ
- ВУКОВА АЗБУКА
- ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ГЕНЕЗЕ СЛОВА

Писмо је непроцењиво откриће човековог генија на којем почива наша цивилизација. Пре првог *правог* писма у употреби су били системи бележења као што су рабоши, вмпуми и кипу. Сложенији и ефикаснији системи настали су када је човек почео да црта, резбаре и „слика“, пре 40.000 година:

- сликовно (пиктографско) писмо – знаци овог писма читани су тачно онако како се изговара име нацртаног или уклесаног предмета, квалитет овог писма је у његовој универзалности, могао је свако да га чита, без обзира на то којим језиком говори;
- идеографско писмо – систем у коме знаци писма увишестручују своје значење;
- слоговно писмо – имало је велики број знакова који је зависио од развијености језика.

Први писар у историји Египта „Скриба“.

Писана историја почиње негде око 5.000 година п.н.е. са писмима насталим у Месопотамији – *клинасто писмо* и древном Египту – *хијероглифи*. Ова писма била су у почетку сликовна, а на крају развоја добила су и фонетску форму. Крајем XV века п.н.е. Феничани су извели свој први фонетски алфабет који није имао знакове за вокале. Коначне заслуге за развој писма имају Грци који су употпунили феничански алфабет знаковима за вокале. Из грчког алфавета развила се латиница, а у IX веку дефинисан је облик ћирилице.

ИСТОРИЈА СРПСКОГ ПИСМА

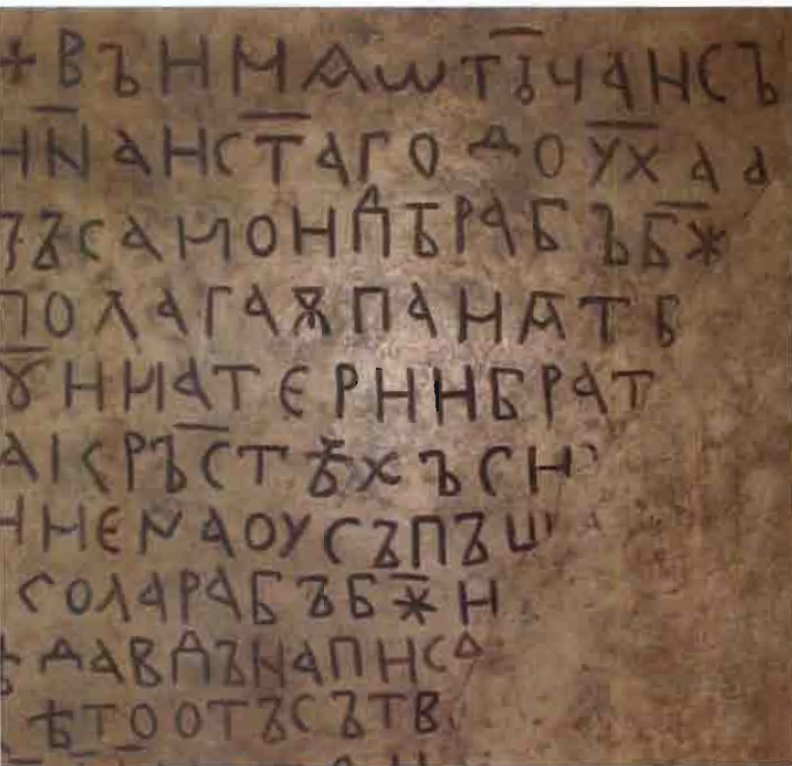
- Милутинов запис
- Студенички типик
- Инок Сава
- Мирослављево јеванђеље
- Рукописно писмо
- Савремено писмо

Историјско име српског писма је старословенско или црквенословенско. Оно се развијало и мењало облик, прилагођавано је актуелним потребама, услед чега се временом јављају његови различити облици који касније постају утврђени историјски стилови. Прво словенско писмо, *глагољица*, писано је на два стилски различита начина, на истоку Балкана писало се округлом бугарском, а на западу, уз Јадранско море, угластом (Хрватском) глагољцом.

Први дефинисани стил ћирилице био је *у став* – писмо строгог и свечаног облика. Ширењем писарске праксе из устава је изведен такозвани *полуу став* нешто слободнијег и динамичнијег изгледа. У свакодневној употреби био је *брзопис* или *скоропис*, писмо за свакодневне профане потребе.

Историјски преглед генезе слова.
(Аутор, проф. С. Ф.)

03. Самуилова плоча. Најстарији писани споменик ћирилицом из 993. Пронађен је 1930. на источној обали Преспанског језера у селу Герману. (Одливак, гипс. Оригинал се налази у Софији.)

Већ од самог настанка *ћирилица* се јављала и као монументално, споменичко клесано писмо које је било стилски недефинисано. Традиционална ћирилична писма променила су облик реформом Петра I Великог. Овом реформом настао је такозвани грађански стил писма. Грађанску ћирилицу реформисао је Вук Стефановић Караџић ослободивши је од знакова старословенског писма који нису имали одговарајући гласовни еквивалент у српском језику, чиме је створена права словенска фонетска азбука.

Моравски кнез Растислав (842–871) у жељи да сузбије утицај немачког језика у својој земљи затражио је од византијског цара Михајла (842–867) проповеднике који знају словенски језик. Избор је пао на браћу Ђирила и Методија који су 863. године са ученицима дошли у Моравску са литургијском литературом преведеном на словенски језик и уређеним новим писмом. То ново писмо било је глагољица којом почиње ширење словенске писмености и развој духовне и световне литературе.

Браћа Ђирило и Методије, проповедници који су познавали словенски језик, 863. године са ученицима дошли су у Моравску. Из Моравске словенска браћа одлазе у Рим, а њихови ученици враћају се у јужне словенске крајеве, где у Преславу и Охриду делују, настављајући просветитељски рад својих учитеља Ђирила и Методија. „[...] Уверили смо се да је Методије у свим црквеним учењима и пословима правоверан [...] Хвалимо словенска писмена које је изумео Константин Филозоф и указујемо да се на томе језику славе дела Христа господара [...]“. *Industriae tuae* (посланица Папе Хадријана II), 880.

04. *Рука која пише на свитку, детаљ фреске Пророк из манастира Манасија*, XV век. (Копија, рад академског сликара Зденке Живковић.)
05. *Пергамент* – животињска кожа као подлога за писање.
06. *Calamus* – трска и пера различитих птица, служили су за писање на пергаменту.
07. *Дивит* – кутијица у којој су се носиле писаљке.
08. *Перорез* – специјални мали ножић за зарезивање трске и пера и за стругање погрешно исписаних слова.

ПРИБОР И ПОДЛОГЕ ЗА ПИСАЊЕ:

09. *Крушкова дашчица* – користила се као подлога за писање.
10. *Кора, лишће дрвета и печурка* – коришћени су као подлоге за писање.
11. *Писаљка којом се писало на навоштеним таблицама* – звала се *stylos* или *grafis*, направљена од метала, дрвета или слонове кости.
12. *Восколесна таблица* – дашчица превучена воском, трапезастог или правоугаоног облика, употребљавала се као подлога за писање.
13. *Камена таблица* – дуго је коришћена као подлога за писање по којој се писало кредом или нарочитом оловком.
14. *Листови папира ручно израђени* – папир се правио од биљке папирус, као подлогу за писање користили су га још стари Египћани.
15. *Пескарник* – посудица у којој је стајао пепео од дрвета или ситан речни песак који су посипани

А Б В Г Д Ћ Е
 Ж З И Ј К Л
 Љ М Н Њ О П
 Р С Т Ћ У Ф Х
 Ц Ч Џ Ш

У српском језику и писму, реформом Вука Стефановића Караџића, настале су значајне промене. Нови правопис из 1818. и преобликована азбука која је озакончена 1868. године.

Својом реформом успео је да оствари идеално правило: „Пиши као што говориш, читај као што је написано.“

Створио је српску ћириличну азбуку од тридесет слова. На старословенске азбуке преузео је 24 слова и њима додао шест нових (ј, љ, њ, в, ђ, џ), а изоставио све знакове старословенског писма који се у српском језику не изговарају.

Significant changes in the Serbian language and orthography were made by the reform carried out by Vuk Stefanović Karadžić. New orthography from 1818, and remodelled alphabet which was recognized and legalized in 1868.

With his reform, Vuk Stefanović Karadžić met the requirements of the ideal rule: Write as you speak, read as it is written.

Karadžić created a 30 letter Serbian Cyrillic alphabet. From the Old Church Slavonic alphabet he took 24 letters, added six new ones (j, љ, њ, в, ђ, џ), and took out all signs from the Old Church Slavonic alphabet which were not pronounced.

по влажном мастилу, када би упили мастило склањани су са пергаментна или хартије.

16. *Четка за чишћење металних пераца.*
17. *Упијач*
18. *Држач за папир од мермера, са иницијалима М. С. (Михаило Сретеновић), 1919.*
19. *Наочаре са кожном футролом, са иницијалима М. С. (Михаило Сретеновић).*
20. *Мастioniца са три дрвене држаље, са иницијалима М. С. (Михаило Сретеновић) са посветом: Теразијске учитељице колеги Михајлу Сретеновићу.*
21. *Метална пера* – почела су шире да се употребљавају тридесетих година XIX века, али се за њих знало још у античко доба (нађена су пера од бронзе у Риму и Помпеји). Кроз многе векове писало се писаљкама од трске по папирусу, а у Европи су коришћена гушчја пера која су умакана у чађ размућен у води.
22. *Папирус* – биљка попреклом из мочварних предела Египта од које се добијао папир.
- 22.a *Резач за оловке* – стајао је на катедри, учитељ је њиме оштрио оловке ђацима.
Оловка – у XIV веку почела је да се користи за писање.
Мастило – средство за писање које се производило од чађи, смоле и воде. У средњем веку правили су га монаси по сопственим рецептима.

Најраспрострањенија подлога за писање било је дрво јер се до њега лако долазило. У нашим школама су од средњег века употребљаване дрвене таблице – *штице* или *даштице*. Касније се дрво превлачило воском. Појава навоштених таблица, *восколесни*, представљала је велики напредак јер је таква подлога могла више пута да се користи. Писаљка којом се писало на навоштеним таблицама звала се *stylos*. *Stylos* је био најчешће од метала, слонове кости или дрвета, на једној страни зашиљен (за писање), а на другој затубаст (за брисање, уз претходно загревање воска).

ВУКОВА АЗБУКА

У Српском језику и писму, реформом Вука Стефановића Караџића настале су значајне промене – нови правопис из 1818. године и преобликована азбука која је озакоњена 1868. године. Својом

реформом успео је да оствари идеално правило: „Пиши као што говориш, читај као што је написано“. Створио је српску ћириличну азбуку од 30 слова. Из старословенске азбуке преузео је 24 слова и њима додао шест нових (ј, љ, њ, ћ, ђ, џ), а изоставио је све знакове старословенског писма који се у српском језику не изговарају.

05

06

11

20

Источници који су објављени од XVII до XVIII века.
Источници који су објављени од XV do XVI века.
Education among the Serbs from 12th century
to 18th century Liturgical books, 16th and 15th century

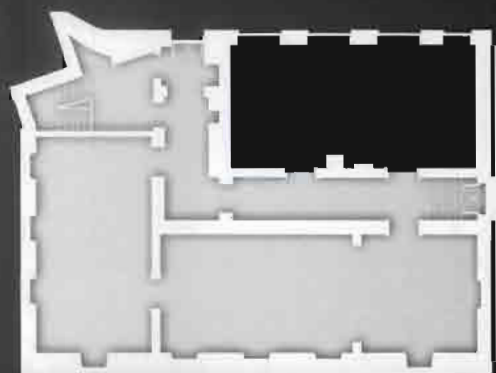
Informational text panel with multiple lines of text, likely describing the historical context of the books and the educational process.

ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА

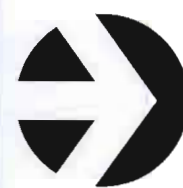
ОД XII ДО XIX ВЕКА

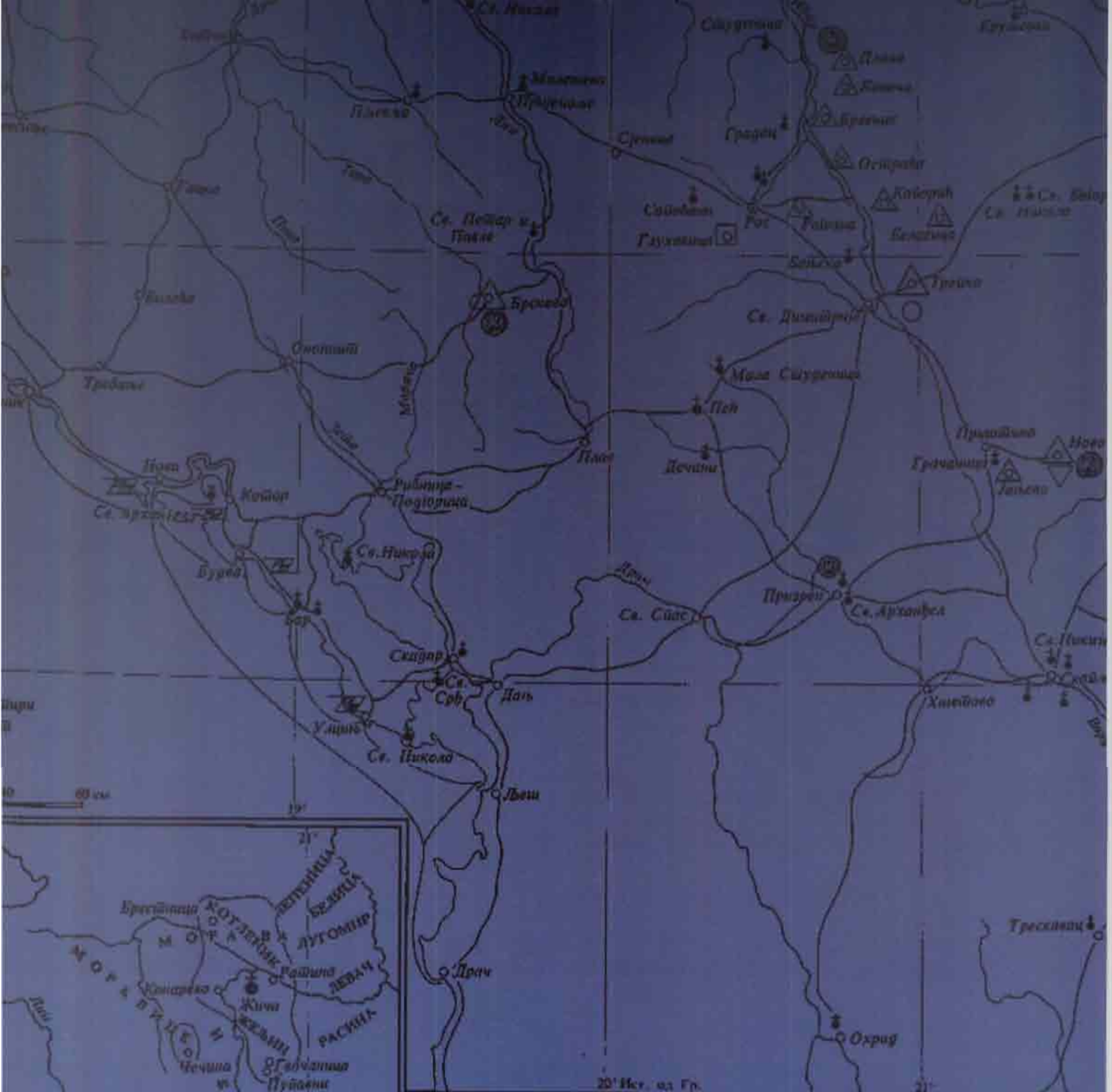
„Пређе Словени не имађаху књига него по цртама и резама читаху и гатаху будући пагани, крстивши се римским и грчким писменима мучаху се писати словенску реч без правила”.

(Црноризац Храбар, Слово о писменима, почетак X века)

ВЕТА КОД СРБА

- ПИСМЕНОСТ КОД СРБА
У СРЕДЊЕМ ВЕКУ
- СЕОБЕ СРБА ОД XV ДО XVIII ВЕКА
- ШКОЛСТВО КОД СРБА У ВОЈВОДИНИ
У XVIII И XIX ВЕКУ
- ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК
(1804–1813) – СРПСКА РЕВОЛУЦИЈА
КОЈУ КАРАКТЕРИШЕ БОРБА ЗА
ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ТРУСКЕ ВЛАСТИ,
СТВАРАЊЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ И
ЗАЧЕТАК ШКОЛСКОГ СИСТЕМА
- МАЛЕ, НАРОДНЕ ШКОЛЕ ШИРОМ
СРБИЈЕ
- ВЕЛИКА ШКОЛА И БОГОСЛОВИЈА
У БЕОГРАДУ

Свети Ђирило и Свети Методије, фреска у манастиру *Хопово*, почетак XVII века.

Великоморавски кнез Растислав упутио је своје представнике византијском цару Михаилу са посланицом у којој изражава жељу за учвршћивањем хришћанске вере на словенском језику. За ову мисију византијски цар изабрао је браћу из Солуна, Константина (у монаштву названог Ђирило) и Методија. Они су саставили прву словенску азбуку звану глагољица и са грчког превели на тек створени књижевни старословенски језик *Изборно Јеванђеље*. Старословенска азбука познаје два писма, глагољицу и ћирилицу. Глагољицу је саставио Константин, углавном према грчком брзопису. У глагољци се осећају утицаји Константиновог познавања и других древних писама. Имала је слова облог изгледа. „Обла глагољица“ је у најстаријем раздобљу била позната и у српским крајевима. На западном, хрватском подручју, она с временом, од XII века, добија нов, особен угласти облик – „угласта глагољица“. Списи изворно писани Константиновом и Методијевом руком нису сачувани. Њихови ученици, Свети Климент и Свети Наум, су крајем IX и у X веку у охридским областима међу Јужним Словенима наставили замисао и дело својих учитеља.

Свети Климент и Свети Наум, фреска у манастиру *Свети Наум* крај Охрида, XVIII век.

Старословенска ћирилица састављена је по угледу на грчко свечано писмо. Срби су у почетку нејвероватније писали глагољским писмом, уз које се убрзо појавило и ћирилско. У двојности употребе писама надвладала је једноставнија ћирилица. Најстарији глагољски и ћирилички старословенски рукописи датирају из X и XI века.

Граматници, Фреска, приказ који дочарава изглед средњовековне епископске школе, Пећка патријаршија, црква Светих Апостола, око 1300. године.

Девојка са виолом и Девојка са харфом детаљи фреске *Химна Богородици*, црква *Богородице Љевшике* у Призрену, XIV век.

Свети Сава – Растко Немањић, син Стефана Немање (око 1175–1235), први архиепископ самосталне Српске православне цркве, утемељивач просвете и школства у средњовековној Србији, манастир Милешева, XIII век.

Привођење Светог Николе у школу, манастир *Морача* код Подгорице, XVII век. Приказана је сцена на којој му учитељ, свештеник, пружа воштану таблицу са почетним словима азбуке, за вежбање у писању. Текстови на таблицама исписани су ћирилицом. (Копије фресака осликала је академски сликар Зденка Живковић.)

Крајем XII и почетком XIII века настала је држава Немањића и остварена је самосталност Српске православне цркве. Образовање малог броја мушке деце одвијало се у парохијским и епископским школама, манастирима и на дворовима, о чему сведочи богато зидно сликарство и мањи број писаних извора.

ПРОСВЕТА КОД СРБА ОД XII ДО XVII ВЕКА

Мапа манастира, културно-просветних центара у средњовековној Србији.

25. *Пећка Патријаршија*

26. *Раваница*

27. *Жича*

28. *Грачаница*

29. *Студеница*

(Аутор мапе је Жељко Шкаламера; симболе манастира у теракоти израдио је вајар Марко Црнобрња)

Образовање је чинила основна писменост и верска обука, младићи су обучавани у парохијским, епископским школама и школама при манастирима у којима су радиле и штампарије. „У свакоме граду и селу где су цркве тамо и училишта градити, то јест школе, да се уче православна деца Светом писму и Закону Божијем.“ (Члан 80. *Душановог законика*)

ПРОСВЕТА КОД СРБА ОД XII ДО XVII ВЕКА

24. *Мирослављево Јеванђење* је писано за хумског кнеза Мирослава, брата Стефана Немање. Дело је двојице писара, дијака Григорија који је писао

24. *Мирослављево Јеванђеље* – најзначајнији споменик српске писмености друге половине XII века. (Оригинал се чува у Народном музеју, има 181 лист.)

последње две и по стране и већину јеванђељских заглавља и главног писара који је радио остали текст, можда се звао Варсамелеон. У тексту се појављује и слово „ђерв“, прво слово српске ћирилице. Руски археограф Порфирије Успенски (1804–1885), боравећи 1846. године у манастиру Хиландар, први је од истраживача видео *Мирослављево Јеванђеље* и не могавши да одоли његовој лепоти из њега је истргао 165. лист који се данас налази у Руској националној библиотеци у Санкт-Петербургу. *Мирослављево Јеванђеље* чувано је у манастиру Хиландар до 1896. године када је поклоњено краљу Александру Обреновићу приликом његове посете манастиру. Наредне године у Бечу је приређено фототипско издање, у 300 примерака. Одабрано је 40 страна и објављено у боји, у величини оригинала. Остали листови смањени су за једну трећину фото-литографски, при чему је у тексту задржана црвена боја. Предговор првог фототипског издања *Мирослављевог Јеванђеља* написао је Љубомир Стојановић, професор Велике школе.

Издање краља Александра I Обреновића (фотографска репродукција Царског и краљевског дворског уметничког фотографског завода Ангерера

и Гешла у Бечу; штампа Ц. и к. дворске и универзитетске штампарије Адолфа Холцхаузена у Бечу, 1897. стр. IX + 1 + 229.)

23. *Радослављево Јеванђеље* – названо по сликару минијатура Радославу, један од најрепрезентативнијих споменика старе српске писмености из 1429. године. У минијатури са портретом јеванђе-листе Јована пренета је оновремена представа прибора за писање. (Преснимљено издање, 2001, оригинал се чува у Руској националној библиотеци у Санкт-Петербургу.)

С гашењем средњовековне српске државе, средином XV века, започеле су сеобе Срба, а у условима ропства под Турцима манастири су били једина средишта писмености. Током XVI века у већем броју манастира отворене се штампарије у којима се штампају прве српске књиге, што у новим условима доприноси очувању писмености.

ПРОСВЕТА КОД СРБА ОД XII ДО XVII ВЕКА

Богослужбене књиге, X и XV век.

Рукописне црквене књиге коришћене као уџбеници у настави писмености.

33. *Асеманово Јеванђеље* – једна од најстаријих књига на старословенском језику, писана глагољцом у IX веку.

34. *Часловац*

35. *Псалтир*

36. *Сказање о писменима. Повест сачињена о словима*, Константина Философа, писано у Београду

1423–1426. Најранији је запис и једини траг о упутствима за учитеље како да подучавају децу читању и писању српским словима, са изабраним штивом – молитвама за читање. Прво поглавље је упознавање са уређеном азбуком, потом поглавље „Како да учимо речи” – о правилном писању намењено почетницима, у коме се препоручује да је најважније да дете прво научи „лепо писати, јер како му напишеш тако ће се дете навићи да пише“. Следе поглавља у којима су дата упутства, савети и објашњења учитељима како да децу поучавају у најважнијим хришћанским молитвама тако да их правилно разумеју и извуку поуку. Све до средине XIX века обучавање у почетном читању и писању обележила је метода срицања.

(Две странице књига под редним бројем 33, 34, 35 и 36, су копије, рад академског сликара Зденке Живковић.)

37. *Октоих петогласник*, Штампарија Ђурђа Црнојевића, 1494. (Фототипско издање, Београд, 1973. оригинал оштећеног и непотпуног рукописа чува се у манастиру Дечани.)

39. *Буквар Саве Дечанца* (копија дволита првог издања, рад академског сликара Зденке Живковић.

Први српски буквар из 1597. једини је познати буквар средњовековне српске писмености. Штампан је у Венецији трудом јеромонаха Стефана из Паштровића и Инока Саве из манастира Дечана, у типографији Ђованија Антонија Рампацета. Штампан је ћириличним писмом на српскословенском језику исте године у два издања: прво 20. маја (на само два листа, величине 14 x 9 см) и друго 25. маја (на четири листа величине 7,8 x 10,1 см). Обе књижице су истога садржаја али различитих димензија и слога. Поред азбуке, *Буквар* садржи и текстове – молитве за вежбање читања и писања. Сматра се најстаријим и првим ћириличким букваром и првим методичким приручником за наставу читања и писања. Прво издање *Буквара* изгорело је у пожару Народне библиотеке приликом бомбардовања Београда 1941. године, док се једини потпуно сачуван примерак другог издања *Буквара* чува у Народној библиотеци Србије.

Паја Јовановић, Сеоба Срба (Оригинал се чува у Народном музеју у Панчеву)

Турска освајања условила су да се део Срба сели преко Саве и Дунава. У два Аустро-Турска рата која су завршена Карловачким (1699) и Београдским миром (1739), Срби су учествовали на страни Аустрије. Пошто је Аустрија изгубила северну Србију, граница је остала долином Саве и Дунава. Српске земље јужно од ових река биле су под турском влашћу. Као последица ових догађаја дошло је до две велике сеобе Срба под патријарсима Арсенијем III Чарнојевићем и Арсенијем IV Јовановићем. Срби су се населили у Срему, источној Славонији, Бачкој, Банату и на територијама уз Дунав, до Будима и Сент Андреје. Са привилегијама које су добили од аустријског цара Леополда I имали су загарантован слободан живот, верску и културну аутономију. Привилегијама добијеним од аустријског цара Леополда II, Сремски Карловци су од 1713. године постали средиште српске православне митрополије, центар културе и просвете Срба у Војводини. Митрополити Мојсије Петровић, Вићентије Јовановић и Павле Ненадовић уз помоћ Русије радили су на оснивању српских основних и средњих школа. Руско-словенска школа у Сремским Карловцима основана је на иницијативу Максима Суворова, учитеља из Русије, радила је од 1726. до 1731. године, а Латинска школа, на челу са учитељем Емануелом Козачинским,

Скромнѣе бл҃гѣи н҃жизни по д҃ателю, при
ди нѣвѣлансе вѣны . нѣмѣстныи швеса
коѣи спарьны . нѣнн бл҃гѣи днѣи наше .

Сты ве, стыи ка вѣкыи, стыи бесѣды
тнѣи помлоуи насъ . Г .

Слава шцоу н҃сноу н҃стоуу д҃хоу .
Ниманприко нѣвѣкыи вѣкоманнѣ .

Прѣстаа троице помлоуи на . Гн шцѣ
Стигрѣхыи нашѣ . вѣло прости беза
коѣи наша . стын посѣти, ннѣц бл҃гн
немоши наше нмѣни твоего радн .

Гн помлоуи, Г . слава, ннѣа .

Вче нашѣ нже еси намѣ вѣхъ . д҃стн
тсе нме твое . д҃апрндѣть цр҃твѣ
твое . д҃абоу дѣть вола твоеа . г҃амо на
нѣси нмаземли . хл҃бѣи нашѣи насѣуцѣ
ствнѣе д҃аждѣ намѣ днѣи . нѣставннмѣ
дл҃гѣи нашѣи, нѣкоже нмѣи шѣставлѣамѣ
дл҃гѣи ннѣомѣи нашнмѣ . ннѣвѣ бл҃гн нашѣ
внѣнасть . нѣнзавннѣнѣи шцоу н҃каваго .

Гн помлоуи . Г . слава, ннѣа .

Гн помлоуи . Г . слава, ннѣа .

Гн помлоуи . Г . слава, ннѣа .

Гн помлоуи . Г . слава, ннѣа .

Прндѣте поклоннѣе цроу нашемоу
боу . **П**рндѣте поклоннѣе нпрндѣ
дѣмѣ хоу цр҃евѣи боу нашемоу .
Прндѣте поклоннѣе нпрндѣ дѣмѣ
моуу цроу цр҃евѣи боу нашемоу .

А . В . Г . Д . Е . З . И . К .
Л . М . Н . О . П . Р .
С . Т . У . Ф . Х . Ц . Ч . Ш . Щ .
Ъ . Ъ . Ъ . Ъ . Ъ . Ъ . Ъ . Ъ .

Свѣлсвеннѣи нгоулѣна **С**тефана цро
монаха . **Т**роу днѣи шемѣмѣишии
вѣннѣи саба .

Вѣлѣто . **З**рѣ . **Д**ѣрѣтѣа .
хѣа . **Я**фѣз .

Мѣца майа в . днѣи .
оувнѣи .

Мѣца майа в . днѣи .
оувнѣи .

Мѣца майа в . днѣи .
оувнѣи .

Мѣца майа в . днѣи .
оувнѣи .

Таввг дѣе ж з з и н к л м
н о п р с т х ф ф х ѣ ш ѡ
ѣ ч ч ш щ ѣ т ю к з .

ѣ ч ч ш щ ѣ т ю к з .

ѣ ч ч ш щ ѣ т ю к з .

ѣ ч ч ш щ ѣ т ю к з .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ва вѣи вѣ вѣ вѣ . **В**а вѣи вѣ
вѣ вѣ . **П**а пѣи пѣ пѣ пѣ . **Д**а
дѣ дн до дѣ дѣ . **Ж**а же жн жо
жѣ жѣ . **С**а се сн со сѣ сѣ .
За зе зн зо зѣ зѣ . **К**а ке кн ко
кѣ кѣ . **Л**а ле лн ло лѣ лѣ . **М**а
ме мн мо мѣ мѣ . **Н**а не нн но
нѣ нѣ . **П**а пѣ пн по пѣ пѣ . **Р**а
рѣ рн ро рѣ рѣ . **С**а се см со сѣ
сѣ . **Т**а те тн то тѣ тѣ . **Ф**а
фе фн фо фѣ фѣ . **Ф**а фе фи фо
фѣ фѣ . **Х**а хѣ хн хо хѣ хѣ .

Ѡ а Ѡ е Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ . Ѡ а Ѡ е
Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ . Ѡ а Ѡ е Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ .
Ѡ а Ѡ е Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ . Ѡ а Ѡ е Ѡ и
Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ . Ѡ а Ѡ е Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ .

Ѡ а Ѡ е Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ . Ѡ а Ѡ е
Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ . Ѡ а Ѡ е Ѡ и Ѡ о Ѡ х Ѡ ѡ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

Дазѣ . **Б**вѣкѣ . **В**вѣдѣ . **Г**г҃ла
голи . **Д**добро . **Е**естѣ . **Ж**живѣ
те . **З**зѣмле . **И**иже . **Н**
к҃ако . **Л**любѣ . **М**мислетѣ .
Ннаше . **О**онѣ . **П**покан . **Р**р҃ци .
Сслово . **Т**творѣ . **Х**хр҃и .
ѡнѣ . **Ф**фн . **Х**хр҃и . **З**зѣрѣ .
Шшѣ . **Щ**щѣ . **Ц**цн . **Ч**
чр҃ѣвѣ . **Ш**шѣ . **Щ**щѣ . **Ъ**ѣтѣ . **Ѡ**
Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ . **Ѡ**Ѡѣ .

39. Први српски Буквар, Венеција, 1597.

од 1732. до 1737. године. Латинско-словенска школа у Новом Саду радила је 1731. године.

На иницијативу Павла Ненадовића у Сремским Карловцима су од 1749. до 1768. године радиле Мала словенска, Словенско-граматичка и Латинска школа.

ШКОЛСТВО КОД СРБА У ВОЈВОДИНИ

У XVIII И XIX ВЕКУ

Уџбеници и прибор за писање

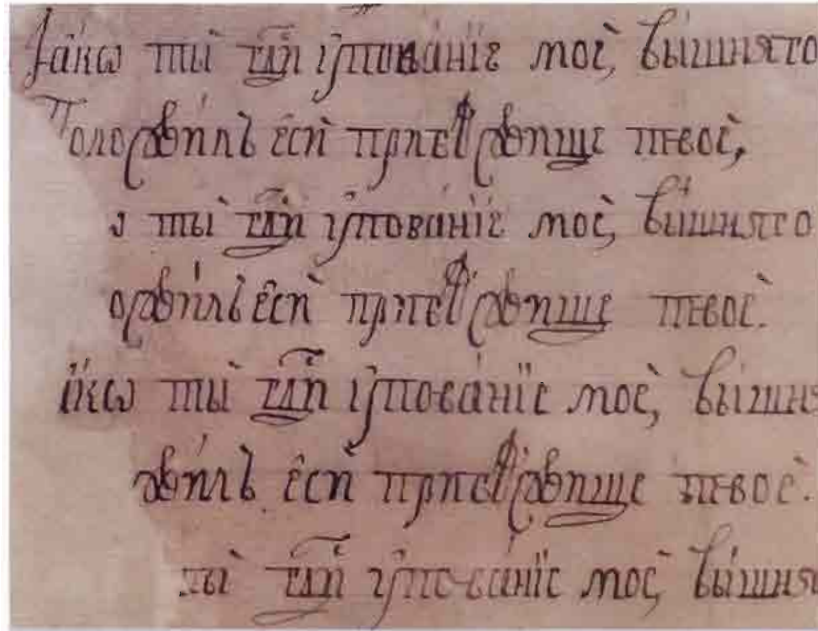
- *Птичије перо* – користило се за писање.
- *Држач за пера и држаља са металним пером*
- *Стаклене мастионице*
- *Мастионица*

44. *Грамматика или учени писмени книжни*. Рукопис *Буквара*, преписивачки, преводилачки и приређивачки рад Гаврила Стефановића Венцловића, из 1717. (Копија, рад академског сликара Зденке Живковић.)

45. *Первое ученије отроком...* *Буквар* Теофана Прокоповича, донет из Москве 1726. (копија) Прештампаван је више пута (Римник, Београд, Нови Сад, Цетиње). Био је угледни за све букваре писане у овом периоду, са њим је у нашу школу уведен рускоцрквенословенски језик. Користио се у настави у XVIII веку.

46. *Первоје ученије хотјаишим учитсја книг писмени словенскими, називаемое Буквар* Захарија Орфелина, копија (Штампарииа Димитрија Теодосија у Млецима, 1767.). У овом Буквару први

40. Писани задаци ученика

- *Писани задаци* ученика клерикалне школе, 1755. (1–4)
- *Испитне теме* у славенско-граматикалној школи у Сремским Карловцима, 1767. (5–6)

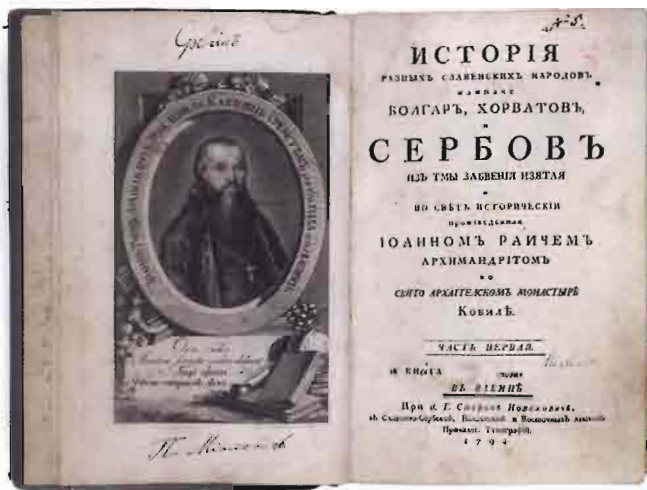
пут се поред црквене појављује и грађанска азбука, поред црквеног и световно штиво (текст) и рачуница. Захарија Орфелин (1726–1785) је био књижевник и просветни посленик друге половине XVIII века. Приредио је *Новјејишија славенскија прописи* (Сремски Карловци, 1776. године) са „Упутством о техници писања и разна вежбања за писање, почев од црта слова до текстова”.

Буквари који су били у употреби током XVIII и почетком XIX века, садржали су на крају и Одељак са рачуницом, у коме су представљене основне рачунске радње (бројање, сумирање, умножавање и раздељеније) углавном у распону бројева до 20.

47. *Словенскаја грамматика* Мелетија Смотричког, донета из Москве, прештампаана у Римнику, 1755.

48. *Буквар или началное учение*. Први буквар штампан у Курцбековој штампарији у Бечу, 1770. (копија)

49. *Историја разних славјанских народова, наипаче Болгар, Хорватова и Сербова*, произведена Јованом

49.

Рајићем, архимандритом светог архангелског манастира Ковиљ. Част прва, Виена, 1794. Јован Рајић (1726–1801), богословски писац, професор и ректор латинске школе у Сремским Карловцима, познат српски историчар и народни просветитељ.

Школским реформама у Хабсбуршкој монархији у другој половини XVIII века обухваћене су и српске школе. На основу Закона из 1776. године територија Карловачке митрополије подељена је на три школска округа у којима су за школске директоре постављени Теодор Јанковић Миријевски, Аврам Мразовић и Стеван Вујановски. Они организују течајеве за учитеље, састављају програме за школе, пишу методичка упутства.

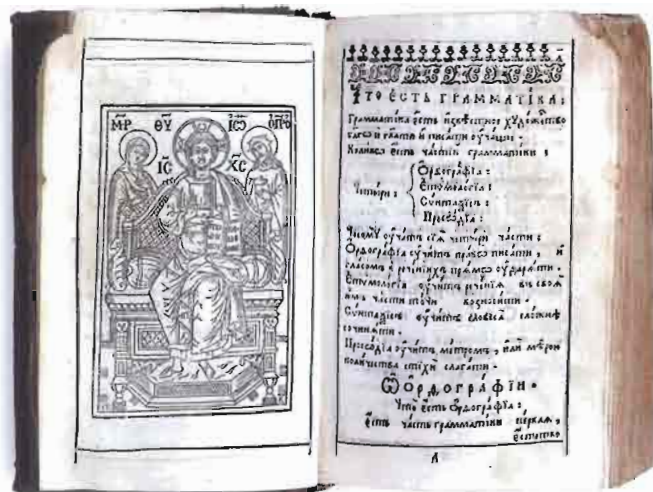

48.

Први уџбеници за српске школе, као и друге књиге, штампају се од 1755. године у штампарији Димитрија Теодосија у Млецима, а од 1770. године и код бечког књижара Јозефа Курцбека који је за то добио одобрење.

Црквено-народни сабор у Сремским Карловцима 1783. године поднео је захтев за оснивање гимназије. Прва српска гимназија основана је Повељом аустријског цара Леополда II из 1791. године. Гимназија је отворена залагањем митрополита Стефана Стратимировића и прилогом добротвора Димитрија Анастасијевића Сабова. Гимназија је трајала шест година, настава је извођена на латинском и немачком језику.

Прва Богословија основана је 1794. године, поред богословског давала је и педагошко образовање прописано за учитеље.

47.

32. Сведочанство Андрије Матића, ученика VII разреда Српске гимназије, Сремски Карловци, 30. јул 1870. (Оригинал се чува у Музеју града Новог Сада.)

38. Прота Василије Константиновић са ученицима III разреда Српске гимназије, Сремски Карловци, 1880.

41. Ученици IV разреда Српске гимназије у дворишту старе зграде, Сремски Карловци, 1885.

42. Школско сведочанство Алексија (Бранка) Радичевића, ученика II граматикалног разреда Карловачке гимназије, Карловци, 9. септембар 1837. (Оригинал се чува у Архиву САНУ у Сремским Карловцима.)

43. Вежбанка Алексија (Бранка) Радичевића, ученика II граматикалног разреда карловачке гимназије, Карловци, 1835/36. (Оригинал се чува у Архиву САНУ у Сремским Карловцима.)
50. Ученици V разреда Српске гимназије, Сремски Карловци, 1887.
51. Гудачки оркестар ученика Српске гимназије, Сремски Карловци, око 1890.
52. Сведоџба Милутина Јакшића, ученика Православно-богословског училишта у Сремским Карловцима, 26. август (7. септембар) 1888.
53. Гимназијско сведочанство Милана Лончаревића, ученика I разреда српске гимназије у Сремским Карловцима, Сремски Карловци, 3. август 1858.
54. Платон Атанцковић, Друга књига о језику и читанка, Беч, 1858.
55. Свеска из катихизиса Љубице Дејановић, ученице II разреда, 1847/48.

ШКОЛСТВО КОД СРБА У ВОЈВОДИНИ XVIII И XIX ВЕКУ

56. Педагогиа и методика за учитеље грађанских (грађанских) и селских школа од Виллома, преведена Јованом Беричем, Будим, 1816.
57. Руководство во аритметики, превод са немачког, уџбеника који се употребљавао у аустријским школама, од Атанасија Деметровића Секереша, Беч, 1777.
58. Руководство к славенској граматици. Исправљеније во употребније у славено-србских народних училишта, издато трудом Аврама Мразовића, Второ издање, Будим, 1800.
59. Славенскаја и валахискаја Калиграфија или Наставленије ка правилному писанију, Захарија Орфелина, Карловци Сремски, 1778. Садржи обрасце лепог писања за српске и влашке основне школе у Аустрији.
60. Макета зграде најстарије српске гимназије у Сремским Карловцима. (Аутор: арх. Владимир Оничин.)
61. Професор Радивој Врховац са ученицима VI разреда Српске гимназије, Сремски Карловци, 1899. (Оригиналне фотографије бр. 38, 41, 50, 51. и 61. чувају се у Музеју града Новог Сада – Завичајно одељење Сремски Карловци.)

Српска гимназија у Сремским Карловцима, око 1880. (Оригинал се чува у Музеју града Новог Сада – Завичајно одељење Сремски Карловци.)

Препарандија. Заслугом Уроша Несторовића, главног школског надзорника свих православних школа у Монархији, у Сентандреји је 1812. године отворена прва српска учитељска школа – Препарандија. Школовање је трајало петнаест месеци. Настава се одвијала на славеносрпском и латинском језику. Захваљујући добровољним прилозима српских грађана 1813. године отворен је и конвикт (интернат). Школа је премештена у Сомбор 1816. године, а њено трајање продужено је на две године. Средином XIX века, када је за професора, касније и управитеља Препарандије, постављен Никола Вукићевић, а за надзорника српских основних школа др Ђорђе Натошевић, полагај школе је знатно побољшан. Препарандија је постепено прерасла у четворогодишњу, да би почетком XX века од ње настале две учитељске школе, мушка и женска.

ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНАКА

- Амбијентална целина.* Изглед Манастирске школе (Копија по диорама, рад акад. сликара Јована Чурчића.)
62. Шкриња, ковчег или сандук – користила се за одлагање драгоцености. (Вл. Етнографски музеј у Београду.)

62a. Гусле – народни гудачки инструмент. У рукама гуслара одржавају националну свест за време ропства под Турцима.

62b. Народне српске пјесме, сакупио и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, Лајпциг, 1824. (Вл. Музеј примењене уметности)

63. Књига молитви, израдио руком учитељ Илија Јаковљевић у Бранковини, 1831.

65. Катихизис и Часловац – рукописне црквене књиге коришћене као уџбеници за учење читања и писања.

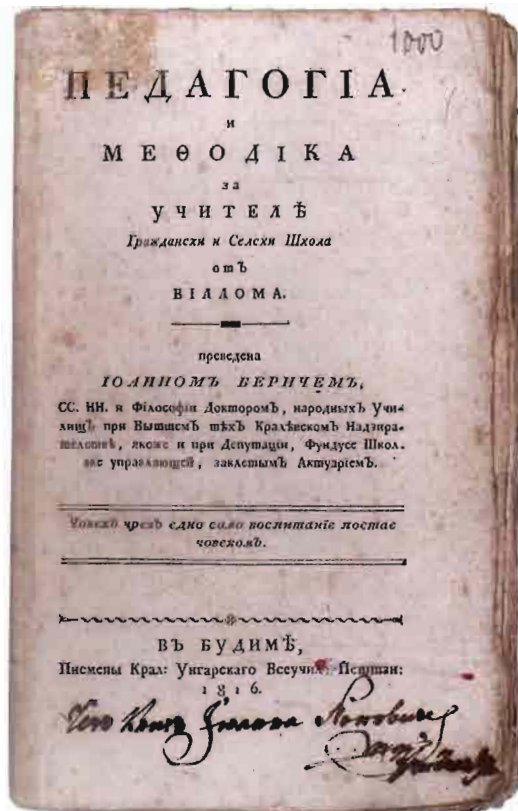
66. Анастас Јовановић, Непознати дечак, средина XIX века. (Репродукција таблотипије, оригинал се чува у Музеју града Београда.)

67. Писмо митрополита Стефана Стратимировића од 16. маја 1806. године којим обавештава војводу Миленка Стојковића следеће: „Пошиљем Вам за вашу и другу дечицу која се тамо обучава неколико књижица то јест: 3 псалтира, 20 часослова, 50 буквара, 3 молитвеника, 20 численија и 5 славенских граматика, разделите како најбоље знате”. Писмо сведочи о недостатку уџбеника за српске школе. (Оригинал се чува у Архиву САНУ, Сремски Карловци.)

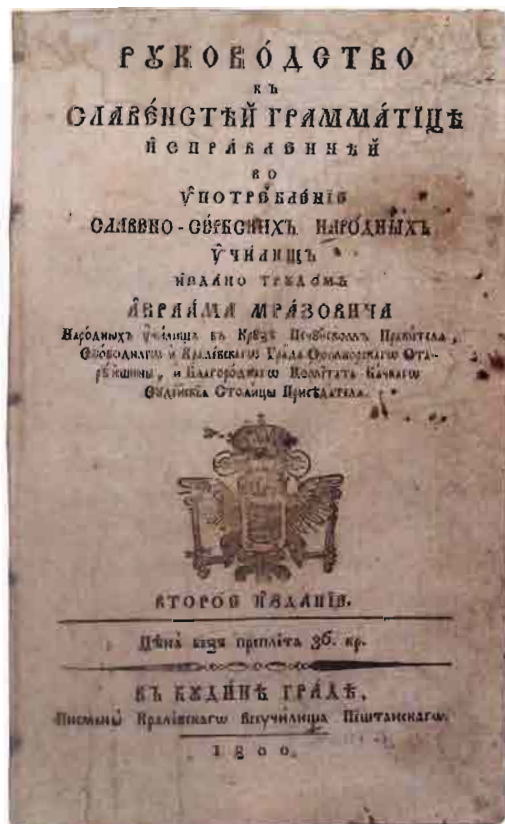
68. Ђак с почетка XIX века.

62a

56.

58.

- а. Тронежне столице за седење.
- б. Восколесне таблице – за вежбање у писању употребљавала се дашчица превучена воском, такозвана „восколесна“, облика трапеза са дршком на крајој основи. Писаљка је била обичан штапић који је на једном крају био заострен, док је други крај био спљоштен и служио је за брисање, односно за заравњавање воска.
- в. Ткане ђачке торбице – користили су их ученици сеоских школа, обично једну за уџбенике и прибор, а друга за храну.
- г. Макета брвнаре – сеоске куће у Тршићу.

Азбука коју су користили Срби у букварској настави до средине XIX века са примером учења читања речи Баба путем методе срицања.

Први српски устанак 1804–1813. био је општенародни устанак, оружана и политичка борба коју је српски народ водио за своје национално ослобођење и стварање националне државе. Године 1805. формиран је Правитељствујушчи совјет – највиша државна власт у оквиру које је било предвиђено и оснивање Попечитељства просвештенија, а под њим да буду манастири, цркве, школе, учитељи и све што васпитању треба. Током устанка отворане су тзв. мале, *правитељствене* школе, по градовима, варошима и по неким селима, трајале су три године и у њима се учило *читати, писати, помало рачунати и Богу се молити.*

Поред малих школа, 31. августа 1808. године отворена је и прва Велика школа у Београду. Био је то велики културно-историјски догађај онога времена. У припремама око оснивања највише школске установе у земљи поред Доситеја Обрадовића учествовао је и Иван Југовић, један од најобразованијих Срба тога времена. Школа је, следећи практичне потребе (за образованим државним чиновницима), с обзиром на услове, место и време настанка, била специфична по карактеру – обједињавала је елементе средњошколске, општеобразовне и више стручне наставе. Школа је имала три класе (разреда), учење је трајало три године, изучавани су следећи предмети: Општа историја, Општи земљопис, Статистика

савремене Србије, Народно право, Државно право, Начин суђења криминалног, Рачуница, Немачки језик, Стилистика, Крокирање, Моралне поуке, Црквено певање и Војно вежбање. Посебних уџбеника није било, ђаци су записивали предавања, професори су користили стране уџбенике или су их преводили. На крају сваке школске године полагао се посебан испит. Велику школу похађало је око 40 ученика, а свима који су је завршили била је обезбеђена државна служба. Школа је имала засебну зграду, са учионицом, просторијом за смештај ученика и професора.

86. *Макета зграде Велике школе.* Велика школа је радила у овој згради у периоду 1808–1813. године. (Аутор, арх. Владимир Оничин.)

Богословија је основана у Београду 1810. године. Почела је са радом у приватној кући Доситеја Обрадовића. Радила је две године, дала је четири богослова који су одмах рукополежани за ђаконе. Први професор Богословије био је јеромонах Викентије Ракић (1750–1818), књижевник за ту прилику позван да дође из Италије.

Са пропашћу Првог устанка нестало је скоро све што је до тада у области школства постигнуто. Петнаест година након Другог устанка, 1830. године, Србија је Хатишерифом добила право да аутономно организује просвету. Поново се отварају основне (*мале*) школе у сваком већем селу и варошици.

Теодор Јанковић Миријевски (1741–1814). Директор српских школа у Банату. Његово најпознатије дело, *Ручнаја књига потребна магистром илирических неунитских малих школа*, из 1776. године, представља превод и обраду Фелбигерове *Методике* (Metodenbuch). Дело Миријевског представља први уџбеник из педагогије објављен на српском језику.

Аврам Мразовић (1756–1826). Директор српских школа у Бачкој и Барањи. Основао је 1778. године Норму у Сомбору која је радила 30 година. Реч је о тромесечним течајевима за припремање учитеља који су представљали зачетак учитељске школе.

87. *Дивит* – прибор за писање, састоји се из два дела, у једном су држана пера, а у другом (мања четвртаста посуда) се чувало мастило. Приликом писања део дивита у којем су пера држао се под паухом док је од XVI века држан за појасом. Тако су пера и мастило били „при руци” писару.

Доситеј Обрадовић

Доситеј Обрадовић (1739–1811), просветитељ, књижевник и филозоф, поборник моралног и духовног препорода српскога народа кога су револуционарни догађаји у Србији довели у Београд 1807. године, када постаје директор свих школа, а 1811. године члан Совјета и први Попечитељ просвештенија обновљене Србије. Прави планове за рад на просвећивању народа у складу са својим просветитељским мотом: „Књига браћо моја, књига, а не звона и прапорци“. Његов просветни програм обухватао је следеће:

- раширити мрежу малих народних школа у којима ће се учити читање, писање, рачун и црквено певање,
- установити Велику школу за спремање народних старешина,

Иван Југовић (1775–1813), оснивач и први професор Велике школе, Попечитељ просвештенија, секретар Совјета, председник Суда београдског.

Сима Милутиновић Сарајлија (1791–1847), књижевник, професор Велике школе, писар у Совјету, директор основних школа, секретар у Попечитељству просвештенија.

Јеромонах Викентије Ракић.

- установити Богословију за школовање добрих свештеника и
- основати типографију која ће печатити књиге за школску младеж и остали писмени свет.

71. *Живот и прикљученија, Димитрија Обрадовича, нареченога у калуђерству* Доситеј, Лајпциг, 1783. (Аутобиографско дело, власништво Музеја Вука и Доситеја.)

86.

87.

72. *Совјети здраваго разума, Доситејем Обрадовићем, сложени. Прва част. Лајпциг, 1784.* (Власништво Музеја Вука и Доситеја.)

73. *Мезимац Г. Доситеја Обрадовића. Част втора, „Собранија разних правоучителних вешчеј в ползу и увеселеније“.* Средио и издао Павле Соларић, ученик Доситеја Обрадовића, Будим, 1818.

Приликом отварања Велике школе, 31. августа 1808. године, Доситеј Обрадовић је одржао беседу, прочитао је део текста из *Мезимца* „О дужном почитанију к наукама“, у коме је истакао да су науке оруђе и средства помоћу кога се стичу знања која су човеку као мислећем и умном суштеству, природна и неодложно нужна.

У својим књижевним делима Доситеј Обрадовић истиче значај и важност васпитања и образовања: „Воспитаније младости, ствар је најнужнија и најполезнија човеку на свету, будући да од ње зависи сва наша будућа доброта, или злоћа, следи сва срећа или несрећа, колико телесна толико и душевна“. Доситеј даје следеће поуке: младости је потребно руковођење, препорука, настава, правила, тако ће најбоље учити. Веровао је да је људска природа добра, а васпитање моћно средство усавршавања човека. Просвета и васпитање су по Доситеју најнужнија и најполезнија ствар на свету, просвећивање је услов не само народног напретка, већ и народног опстанка.

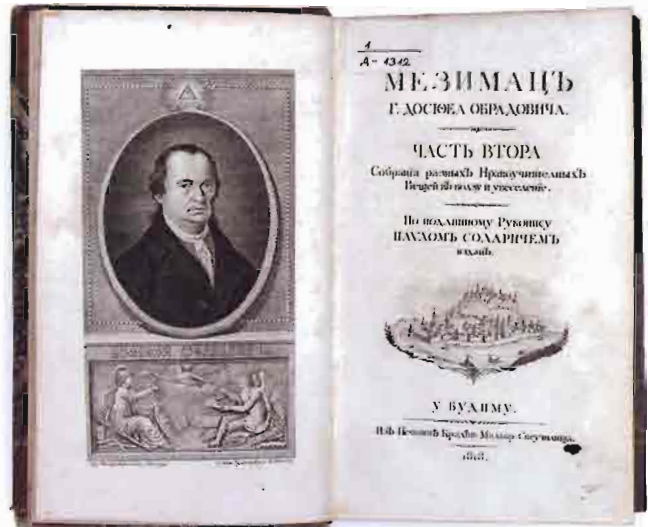
74. Теодор Аврамовић, *Немачки и србски словар на потребу србскога народа*, Виена, 1791.

75. *Буквар славенски триазбучни, или первое руководство ка познавању књига и писанија за употребу славено-србску, списао Павле Соларић, Млеци, 1812.* (на крају Буквара дате су угледне табле за лепо писање).

Вук Стефановић Караџић

Вук Стефановић Караџић (1787–1864) реформатор српског језика и правописа, утемељивач књижевног стварања на народном језику, уобличио је данашњу српску јединствену фонетску ћириличну азбуку.

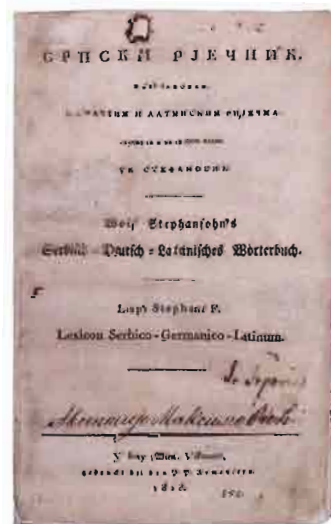
76. Српски рјечник. Истолкован њемачким и латинским ријечма. Сакупио га и на свијет издао (В)ук Стефановић, Беч, 1818.
77. Први српски буквар, написао Вук Стеф. Караџић, Беч, 1827. (Репринт издање, 1978) *Оглед српскога буквара. Предговор.* (Репринт издање, 1978)
78. Писменица сербскога језика, по говору престога народа, написана Вуком Стефановићем Сербраницем, Виена, 1814.
79. Ново грађданско землеописаније, перво на језику Себском, у две части, Павле Соларић, Венеција, 1804. (Први уџбеник географије у српској књижевности, проширени је превод једне немачке књиге.)
80. Део из писма Вука Стеф. Караџића кнезу Милошу Обреновићу од 12.(24) априла 1832. године, у коме указује на недостатке тадашњег школства и уједно излаже како треба организовати школство у Србији после Другог устанка.
81. Београдска Велика Школа 1808 – 1813. Написао, проф. Анд. Гавриловић, Београд, 1902.
82. Православное ученије или соврашченаја христијанскаја Богословија, Беч, 1784.
83. Численица или Наука рачуна, Јован Атанасијевић Дошеновић, Част I, Будим, 1809. (Ђаци Велике школе били су пренумеранти Численице.)
84. Атанасије Стојковић, Фисика, простим језиком списана за род славено-сербски, Трећа част, Будим, 1801. (Фисика, првоја част, 1801, Втора част, 1802. и Трећа част 1803, први је уџбеник из физике писан на славеносрбском језику.)
85. Сима Милутиновић Сарајлија, Историја Србије од почетка 1813. до конца 1815., Београд, 1837. Као сведок Устанка, писао је „[...] за колико су времена Срби тако под турском руком и бичем боравили, како им је међу њима било, и шта су опет изнова предузимали”.

73.

75.

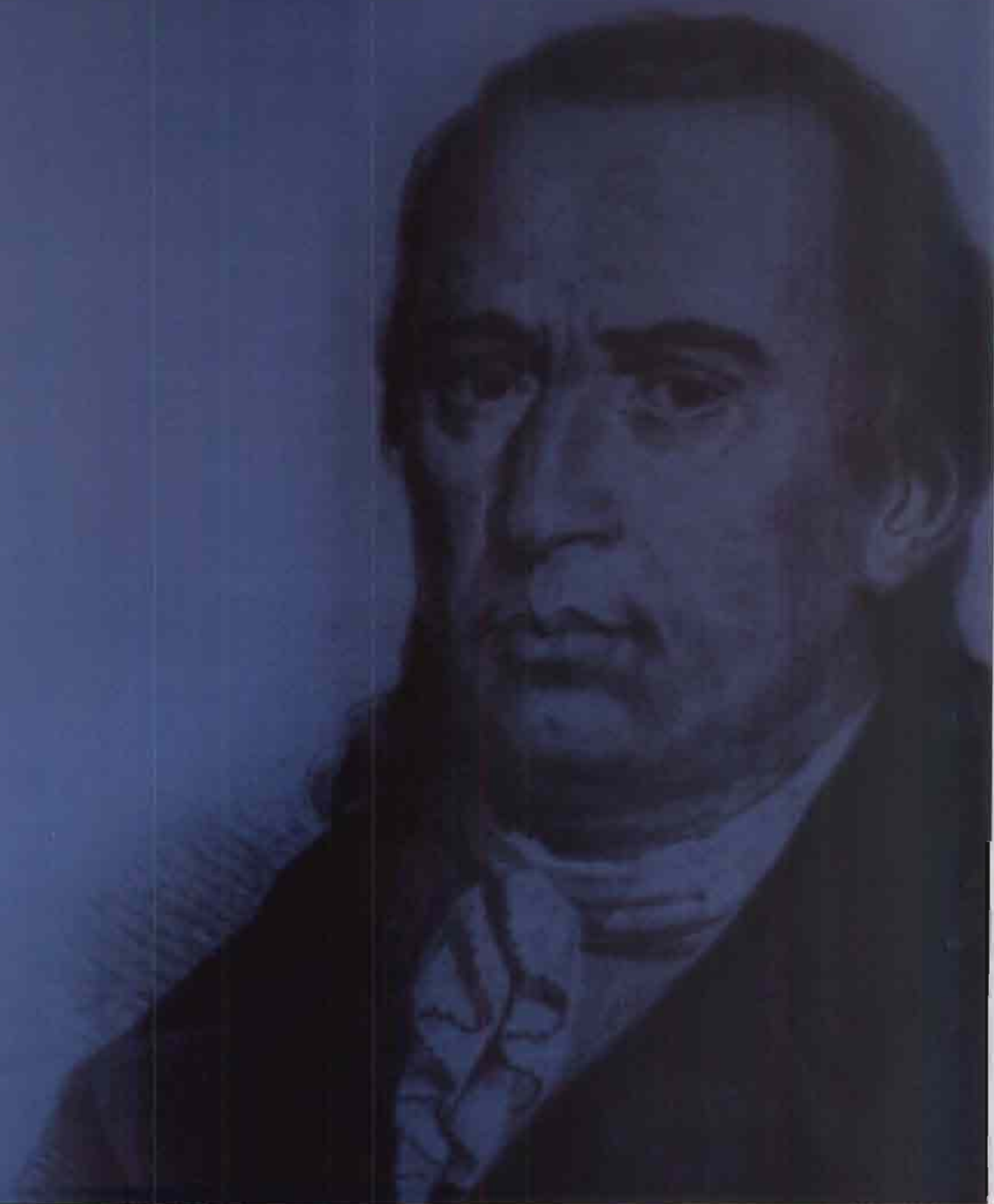
76.

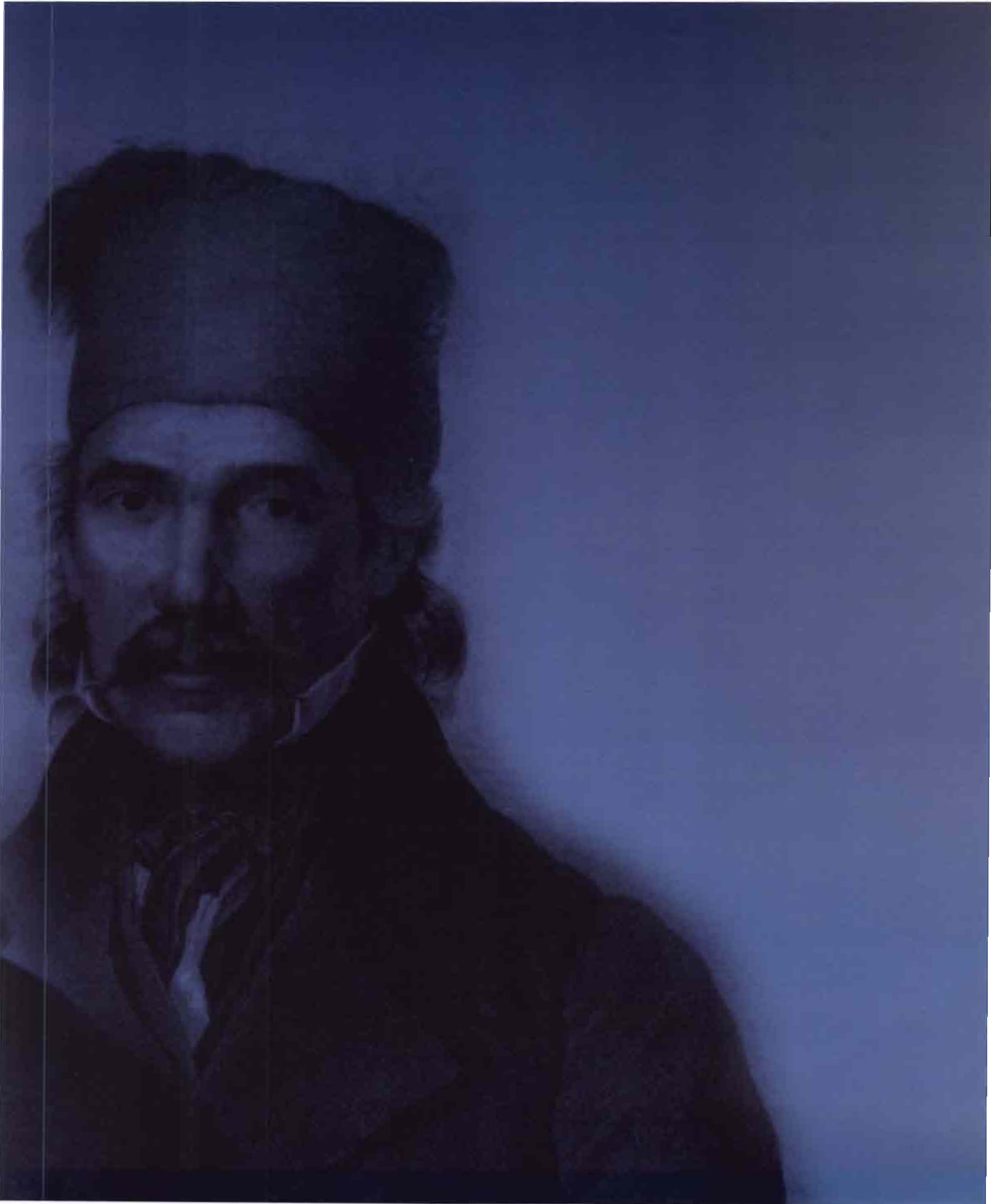

83.

„Што су гођ људи на овоме свијету измислили, ништа се не може испоредити с писмом [...]. То је наука, која ум љуцки готово превазилази, и могло би се рећи да је онај, који је први њу измислио, био више Бог, него човек [...].“

Вук Стеф. Караџић

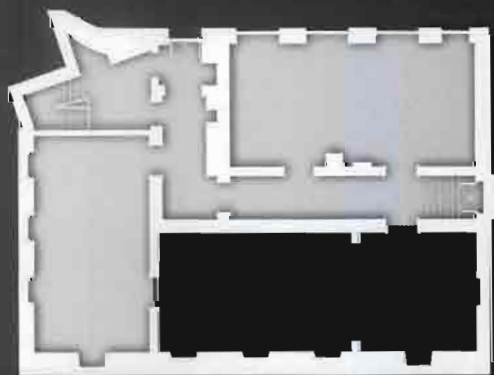
Учебные курсы по родному и иностранным языкам
в средних школах второй половины XIX
и первой половины XX века

Classes in the mother tongue and foreign languages
in secondary schools, latter half of the 19th century
and first half of the 20th century

ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА У XIX И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

У РАЗВОЈУ СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ ИЗДВАЈАЈУ СЕ СЛЕДЕЋИ ПЕРИОДИ

1815–1835

Наствак борбе за ослобађање од турске власти; султановим Хатишерифом 1830. године Србија је постала вазална Кнежевина и добила је право да отвара школе, болнице и штампарије; укидање феудалних односа и даљи развој школског система.

ВЕТА КОД СРБА

1835–1878

Време које су обележиле династијске борбе, настанак националног програма, доношење устава, појава либералних идеја, омладинског покрета, оснивање Лицеја и почетка високошколског образовања.

1878–1918

Борба за национално ослобођење и политичко уједињење свих Срба. Кнежевина Србија, од 1882. године Краљевина Србија, изграђује се као модерна грађанска држава по европском узору, законски се регулишу све друштвене области, развија се и дограђује школски систем, шири се мрежа школа, унапређује настава.

1918–1941

Србија постаје саставни део Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, од 1929. године Краљевине Југославије. Овај период карактерише индустријализација и даљи развој школског система.

ПРВА ПОЛОВИНА XIX ВЕКА

Године 1835. формирано је *Попечитељство просвештенија*, 1836. установљено је звање *Директора свију школа у Србији* и донет *План за школе како имају постојати* који у законодавној форми прецизира школски систем и мрежу школа. Према њему постоје следеће правителствене (државне) школе: 22 нормалне (основне) школе три Главне школе (будуће полугимназије) са по два разреда и једна гимназија са четири разреда.

Године 1838. донет је први званични наставни план и програм за основне школе, *Назначеније учебни предмета који се у нормалним за прво и друго теченије школско предавати имају*, по коме нормална школа има две класе (два разреда), сваки траје по две године, а школска година се дели на два полугодишта, као и прво опште упутство за учитеље *Наставленије учитељима правителствени и обштемствени школа у Књажеству Србији* којим се прецизирају основне дужности учитеља, али се дају и извесна васпитна и дидактичка упутства.

Године 1831. основана је Државна штампарија у Београду, а 1838. расписан је конкурс за основне школске књиге, буквар, читанку граматику, численицу, катихизис. Међу првим уџбеницима за основну школу који су штампани у Државној штампарији 1838. године били су *Србски буквар или Нова азбучна књижица* (Петра Радовановића) и *Мали учитељ или Србски буквар* (Глигорија Зорића).

Први општи закон о школама, *Устројеније јавног училишног наставленија*, донет је 1844. године. Кнежевина Србија је добила правни оквир за организацију свих школа, од основних до највиших. Постављене су основе школског система који је постепено усавршаван и дограђиван. Предвиђено је постојање четири врсте школа: основна, послено-трговачка, гимназија и лицеј, док је богословија радила под окриљем митрополије. Посебним одељком регулисана су питања организације и садржине рада сваке школе. Законима, правилима и осталим правним актима регулисане су све области школског живота и рада.

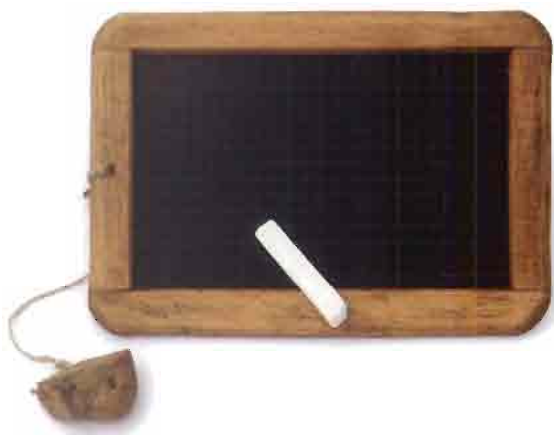
Године 1849. основана је Школска комисија при Попечитељству просвештенија са задатком да се стара о изради уџбеника. Прво се приступило припреми и штампању уџбеника за основну школу, што је условило доношење новог наставног плана и програма 1850. године. *Расположење предмета који се у основним училиштима предају по разредима и пологодијама*, у коме је градиво распоређено онако како је изложено у уџбеницима. У то време појављују се и први наслови стручне педагошке литературе (теоријски и практични методски приручници за учитеље), *Педагогично – методично наставленије* Милована Спасића, 1855. Даљи општи развитак школа и педагошке мисли захтевао је доношење новог наставног плана 1871. године под називом *Распоред предмета за мушке и женске основне школе и упутство како ће се предавати*, у коме се по први пут на женске и мушке основне школе гледа јединствено; наставни садржај се распоређује диференцирано и систематски по предметима, у оквиру којих се води рачуна о поступности; по први пут се у основној школи предвиђа телесно вежбање као и поуке о чувању здравља. Уз наставни план приређена су и упутства за обраду сваког наставног предмета.

Малобројне основне школе у Србији почетком XIX века радиле су по приватним кућама, домовима виђенијих и богатијих трговаца и сељака. Настава је била нередовна, одвијала се у једној већој соби, најчешће гостинској, друга мања соба била је намењена ђачкој кујни, а у трећој просторији становао је учитељ. У овако скромним условима, у неприлагођеном простору, било је тешко држати наставу.

Са разгранаванем школског система и повећањем броја ђака захтеви за изградњом школских зграда постали су све снажнији. Године 1881, за време министра просвете Стојана Новаковића, донета су *Правила о грађењу школа и намештају школском* у којима је питање школских зграда први пут било обухваћено у целини. Будуће школе, поред стране и солидно зидане зграде са светлим учионицама, требало је да имају и свечану салу, салу за гимнастику, библиотеку, кабинете, зборницу и

94. Учитељица Даринка Томић са ученицима, за празник Врбицу, Крушевац, почетак XX века.

канцеларију за директора. Овим *Правилима* биле су постављене законске основе за зидање модерних школских зграда које би пратиле захтеве западно-европског образовања. Али, већина школа још увек је радила у малим и нехигијенским зградама. До краја XIX века у Београду је подигнуто само неколико нових школских зграда и тек по која у другим већим местима у Србији.

Након доношења *Закона о народним школама* 1882. године, настаје убрзани развој школства у Краљевини Србији. Набављала су се учила, а осим читања, писања и рачуна *уводи се предмет лепо писање и женски ручни рад*. Двојчице су прво училе да крпе чарапе и да штрикају, а потом и лепе везове (бели вез, шарени вез) и шивење. Учила за цртање били су лењирани различитих облика, плајвази и цртанке. За наставу певања није било учила, а за гимнастику је Министарство просвете и црквених дела прописало упутства за справе које „имају само неке варошке школе – *ђулице за кретање и јачање мишића*”. Прописано је да свака учионица треба да има икону Светог Саве (Растка Немањића), првог архиепископа самосталне Српске православне цркве, утемељивача просвете и школства у средњовековној Србији и слику владара.

Ради унапређења школског рада уследило је доношење већег броја школских правила и законских одредби, основани су и Главни просветни савет (1880), Учитељско удружење, (1881) Професорско друштво (1889), штампана се све већи број стручних и квалитетних уџбеника чији су аутори учитељи и професори; школе се снабдевају наставним средствима, а у области васпитно-образовног рада све су присутнији утицаји европских педагошких идеја и учења.

95. Године 1898. донет је *Закон о народним школама*, којим народне школе се деле на, ниже (забавишта и основне школе) и више (грађанске и девојачке). Исте године донет је *Наставни план и програм за основне школе*.

100. Године 1904. донет је нови *Закон о народним школама* по коме се народне школе деле на забавишта (за децу од 4 до 7 година), основне школе (трају шест година, прве четири године

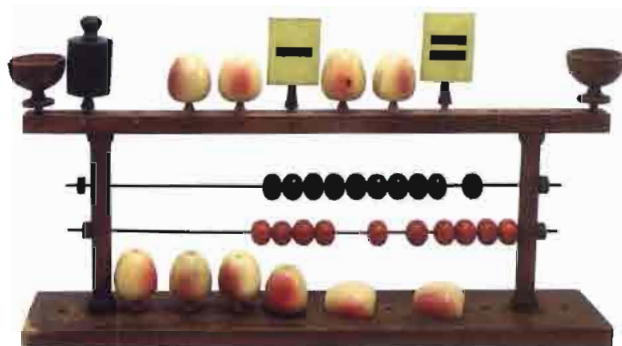

су обавезне) и продужне школе, док су укинуте грађанске и девојачке школе. И даље се примењује наставни план и програм из 1898. године. Уведена је оцењивање ученика на полугодишту и на крају године, а по завршетку основне школе издаје се сведочанство. Мрежа основних школа се проширује али и даље недовољно. Овај период доноси оживљавање рада на народном просвећивању (оснивају се аналфabetски течајеви, пишу посебни, наменски буквари).

96. Устројеније јавног училишног наставленија, Београд, 1844. (Копија прве стране документа, оригинал се чува у Архиву Србије.)
101. Макета зграде основне школе код Саборне цркве у Београду, данас ОШ „Краљ Петар Први“. (Аутор, арх. Владимир Оничин.)

Амбијентална целина – Учионица XIX века
школски намештај и наставна средства

- Сто за учитеља – *Катедра* (назив катедра користи се од 1875)
- *Дрвене скамије*, дво(тро)седе црне.
- *Табла на трonoшцу* са прибором за писање.
- *Пећ* (која се користила у сеоској школи у месту Полатна).

Учионица у основној школи у Србији крајем XIX века

99. Ученици Основне школе код Саборне цркве, 1895.

69.

- Уписни протокол ученика основне школе, Сремчица, 1861.
- Мастионица и држаља са металним пером за учитеља/цу.
- Резач за оловке, стајао је на катедри да би учитељ њиме оштрио оловку ђацима.
- Прут – дисциплинско средство којим је учитељ регулисао ред, рад и дисциплину у учионици.
- Дашичица – дисциплинско средство којим се одржавао ред у учионици и избегавало „мољакање“ учитеља за излазак напоље.

О КАЗНАМА

Кажњавање у школама коришћено је као васпитна мера за дисциплинске прекршаје, али и за незнање. Примењиване су „моралне казне“ као што су опомена, укор, грдња, поруга, „магарећа клупа“, исписивање имена на црној табли и други облици понижавања, као и телесне казне – стајање изван клупе, клечање просто и на зрнима или на изломљеним орасима, вучење за уши и за косу, чврге, пацке по рукама, шамарање, батињање шибом или каишем, ударање по табанима, затвор.

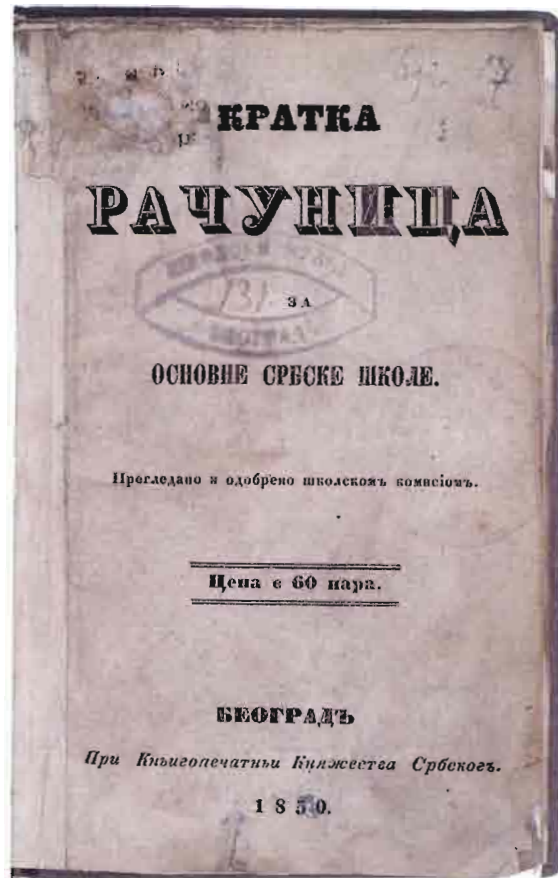
- Школско ручно звоно – којим је учитељ или школски послужитељ звонио за почетак и крај часа.
- Глобус, универзални политички глоб Владимира Маринковића (на катедри).
- Руска мала рачунаљка – стајала је на катедри.
- Руска рачунаљка – у школској употреби после 1812.
- Зидна словарица, Влада К. Петровић, 1934.
- Мутаве мапе – неме карте. Користиле су се само за испитивање ученика. Сврха је била вежбање дечјег памћења, тзв. духовна гимнастика.
- Систем метарских мера, аутор, Влад. Маринковић проф. у употреби је од осме деценије XIX века, дуго времена најважније рачунско учило.
- Шрајберова наставна слика из ботанике – Локвањ.
- Герингова наставна слика – Птице.
- Торба ђачка од картона.
- Камена таблица и крижуља. Камена таблица појавила се у школама средином XIX века. Била је ретко и скупо наставно средство. Коришћена је само у првим разредима основних школа до пе-

десетих година XX века, јер се после тога прешло на употребу свески и оловки, гумица за брисање и другог прибора за писање.

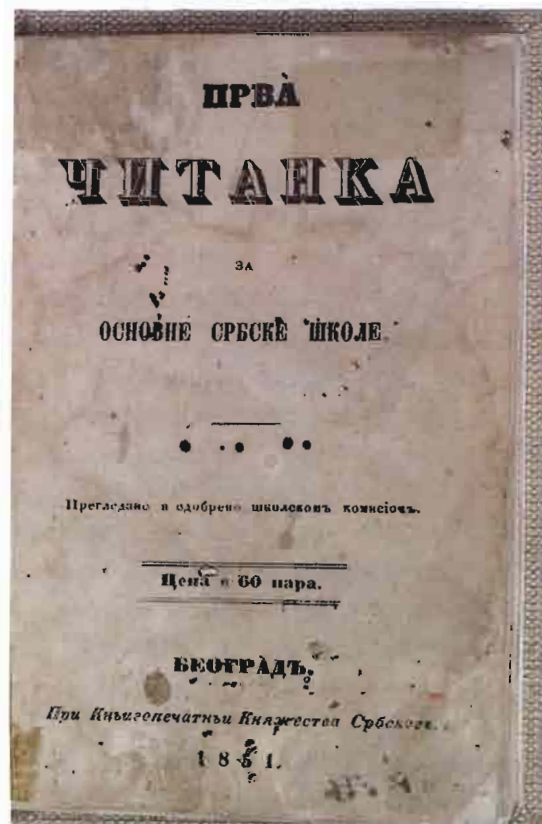
69. *Глобус*, Foldgomb, Budimpešta, 1901. Наставно средство за наставу земљописа и географије.
88. *Дечија словарица за ишчитавање слова по Ђорђу Натошевићу и Николи Ђ. Вукићевићу*. Словарица се појавила у школи тек почетком осме деценије XIX века, била је значајно дидактичко средство за учење читања у првом разреду.
89. *Збирка геометријских тела од буковог дрвета – коцка, призма, ваљак, пирамида*.
90. *Рачунаљка* – коришћена у првом разреду основне школе, 1907.
91. Уџбеници
- Прва знања за основне србске школе*, Филип Христић, Београд, 1867.
 - Кратка рачуница за основне србске школе*, Филип Христић, Београд, 1850.
92. *Кубна децимална коцка, мере за течност* 1l, 0,1l, 0,01l, 0,05l, 0,2l.
- 93.
- Прва читанка за основне србске школе*, Филип Христић, Београд, 1851.
 - Буквар за основне србске школе*, Ђорђе Натошевић, Нови Сад, 1875.

Др Ђорђе Натошевић (1821–1887), значајан просветни посленик и педагошки писац, познат као организатор српских школа у Војводини. Заслужан је за унапређивање и осавремењивање наставе. Његов *Буквар* (који је победио на конкурс Министарства просвете Кнежевине Србије) означио је прекретницу у букварској настави, писан је Вуковим правописом и у њему је први пут напуштена метода срицања у обучавању читања.

- Прегледалица*, 1850. Прве прегледалице за наставу лепог писања израђене су 1845. године. Штампане су у Државној штампарији у Кнежевини Србији, а нове прегледалице у седам образаца уведене су 1847. године. Од 1882. године, у употреби су и *Прописи* – свеске за лепо писање, са ликом краљице

91б.

93а.

Наталије и ликом краља Милана. Пропис је школска свеска која је имала исписан угледни ред слова који је служио као модел за правилно писање. Исписивањем целих страница ученици су вежба-ли писање према задатом моделу. До 1870. године, када у основној школи почињу да се користе прописи, ђаци су шпартали хартију и на њој писали плајвазом или гушчијим перима. Прописи су набављани из Војводине, били су од лоше хартије, мекане и храпаве, по којој се мастило разливало и најчешће нису имали угледни ред за преписивање. Године 1870. овакви прописи замењени су прописима које је штампала Државна штампарија.

ЗАБАВИШТА

Први Завод за гајење и забављање мале деце отворио је Фридрих Фребел у Бланкенбургу, у Тирингији,

1837. године, касније је ове установе назвао *дечји вртови* (Kindergarten). Прве приватне школе за малу децу отварају се у Београду шездесетих година XIX века. Отварају их углавном странкиње које су дошле из прека и то најпре у Теразијском кварту. Школа малолетне дечице од две пуне до седам година, коју је отворио ђупријски парох Татомир Миловук, почела је са радом у Београду 3.(16.) априла 1867. године. То је била прва оваква установа са српским оснивачем. Програмом ове мале школе били су предвиђени различити садржаји рада, у зависности од узраста деце, па чак и читање, не само на српском већ и на немачком језику. Ручни рад био је предвиђен за женску децу, а за мушку децу, по жељи родитеља, и латински језик. Мала школа имала је подршку просветних власти и за њу је постојало одређено интересовање, али је због материјалних

105. Деца из Забавишта при државној народној школи Свети Сава, Београд, 26. марта 1933.

103. Забавиље, Милица Малеташки и Тереза Милер, са децом из забавишта при Основној школи на Савинцу, Београд, 1920.

Милица Малеташки се после завршене Учитељске школе у Сомбору школовала у једном од мађарских завода за припремање забавиља. Њен Програм рада за српска вероисповедна забавишта, објављен 1904. и 1905. у новосадском часопису Школски одјек, наредних неколико деценија користиле су забавиље у свом раду. Милица Малеташки је од 1919. радила у Београду.

тешкоћа престала са радом крајем исте године у којој је основана.

Почев од осамдесетих година XIX века и Српкиње отварају приватне школе за малу децу на Дунавском крају, Врачару, Палилули, Савинцу, у Савамахали. Забавишта се први пут помињу у Закону о народним школама 1898. године: предвиђено је да забавом поучавају и васпитавају децу, мушку и женску, у узрасту од навршене пете до седме године и да их припремају за учење у основној школи. Први Програма рада за забавишта прописан је 1899. године и остао је на снази наредне четири деценије. У последњој деценији XIX и првој деценији XX века забавишта се отварају и у другим местима у Србији: у Нишу, Обреновцу, Шапцу, Крушевцу, Крагујевцу и Зајечару. Прво Државно забавиште отворено је у

Београду 1902. године. Са децом су радиле забавиље које су завршиле Вишу женску школу, Женску учитељску школу или *какав завод на страни*.

Забавишта су била намењена деци оба пола, узраста 5-7 година, где су уз забаву и игру стицала навике, прва знања и припремала се за полазак у школу. Двадесетих година XX века отварају се и обданишта, установе које су имале наглашену социјалну улогу, које су током обданице прихватале децу за послених родитеља, узраста 2-16 година, пружајући им негу, заштиту и исхрану.

102. Наставна слика предмета за домаћинство; музички инструменти

104. Ручни радови деце из забавишта, Мартонош код Суботице, око 1930.

У другој половини XIX века развија се и дограђује школски систем, шири мрежа школа, унапређује настава по европским узорима. Школе су биле државне и приватне, мушке и женске, у надлежности Министарства просвете или других министарстава. Постојале су основне школе са забавиштима, богословија, гимназије, трговачке школе, реалка, више женске школе, војне, занатлијске, пољопривредне, учитељске, уметничке, специјалне, грађевинске школе, школа за нудиље и домаћичке школе.

БОГОСЛОВИЈА

Клирикално училиште које је основано у Крагујевцу 1836. године, најпре као једногодишња школа, пресељено је у Београд где је постепено прерасло у четворогодишњу школу (1844). Од 1896. године носи назив Богословија Светог Саве. Постојање *Педагогике с методиком* у програму Богословије омогућавало је да свршени богослови раде и као учитељи. Године 1920. школа је премештена у Сремске Карловце, школовање је продужено на пет, а од 1928. године на шест година.

ГИМНАЗИЈЕ

У Београду је крајем 1830. године основана виша школа са идејом да се обнови устаничка Велика школа. На предлог Вука Караџића ангажован је у ту сврху Димитрије Исаиловић, професор сомборске

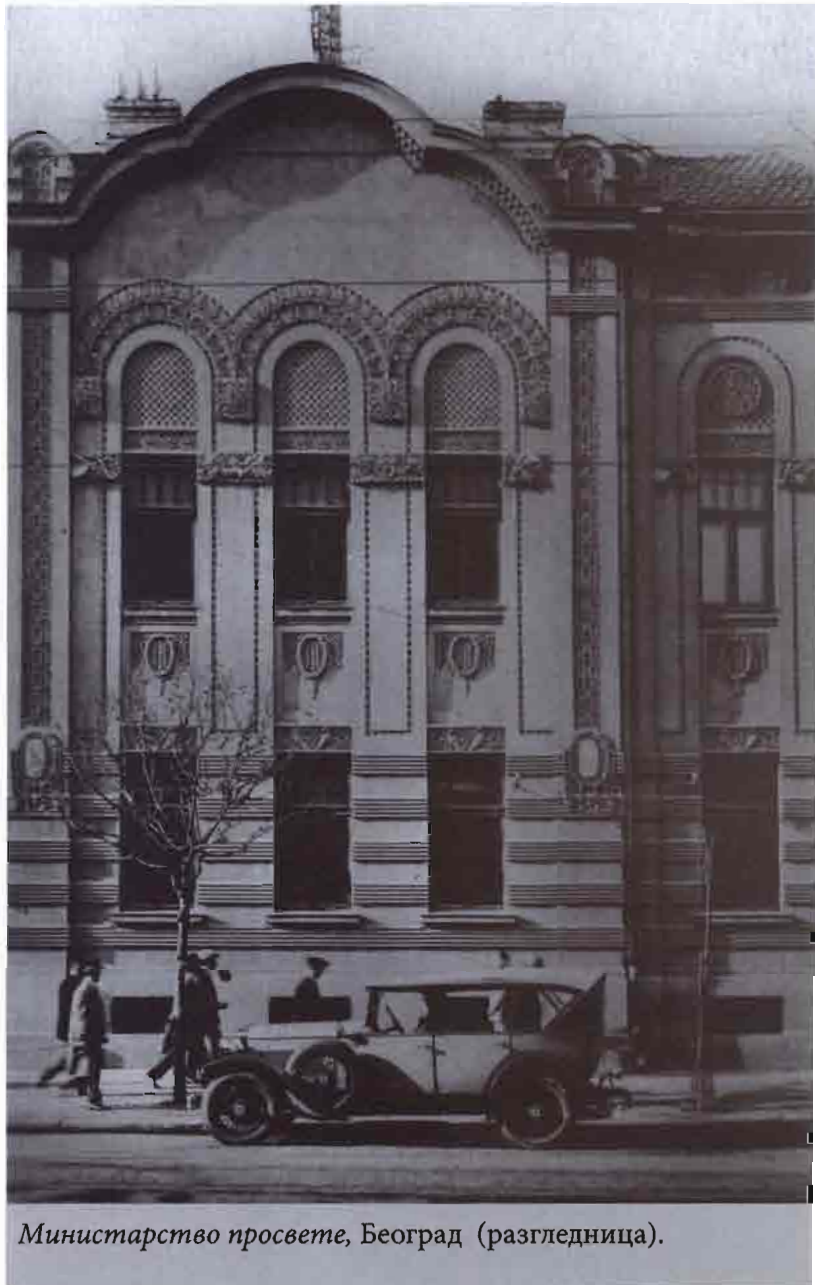
Препарандије. Школа је, по жељи кнеза Милоша, 1833. године премештена у Крагујевац. Убрзо је реорганизована у четворогодишњу гимназију која је дала прву генерацију школованих државних чиновника. Гимназија је 1838. године повишена на пет разреда.

На основу *Плана за школе како имају постојати* из 1836. године основане су три главне школе, односно полугимназије, у Шапцу, Чачку и Зајечару. Имале су два разреда, а по завршетку ових школа ученици су могли да упишу гимназију.

После абдикације кнеза Милоша и пресељења престонице у Београд требало је и у престоници отворити гимназију. Привремено немесништво је 1839. године донело одлуку о отварању Прве београдске гимназије, која је школске 1842/43. године имала пет разреда. *Наставленије професорима гимназије београдске* из 1839. године постављало је, између осталих, следеће захтеве: да професори наставу не изводе механички, већ са пуним разумевањем и „јасним предочавањем“, да би код ученика развијали „ум и силу расуђенија“; од професора се очекивало да добро познају предмете које предају и да се стално усавршавају у науци, да преводе уџбенике са страних језика и да их сами пишу.

Мрежа школа се мењала почетком четрдесетих година да би се 1845. године усталила – постојала је шесторазредна гимназија у Београду и четвороразредне полугимназије у Крагујевцу, Шапцу и Неготину. Нови закон о гимназијама, *Устројеније књажевско-србске гимназије*, донет је 1853. године. Реорганизација је извршена по угледу на руску класичну гимназију. Школовање је трајало седам година. Први пут се заводи нумеричко оцењивање: 1 и 2 нису прелазне оцене, а 3 (добар), 4 (врлодобар) и 5 (превасходан) су прелазне оцене.

Законом устројства гимназија из 1863. године трајање гимназије снижено је на шест година, при чему су прва четири разреда чинила полугимназију. Оцене су остале исте, док за оцену „5“ почиње да се употребљава назив „одличан“. Крајем 1873. године трајање гимназија продужено је на седам година. Оријентација према реалним наукама је задржана. Године 1886. гимназија је продужена на осам година.

Министарство просвете, Београд (разгледница).

Крајем прве деценије XX века у Краљевини Србији било је девет потпуних државних гимназија: Прва, Друга и Трећа београдска гимназија, Реалка у Београду, гимназије у Зајечару, Крагујевцу, Нишу, Пожаревцу и Ужицу. Непотпуних гимназија је било 13: три државне седморазредне гимназије, у Ваљеву, Крушевцу и Шапцу, четири државне шесторазредне гимназије, у Врању, Јагодини, Пироту и Чачку, и једна приватна, Гимназија проф. Зделара у Београду, четири државне четвороразредне гимназије, у Лесковцу, Неготину, Смедереву, и две приватне, у Алексинцу и Прокупљу.

106. Непознати дечак, Београд, почетак XX века.

98. По Закону о средњим школама из 1898. године задатак средњих школа био је „да дају ученицима више опште образовање и васпитање и да их спремају за слушање наука на универзитету или другим вишим школама”. Средње школе подељене су на гимназије, реалне гимназије и реалке, пуне (потпуне) са осам и непотпуне са шесет и четири разреда.

Измене и допуне Закона о средњим школама донете су 1902. године. Овим изменама повећан је број гимназија, укинута уписнина, смањена школарина, укинута приправничко звање за професоре. *Измене* су се односиле и на законе о уређењу осталих средњих школа (женских гимназија, женских и мушких учитељских школа), између осталог, регулисан је наставак образовања женске деце у вишим

разредима гимназије, као и у Женској учитељској школи. Донет је већи број правила (о владању ученика, о разредним старшинама).

Године 1904. донете су *Измене и допуне наставног плана и програма* које су водиле побољшању и осавремењивању наставе, уводе се ђачке књижице. Од 1911. године Дневник је замењен трима књигама, Бележником, Дневником и Разредницом. Значајне измене учињене су *Законом о средњим школама* из 1912. године: број гимназија није био ограничен, било је дозвољено заједничко школовање женске и мушке деце од шестог разреда, предвиђено је постојање три пуне женске гимназије, укинут је пријемни испит, уведене четири категорије оцена из владања.

РЕАЛКА

Развој природних и техничких наука у Европи и потребе српске привреде утицали су на то да се шездесетих година XIX века у Београду оснује Реалка. У склопу реформи школства Трговачка школа (основана 1858. године) је 1865. године претворена у шесторазредну средњу школу која је имала за циљ да припрема за грађански живот и за даље образовање на вишим техничким школама. По оснивању Релака је смештена у зграду Капетан Мишиног здања, а 1867. године пресељена је у кућу Цветка Рајовића подигнуту 1838. године. У почетку Реалка је имала карактер трговачке и техничке школе, али је веома брзо дошло до законских измена којима је постала општеобразовна школа са специфичним усмерењем на техничко-природне науке, а њено трајање продужено је на седам година.

Осамдесетих година XIX века интензивније се радило на опремању наставних кабинета за физику, хемију и практичну геометрију, а повећан је и број уџбеника наменски рађених за ову школу. Потврда позитивног развоја београдске Реалке била је и златна медаља освојена 1889. године на Светској изложби у Паризу. Крајем XIX века конзервативни кругови приступили су ревизији школства у оквиру које је дошло до обједињавања гимназија у Србији те је Реалка прешла да ради у оквиру Друге мушке гимназије „Вук Стефановић Караџић“.

97. После Првог светског рата Реалка је 1919/20. наставила рад по нешто скраћеном наставном плану и програму који је убрзо био проширен и усаглашен са тадашњим потребама друштва. *Законом о средњим школама* из 1929. године Реалка је и даље имала за циљ да школује будућу техничку интелигенцију, која је све више узимала учешћа у привредном и друштвеном животу Србије. У задњим деценијама постојања ове школе београдски реалци, као будући грађевински и машински инжењери и архитекте, постигли су значајан успех у свим доменима индустријског и привредног живота земље. Други светски рат прекинуо је рад свих школа па и Реалке. Настава се нередовно одвијала, углавном у оквиру Четврте мушке гимназије. Октобра 1945. године, одлуком Министарства просвете, школа је укинута, а ученици и архива школе премештени су у Прву мушку гимназију.

ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА

Виша женска школа отворена је у Београду 1863. године са циљем да женској младежи даје виша опште образовање и да припрема учитељице женских основних школа. Била је то прва средња школа за девојке у Кнежевини Србији. Већ 1866. године донета је одлука да школа од троразредне постане четвороразредна. Од 1879. године већи је нагласак стављен на припремање учитељица. Стручна педагошка настава концентрисана је у новоотвореном петом разреду, а уведено је и обавезно полагање учитељског испита. Наредних година установљено је да је потребна још једна година за припремање учитељица, па је 1886. године отворен и шести разред.

Законским променама из 1898. године Виша женска школа у Београду постала је шесторазредна општеобразовна школа. Од 1904. године остају само прва четири разреда, са гимназијским образовањем, али су убрзо опет враћена два завршна разреда. Законом о средњим школама, са изменама из 1912. године, чланом. 141. укинута су више женске школе. Педагошку групу предмета у Вишој женској школи предавали су Катарина Миловук, др Војислав Бакић, Јован Ђаја, Димитрије Јосић, Јован Миодраговић, Стево Чутурило, Живан Живановић, Милоје Влајић,

Мушка гимназија, Крагујевац.

Сретен Ацић, Миленко Марковић, и наставница Станислава Ђурићева Сондермајер.

Виша женска школа „Краљице Драге“ и Женска учитељска школа (1900) су почетком XX века имале статус школа вежбаоница у којима су ученице Филозофског факултета Велике школе под супервизијом др Војислава Бакића, професора педагогије на Великој школи, држале огледна предавања из различитих предмета.

Деведесетих година XIX века отворене су приватне више женске школе у Крагујевцу (1891) и Шапцу (1894), затим у Пожаревцу, Нишу и Пироту, а касније у Зајечару и Врању. Прве две су убрзо постале државне. Крајем прве деценије XX века у Краљевини Србији радиле су две потпуне више женске школе (у Београду и Крагујевцу) и три непотпуне, четвороразредне (државна у Шапцу и две приватне, у Крушевцу и Ваљеву).

ВОЈНЕ ШКОЛЕ

У Пожаревцу је 1830. године на захтев кнеза Милоша отворена Гардијска школа која је 1837. године прерасла у војну школу са општом и стручном наставом. Убрзо по оснивању премештена је у Београд, а потом у Крагујевац, да би већ 1838. године била затворена.

У Београду је 1850. године основана Артилеријска школа. У нижу трогодишњу школу примани су кандидати са завршеном гимназијом или Реалком.

Српска Краљевска Велика Школа

ДИПЛОМА

Господин *Радослав М. Чабичић*,
 рођен *10 Новембра 1881* год. у *Богачицима*
ср. моравски слушао је *1903, 1903/4, 1903/4, 1904/5* године
 науке у *судском* одсеку правничкога факултета, па
 пошто је свршио овај факултет и положио све прописане испитне,
 издаје му се ова диплома.

Бр. 3091.

у Београду,

14 јуна 1906. год.

Старшина
 Судничкога факултета

Др. Милош Милошевић

Ректор
 Велике Школе.

М. Милошевић

Председник
 испитних комисија
Св. Радослав
Д-р Милошевић

Својеручни потпис кандидата,

Рад. М. Чабичић

Диплома издата је у Београду 14 јуна 1906. године.

Припремала је офицере за све родове војске. Виша школа, у трајању од две године, спремала је ђенералштабне, инжењерске и артилериске офицере. Назив Војна академија школа је званично добила 1880. године. Изменама које су уследиле 1884. године Војна академија постала је општа, за све родове војске.

„Инџинирска“ школа отворена је 1846. године са циљем да буде привремена, односно да се у њој ишкољује једна генерација ученика, осам питомаца са претходно завршеним Философским одсеком Лицеја. Школа је укинута 1849. године чим ју је завршила прва уписана генерација.

МУШКЕ ЗАНАТСКЕ ШКОЛЕ

Развој грађанског друштва у Србији у другој половини XIX века није пратило одговарајуће систематско образовање занатлијског подмлатка. Оно се одвијало у оквиру еснафа и све је теже успевао да одговори новим захтевима. Иницијативом организација и удружења која су првенствено имала хуманитарни карактер отварају се занатлијске школе намењене оном делу омладине који није имао могућности за друге видове школовања. Појединци који су уочили значај стручног образовања занатлија да би се одолело страном конкуренцији, производила роба „по европском укусу“ и уопште унапредило занатство у Србији, отварају крајем XIX и почетком XX века прве приватне занатске школе и курсеве. На том плану држава чини значајније потезе тек у првој деценији прошлог века, са изузетком Војно-занатлијске школе у Крагујевцу, отворене средином XIX века, првенствено због војних потреба. Производња оружја и ратне опреме захтевали су припремање домаћих стручњака. Крајем 1853. године у Топливницу у Крагујевцу примљена је прва група младића да се уз рад обучава занатима. Њен тадашњи управитељ, Француз, Шарл Лубри, дао је предлог да се отвори трогодишња, интернатски уређена Занатлијска школа. Она је почела са радом 1854. године. До 1859. године Занатлијска школа испољила је извесне недостатке, који су се огледали у недовољној заступљености теоријске наставе, упису нових ученика тек сваке треће године, малом

Краљева војно-занатска школа.

броју ђака. И поред тога, припремање занатлија – машиниста, дрекслера, бравара, ковача, колаара – показало се корисним за развој заната којима су се до тада у Србији бавили углавном странци. Војно-занатлијска школа постепено је прерасла у шестогодишњу, имала је два одсека – шегртски и калфенски, и била је у рангу средње школе. У последњој деценији XIX века наступио је значајан успон у њеном раду. Осим редовне наставе, која је била теоријска и практична, у школи су одржавана и јавна предавања из области науке и технике. Усавршавању младих мајстора такође је поклањана пажња, па је један број њих упућиван у иностране центре војне индустрије. До 1941. године то је била најбоље организована стручна занатска школа у Краљевини Југославији.

Осамдесетих година XIX века у Србији се оснивају друштва која у оквиру свога деловања захватају и област стручног, занатског оспособљавања. Друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце, основано у Београду 1879. године, у свом Дому сиротне деце, отворило је 1892. године занатску школу за столаре, браваре, коваче и четкаре, а доцније су уведени и стругарски и коларски занат. За групу грађевинских заната, ученике припремају архитекте Јосифа Букавца и професор Милана Андоновића у Београду. је 1886. године основано Друштво Светог Саве, са задатаком да „шири просвету и негује национално осећање и врлине у народу српском“. У својој школи, основаној 1887. године, Друштво је

Дом за васпитање малолетника, Београд, 1922.

Мушка реална гимназија „Краља Александра I“, Нови Сад, 1939/40.

махом окупљало српску омладину са територија под турском влашћу. У њој су младићи добијали опште образовање на нивоу основношколског и стручна знања потребна за обављање заната, а у највећем броју су били зидари.

У првој деценији прошлог века отварају се недељно-празничне и вечерње школе у готово свим већим местима у Србији, у Београду, Нишу, Пироту, Лесковцу, Шапцу, Крагујевцу, Ужицу, Ваљеву, Крушевцу. Према *Закону о радњама*, који је ступио на снагу 1911. године, било је обавезно отварање општих занатских и занатско-трговачких школа у сваком месту у коме има најмање 50 ученика. *Уредбом о општим занатским и занатско-трговачким*

школама из 1912. године први пут је одређено да се свршени ученици ослобађају полагања *калфенског* (помоћничког) испита.

Од 1919. године проширена је мрежа државних, друштвених и приватних занатских школа. Њихов задатак био је оспособљавање младих за самосталан рад или укључивање у индустријску производњу. Основу стицања стручних знања чинио је практичан рад у радионицама. Занатске школе биле су у надлежности Министарства трговине и индустрије и имале су ранг непотпуних средњих школа, у трајању од две до четири године, у зависности од врсте школе.

Дом је основан 1911. године. Био је у надлежности Министарства правде, као установа намењена васпитању и образовању „морално посрнуле“ деце и малолетника. Имао је своју основну школу и занатске радионице, књиговезачку, обућарску, кројачку и столарску.

НАСТАВА МАТЕРЊЕГ И СТРАНИХ ЈЕЗИКА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА, ДРУГА ПОЛОВИНА XIX И ПРВА ПОЛОВИНА XX ВЕКА

Матерњи (српски) језик одувек је био основни предмет у основним и средњим школама. У средњој школи настава матерњег језика остваривала је своје задатке кроз подручја логичког и изражајног читања, садржаје из области граматике, анализу и обраду књижевног дела, културу усменог и писменог изражавања, књижевну историју и историју књижевности.

108. *Примерак писмене вежбе на српском и немачком језику Јована Миодраговића, ученика ниже Гимназије у Крагујевцу, 1870.*
109. *Писмени задаци ученика Зајечарске полугимназије, 1836.*
110. *Школска свеска за српски језик, Анке Гачић, Вел. Градиште, 1851. Сваки ученик је имао свеску коју је најчешће сам правио од пресавијених табака и прошивао концем.*
111. *Дневник живота, Милорад Лукић, ученик IV2 разреда Друге Београдске Гимназије, 1922.*

НАСТАВА ЛЕПОГ ПИСАЊА, КРАСНОПИС У СРПСКИМ ШКОЛАМА

Лепо писање, односно краснопис, као посебан наставни предмет уведен је у средње школе (гимназију и трговачку школу) законом из 1844. године. Због значаја који је краснопис имао у XIX веку уводи се као наставни предмет у наставне планове и осталих школа. Циљ је био да ученици науче да лепо пишу и да се код њих развију моралне и естетске способности.

107. *Писанка за српско округло писање, Миољуб М. Радојичић, Гимназија, V разред, свеска III,*

112. *Примерак вежбе у краснопису Јована Миодраговића, ученика ниже Гимназије у Крагујевацу, 1870.*

НАСТАВА МАТЕРЊЕГ И СТРАНИХ ЈЕЗИКА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА, ДРУГА ПОЛОВИНА XIX И ПРВА ПОЛОВИНА XX ВЕКА

Живи страни језици учили су се у средњим школама, односно са учењем се почињало на узрасту од 11 година. Најпре један језик, а током школовања, ако је тако било предвиђено наставним планом, и други. Немачки језик је био доминантан, како због политичких, тако и због општих културних, образовних и научних утицаја који су долазили са немачког говорног подручја. Такође су се учили француски и руски језик, док је учење грчког, италијанског и енглеског језика било краткотрајно, у појединим школама, условљено одређеним практичним захтевима. Италијански језик учио се у Трговачкој школи (1858–1865). У Вишој женској школи у Београду 1899. године као необавезан предмет заведен је и енглески језик, учио се од четвртог до шестог разреда. Предавала га је Лујза Ст. Јакшићка која је написала уџбеник *Граматика енглеског језика*. У Женској раденичкој школи Београдског женског друштва немачки језик учио се због коришћења модних журнала. У Краљевини СХС (Југославији) француски језик је имао доминантно место у наставних страних језика.

116. *Српска граматика, написао Ђ. Даничић, Део III. Облици, Београд, 1863.*

114. *Ученици Првог кола Мушке учитељске школе на часу – у средини седи Војислав Младеновић, Јагодина, 1901.*

113. *Домаћички течај, село Врбица код Зајечара, 1936.*

117. *Српска граматика од Илије Захаријевића, професора и управитеља гимназије Кнежевине Србије, Београд, 1847.*

118. *Риторика, списао Ђорђе Милетић, професор српске словесности у београдској гимназији, Београд, 1855.*

119. *Примери поетски састава за младеж у IV. гимназијском разреду (Ђорђе Милетић), Београд, 1851.*

120. *Српска читанка за ниже гимназије и реалке, изradio Стојан Новаковић, Београд, 1870.*

121. *Изводи уз српске граматике, својим ученицима*

написао, Стојан Бошковић, Београд, 1863.

122. *Прва немачка читанка, за гимназије уредио Ј. Мајзнер*, Београд, 1875.
123. *Латинска читанка за седми гимназијски разред*, Београд, 1856.
124. *VI deutsch Цепни речник за Verba језик. Свеска I Deutsch*.

ДОМАЋИЧКЕ ШКОЛЕ

Домаћичко образовање сеоске женске омладине започето је крајем XIX века организовањем течајева за описмењавање на којима су учитељи, а нарочито учитељице, давали и поуке о вођењу домаћинства. Идеју о оснивању домаћичких школа покренуло је Друштво за чување народног здравља у првој деценији XX века. Ове школе најпре су организоване у Варварину, Великом Орашју, Младеновцу, Бачини, Брусу и Богатићу. После 1919. године настао је читав покрет, а течајеве и школе организовали су Министарство просвете, Министарство пољопривреде, Задужбина Николе Спасића, Друштво Кнегиње Љубице и друга женска друштва. Министарство просвете отворило је Учитељску домаћичку школу са задатком да припрема учитељице домаћичких течајева и школа. Ова школа је током двадесетих година прошлог века радила у Футогу, а 1937. године премештена је у Прокупље.

БОГОСЛОВИЈА У ПРИЗРЕНУ

Изван државних граница Србије, у областима под турском влашћу, све до Балканског рата постојале су српске основне школе, гимназије, више девојачке школе и Богословија у Призрену, које је Краљевина Србија материјално помагала, за њих школовала учитеље и слала уџбенике.

Отварање Богословије у Призрену припремано је током шездесетих година XIX века, при чему је велика заслуга припадала учитељу Милану Новичићу (1844–1900), касније првом вицеконзулу Краљевине Србије у Приштини. После завршене Богословије у Београду био је учитељ у Призрену где је отворио и два разреда гимназије (1867–1869), тада једине у Старој Србији и Македонији. По повратку у Београд, 1869. године, настојао је да се у Призрену

отвори Богословија, предочавајући надлежнима какве су тамо прилике за српско становништво. Просветни одбор за школе и учитеље у Турској, основан 1868. године, поверио је овај задатак Новичићу, настојећи да му препусти и управу над школом. Рашко-призренски Митрополит Мелетије, као и сам Новичић, сматрали су да управу над школом треба да врши духовно лице, и то јеромонах Сава Дечанац, који је био управо завршио Духовну академију у Кијеву. Он се прихватио руковођења школом, док је Новичић у њој постао учитељ.

Уз знатну материјалну помоћ трговца Симе Андрејевића Игуманова у Призрену је 1871. године основана Богословија као интернатски уређена троразредна школа која „спрема младиће православне вере а српске народности у Отоманској царевини за народне свештенике и учитеље”. Богословија је школске 1889/90. године постала Богословско-учитељска школа са шест разреда, три гимназијска и три богословско-педагошка. Од 1900/1901. године постала је четвороразредна.

Мушка гимназија, Крагујевац, разгледница, око 1930.
Српска девојачка школа, Скопље, разгледница, почетак XX века.

Српска учитељска школа, Пакрац, разгледница, почетак XX века. Српска учитељска школа у Пакрацу отворена је 1871. и радила је до 1878. године. У Горњем Карловцу је 1875. отворена мешовита учитељска школа, а 1893. донета је одлука да постане само женска школа. То је захтевало отварање нове мушке учитељске школе која је 1894. поново отворена у Пакрацу.

ШКОЛСТВО У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА

СВЕТСКА РАТА

Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године на територијама које су ушле у њен састав затечени су различити школски системи и просветне прилике. Започет је процес уједначавања али је тек 1929. године донет први јединствени закон. И у наредној деценији чињени су покушаји да се формира јединствен систем образовања у Краљевини Југославији.

Q · D · R · V ·

SVMMIS AVSPICIIS

REGIS AVGVSTISSIMI POTENTISSIMI

A L B E R T I

DOMINI NOSTRI CLEMENTISSIMI

VNIVERSITATIS LIPSIENSIS

RECTORE MAGNIFICO

CAROLO ADOLPHO SCHMIDT

IVRE VTIENSIS DOCTOR · IVRE ROMANI PROFESSOR · PVBLICO ORDINARIO · REGI BORVSSIAE IN CVRIA IVSTITIAE · MAGISTRO DVCI BARBAYVM IN CIVITA AVLA · A CONSILIO SANCTISSIMO · ORDINIS REG · SAX · VIRTUTE AC FIDE REGNI MER · SAVITE · ORDINIS LYONVNI HASSIETI SECVNDIAE CLASSIS COMENDATORE · ORDINIS LEONIS ZABRINCENSIS PRIMAE CLASSIS · CLASSIS ·

DECANO

RVDOLPHO LEVCKART

MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE DOCTORE · ZOOLOGIAE ET ZOOLOGIAE PROFESSORE · P · D · MUSEI ET INSTITVTI · 1799 · 1802 · 1805 · 1808 · ORDINVM REGNI SAXONIAE VIRTUTE ET FIDE REGNI MERITORIVM · MAGNIFICVM HASSIACORVM ET LAJONVNI ET PHILIPPI MAGNANIMI PRIN · 1809 · 1810 · 1811 · 1812 · ORDINVM CAES · RVSSICORVM SANCTAE ANNAE ET SANCTI STANISLAI SECVNDITERO · ET ·

PROCANCELLARIO

CAROLO BRVINS

PHILOS · DOCTORE · ASTRONOMIAE PROFESSORE · P · D · OBSERVATORII VNIVERSITATIS DIRECTORE · ORDINVM REGNI SAXONIAE VIRTUTE ET FIDE REGNI MERITORIVM · REGNI BRVNSVICI CANCELLARI · CAESAREI AVSTRIACI FRANCISCI IOSEPHI · MAGNIFICVM HADENSIS LEONIS ZABRINCENSIS PRIMAE CLASSIS · CANCELLARI · PROCANCELLARI · 1804 · 1805 · 1806 · 1807 · 1808 · 1809 · 1810 · 1811 · 1812 ·

VOISLAVVS BAKITSCH

CAROLOSTADIENSIS EX CROATIA

TRADITA DISSERTATIONE QVAE INSCRIBITVR

DIE HAUPTPVNCTE DER ROUSSEAVSCHIEN PAEDAGOGIK

ET EXAMINE SVPERATO

PHILOSOPHIAE DOCTOR ET BONARVM ARTIVM MAGISTER

CREATUS

ATQVE HAC TABVLA PVBLICE DECLARAVS EST.

LIPSIAE

DIE XXVIII · MENSIS SEPTIMBRIS · 1844 ·

115. Докторска диплома Војислава Бакића,
Лајпциг, 28. септембар 1874.

Министарство просвете основало је 1920. године Комисију „за преглед школског законодавства и изједна-чавање школског закона“ и са задатком да ради на изграђивању јединственог законодавства и просветног програма. Година 1929. означава нови период у свим областима друштвеног живота, па тако и у просвети. Тада је донет први Југословенски *Закон о народним школама*, по коме су народне школе државне установе са задатком *да наставом и васпитањем у духу државног и народног јединства и верске трпељивости, спремају ученике за моралне, одане, и активне чланове државне, народне и друштвене заједнице*. Народне школе обухватају: забавишта, основне школе, више народне школе, као и школе за недовољно развијену и дефектну децу и установе које служе општем народном просвећивању. Народна школа је општа, обавезна и бесплатна. На положају између народних школа и нижих гимназија појавиле су се грађанске школе, државне, ниже, непотпуне средње школе. Такође, донет је *Закон о средњим школама*, са задатком „*да складно развије способност ученика, да да више опште и национално образовање, да васпита морал и карактер, створи дисциплину рада и свест о задацима живота и о социјалним и грађанским дужностима, да ученике оспособи за лакше и успешније напредовање у доцнијим позивима, и за стручно и научно усавршавање на високим школама и универзитетима*“. Средње школе су потпуне (са осам разреда) и непотпуне (са четири разреда), а по типу образовања: Реална гимназија, Реалка, Класичина гимназија; могу бити женске, мушке и мешовите. Регулисано је постојање и рад средњих стручних школа са рангом потпуне, које су осниване и налазиле су се у надлештву министарства просвете или осталих министарстава (Трговачка академија, Учитељска школа, Средња техничка школа, Средња пољопривредна школа, Домаћичке школе, Школа за нудиље, Виша војно-занатлијска, Нижа војна интендантска академија, Православна богословија). Постојао је и велики број непотпуних средњих школа за радничка занимања и занате (Нижа пољопривредна, Нижа трговачка, Занатске школа за трикотажу и виркерај, Нижа војна занатлијска школа, Коњичка-подофицирска школа, и др.)

Богомир Михајловић полаже завршни испит, Нижа пољопривредна школа, Краљево, 1940.

Школски систем употпуњен је уметничким школама (Уметничко-занатска, Средња музичка, Глумачка, Школа за примењену уметност). Основане су и започеле су са радом и Више школе (Виша педагошка, Виша школа војно-техничког завода у Крагујевцу, Виша стручна школа за текстилство у Лесковцу, Виша школа Војне академије). Донет је *Закон о уџбеницима за народне, грађанске, учитељске и средње школе*, којим је одређено да су сви уџбеници за ове школе државна издања, као и да се преко конкурса и комисија понуђени уџбеници одобравају за употребу. Године 1930. у складу са идејом уједначавања школских система донет је јединствен *Наставни план и програм за средње школе*, а 1933. нови наставни план и програм за основне школе, јединствен за целу државу. Уследило је доношење програма и детаљних методских упутстава за рад у народним и средњим школама. Школе су опремане, имале су ђачке и наставничке библиотеке, збирке учила. Учитељи и професори се организују (курсеви, течајеви, учитељске групе и задруге), покрећу и издају просветно-школске часописе, увек су били активни борци за преображај друштва, истичући следеће захтеве: подизање и издржавање школе од стране државе, остварење јавне, обавезне и

Средња пољопривредна школа,
Буково код Неготина, 1933.

бесплатне наставе, јединствени школски систем, коедукацију, светосвност наставе, увођење радне наставе. Формирано је Југословенско учитељско удружење, 1920. године. Педагошка мисао између два рата у Србији носи обележје тадашњих напредних идеја и педагошког учења у Европи.

ПОЉОПРИВРЕДНЕ ШКОЛЕ

Прва пољопривредна школа, Земљедјелска школа у Топчидеру, основана је залагањем Атанасија Николића, професора Лицеја, и радила је од 1853. до 1859. године. Била је интернатски уређена, намењена младићима са села. Школовање је трајало две године. Од школе се очекивало да унапреди пољопривреду али се показало да није у потпуности остваривала овај циљ. Од око 350 младића који су завршили ову школу знатан број није желео да се врати на своја газдинства, већ се определио за државну службу.

Земљоделско-шумарска школа, у рангу потпуне средње школе, отворена је у Пожаревцу 1872. године. Већ после неколико година рада школа је критикована да пружа више теоријско него практично образовање, које је у то време у Србији било потребније, па је 1881. године обустављен упис ученика. Већ наредне године донет је *Закон о нижим школама за школску привреду*. Циљ ових школа био је да ученицима, младићима са села, током трогодишњег школовања пруже знања која ће им омогућити да унапреде пољопривредну производњу, пре свега на сопственим имањима. Отворене су Ратарска школа у Краљеву (1882), Винодељско-воћарска школа у Букову код Неготина (1891) и Ратарска школа у Шапцу (1906). Ниже школе за школску привреду биле су у надлежности Министарства народне привреде. По положеном годишњем испиту у трећем разреду најбољи ученици су за награду добијали

пољопривредне справе, расну стоку, семење разног биља. Овакав начин награђивања, прихваћен још у Земљедјелској школи у Топчидеру, примењивао се све до 1941. године.

Крајем XIX века донето је неколико закона из области пољопривреде, о унапређењу виноградарства, воћарства, о државним економијама. На основу Закона о окружним пољопривредним станицама (1898) отварају се двогодишње практичне пољопривредне школе, у Ћуприји (1900), Лесковцу (1904), Зајечару (1906) и Ваљеву (1912). Развој пољопривредних школа је од 1919. до 1941. године био убрзан, што се огледа не само у повећању броја ових школа, већ и у диференцијацији смерова и у њиховој бољој организацији. Ове школе биле су у надлежности Министарства пољопривреде. Практичне пољопривредне школе замењене су нижим и специјалним школама 1927/28. године. Основане су и три средње пољопривредне школе, у Ваљеву (1921), Букову код Неготина (1927) и Краљеву (1940). Школе су биле распоређене по врстама и смеровима, у зависности од пољопривредних области: ратарске и сточарске у Шапцу, Краљеву, Ваљеву, Ади, Лесковцу, Ћуприји (до 1933), Прокупљу, Зајечару, Пожаревцу, Крагујевцу, Смедеревској паланци; виноградарско-воћарске у Букову, Александровцу, Вршцу; сточарско-воћарска у Севојну код Ужица; ратарско-воћарска у Пећи; градинарско-цвећарска у Новом Саду; воћарско-цвећарског и паркарског смера у Ћуприји (до 1933) и шумарска у Алексинцу.

125. На часу у Дому слепих Краља Александра I, Земун, 1920. Друштво Краљ Дечански, основано у Београду 1893, отворило је школу за слепу и глувонему децу. Основу образовања чинила је припрема за једноставније занате и оспособљавање за самосталан рад. У Земуну је 1919. отворен Дом слепих из кога се 1928. издвојио Дом за глувонему децу у Јагодини.

126. Диплома Учитељског удружења члану добротвору Фонда учитељске сирочади, Радмили Ради Рабреновић, Шабац, 21. фебруар 1927.

138a. Диплома шабачке вежбаонице Стојан Новковић додељена Михаилу Љ. Симићу, учитељу из Шапца, 1931.

137. Ученице Женске учитељске школе на часу музике, Београд, 1910.

138. На часу познавања природе (наставна јединица „Рода“), Београд, 10. маја 1923.

НАСТАВА ГЕОГРАФИЈЕ И ИСТОРИЈЕ У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА, ДРУГА ПОЛОВИНА XIX И ПРВА ПОЛОВИНА XX ВЕКА.

127. Обшти земљопис за учећу се младеж у гимназији и полугимназијама књажества Србије, по најновијим земљописатељима, списао, Милан Мијатовић, Београд, 1852.

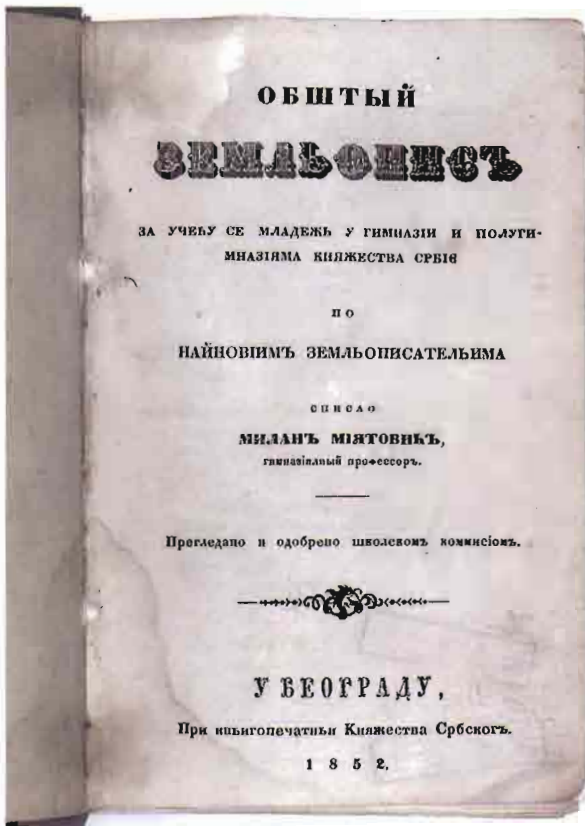
128. Глобус, проф. др Ото Делић, Лајпциг

131. Географија за средње школе, израдио Драгашевић, Београд, 1871.

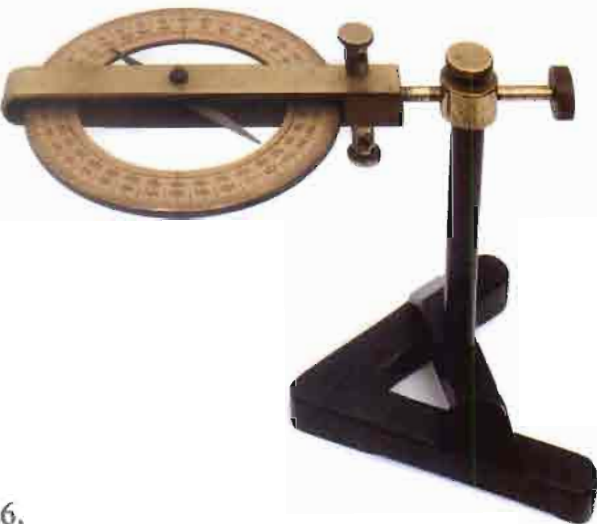
134. *Фелклов планетар*, средина XIX века. Учило за наставу географије којим се демонстрира кружење Земље око Сунца, кретање Месеца око Земље, смене дана и ноћи и годишњих доба.

127.

135.

136.

132. *Ваневропски континети за трећи разред средњих школа*, Осанаесто издање од проф. Т. Радивојевића, помоћника министра просвете у пензији, Београд, 1940.
135. *Бусола (школски компас) у округлој металној кутији*, Беч, 1915.
136. *Игла за инклинацију и деклинацију* – користила се у настави физике, у оквиру теме „магнетизам“.

Настава географије имала је значајно место у средњим школама и гимназијама. У Вишој школи учило се *земљописаније* и *политички земљопис*. Први средњошколски уџбеник штампан у Кнежевини Србији било је *Политическо земљописание* Димитрија Тирола 1832. године, а коришћен је и уџбеник Јована Ст. Поповића, *Прва поњатија изчислителног и јестественог земљописанија за I разред гимназије*, који је изашао 1843. године. Поред уџбеника у настави географије употребљавана су и наставна средства – глобуси, карте, атласи, а изузетно ретко (у бољим школама) и телуријуми (за показивање кретања Сунца, Месеца и Земље), хоризонтаријуми (моделу хоризонта за показивање сунчевог пута) и планетаријуми (за показивање кретања Сунца, Месеца и планета). Већина наставних средстава потицала је из Беча (Завод „А. Пилхера, удовице и сина“).

Настава историје у средњим школама у Србији била је подељена на српску и општу. У средњим школама и гимназијама историја Срба изучавала се у нижим разредима из уџбеника Николе Крстића из 1862. године, а општа историја у вишим разредима по уџбенику Луке Зрнића. Основни циљ наставе је био да се ученици упознају са прошлошћу српског народа и да се развију патриотска осећања.

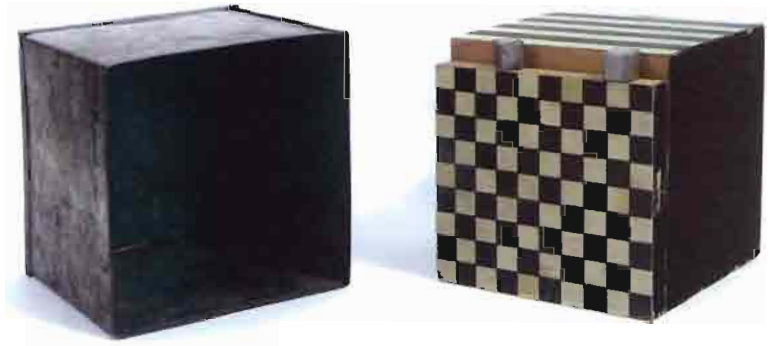
129. *Кратка свеобшита историја Смарагдова, за ученике богословије, гимназије и полугимназије*, Београд, 1854.
130. *Историја света за народ и школу у 4 књиге*, написао Стојан Бошковић, књига прва, *Историја старог века*, Београд, 1866.
133. *Д-р Васиљ Поповић, професор универзитета у Београду, Општа историја новог века, за средње и стручне школе*, Београд, 1936.

НАСТАВА МАТЕМАТИКЕ, ГЕОМЕТРИЈЕ И ХЕМИЈЕ У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА, ДРУГА ПОЛОВИНА XIX И ПРВА ПОЛОВИНА XX ВЕКА.

Свеукупни друштвени и политички развој Србије тридесетих година прошлога века довео је до промена и у систему образовања који је проширен и разгранат. У гимназијама као општеобразовним институцијама учила се рачуница односно математика која је представљала део и општег и стручног образовања. Потребна за уџбеницима била је стално присутна, а честе промене професора успоравале су бржи развој наставе математике, у којој није било систематичности и прецизности, неопходних за постепени улазак у ту област. Временом је математичка настава усавршена, тако да се обимом, садржајем и методичким поступцима полако приближавала захтевима европских гимназија. Од осамдесетих година XIX века, када је реално образовање добило на значају, посебна пажња посвећује се избору професора, уџбеницима и наставно-научним средствима. Међутим, индустријски неразвијено српско друштво имало је више интереса за филозофију, филологију и право, па је тек почетком XX века, када је дошло до јасне диференцијације гимназијских смерова – реална, класична гимназија или реалка – математичка настава подигнута на виши степен. Поред броја часова, који је варирао од три до пет недељно, разлике су се огледале у обиму градива, нивоу захтева, као и у приступу математичким проблемима. Посебну заслугу за развој наставе математике имао је Михаило Петровић, професор математике на Великој школи, који је указивао на потребу да настава буде без вербализма и да се методички поступци прилагоде узрасту ученика.

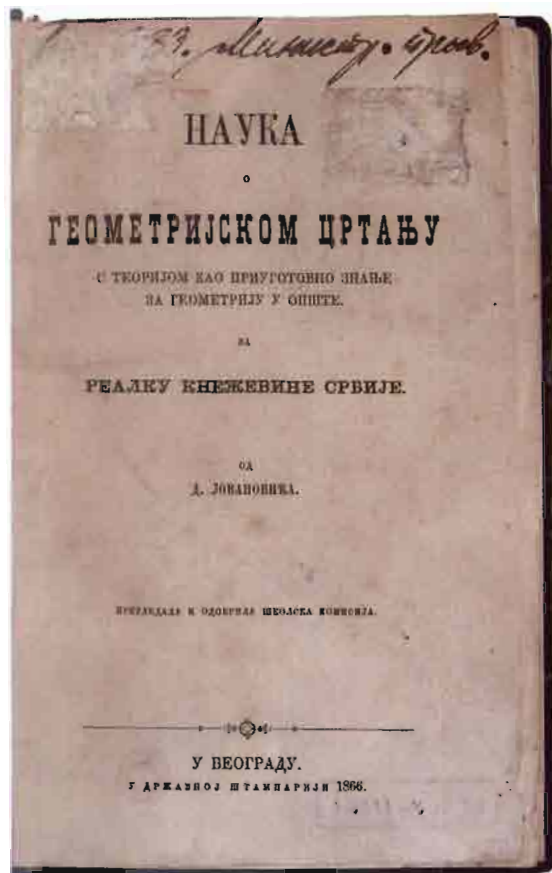
За разлику од гимназија стручне школе у Србији, које су се нешто касније јавиле, имале су за циљ стручно оспособљавање ученика и њихово уклапање у друштвени живот. У већини тих школа математика се учила као општеобразовни предмет, осим у оним школама у којима је имала више примењену оријентацију, на пример у трговачким школама. У учитељским школама математика је била заступљена са малим фондом часова, али су ученици ових школа добијали опсежна знања из

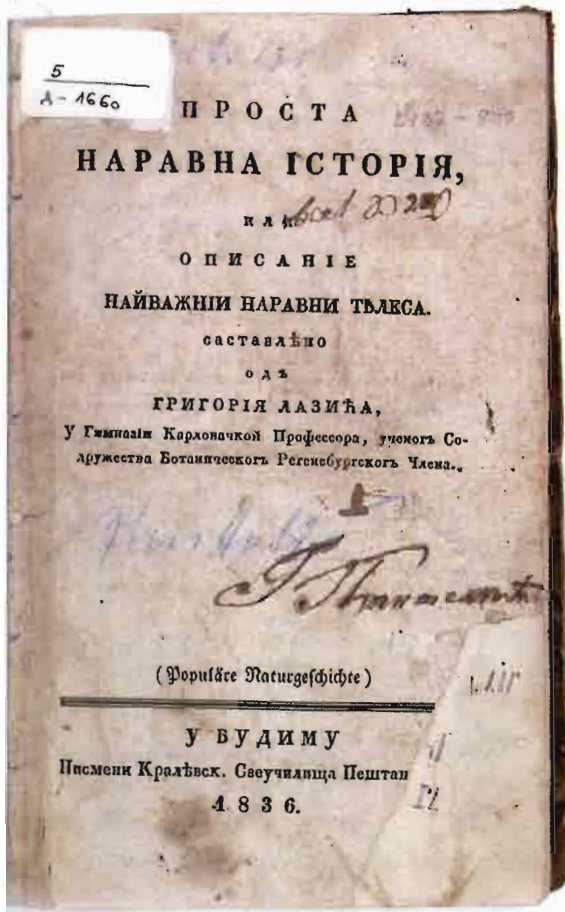
методике наставе рачуна. Као и гимназије и ове школе дуго времена нису имале потребан број професора, нити уџбеника, па се математичка настава доста споро развијала све до почетка XX века када су потребе друштва изнудиле озбиљнији приступ овој области.

Реформе извршене у циљу осавремењавања наставе математике биле су праћене променама наставних програма. Међутим, примена школских прописа углавном је зависила од професора. Њихово знање, стручни и педагошки приступ, утицали су на то да наши гимназијалци и ученици других средњих школа добију солидно математичко знање које им је омогућавало учешће у грађанском животу, професионални рад или наставак школовања на високим домаћим или страним школама. Свакако да је напредак у настави математике утицао и на развој математике као науке у Србији, што је повратно деловало на усавршавање математичког образовања у средњим школама.

141. *Наука о геометријском цртању као приуговорно знање за геометрију у опште за реалку кнежевине Србије, од Д. Јовановића, Београд, 1866.*
142. *Риста Карљиковић, Алгебра за више разреде средњих школа, први део за V и VI разред, Треће издање, Београд, 1937.*
139. *Делови хемијског кабинета за средње школе: лампа са шпиритусом и стаклена цев.*
140. *Лењири, шестари, угломери и модели геометријских тела (дрвени шестар, дрвени троугао, метална вага, кубна коцка, прибор за цртање, либела, метални висак, барометар).*

141.

155.

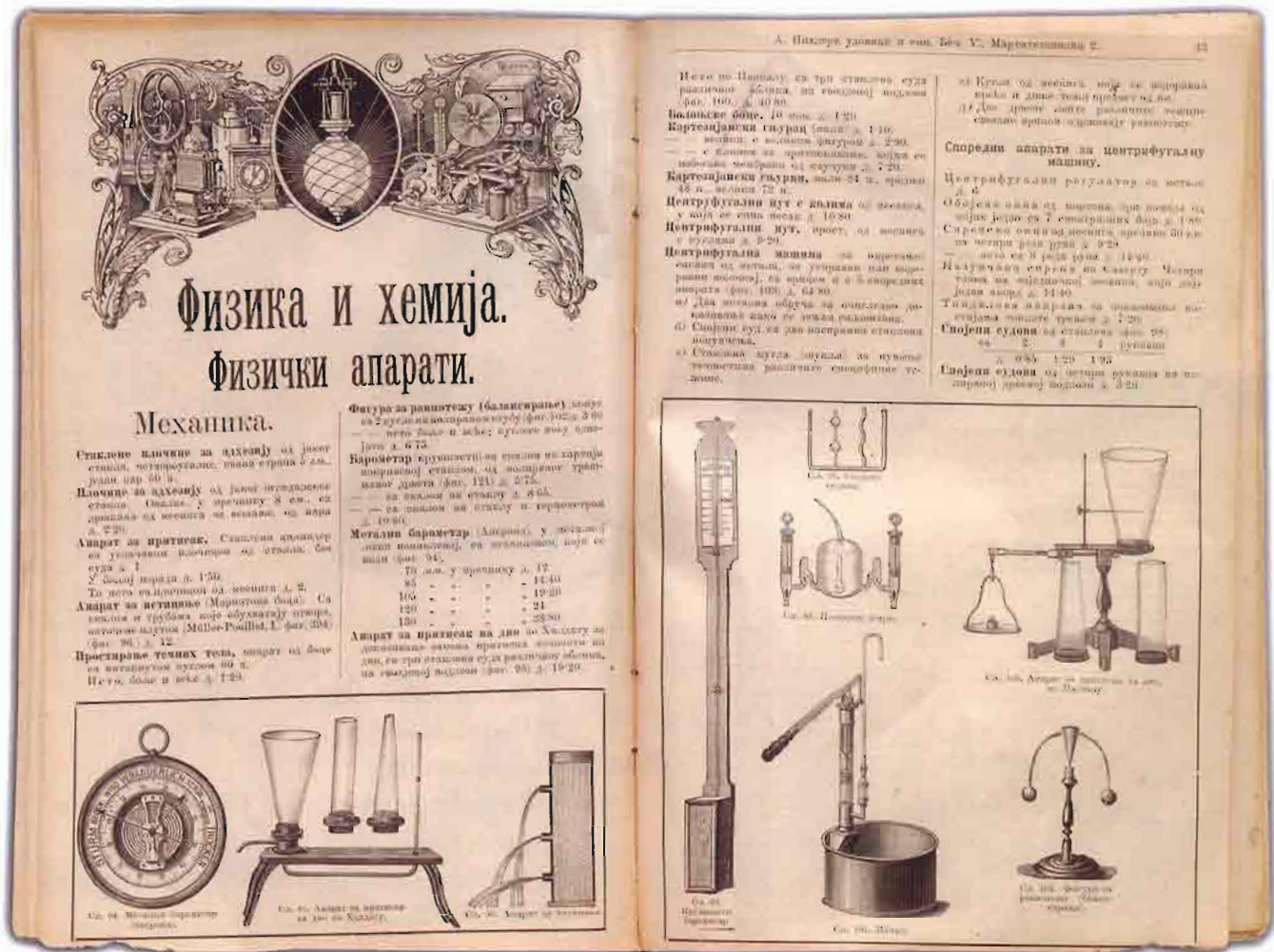
НАСТАВА ЈЕСТАСТВЕНИЦЕ (ЗООЛОГИЈА, БОТАНИКА, АНТРОПОЛОГИЈА И ХИГИЈЕНА) ДРУГА ПОЛОВИНА XIX И ПРВА ПОЛОВИНА XX ВЕКА

Настава везана за елементарна знања о природи уведена је још 1830. године у Великој школи у Београду, у којој су се школске 1832/33. године стицала знања из антропологије и минералогije. Јестаственица је уведена у наставни план гимназије 1845. године. Све до 1853. године, када је у наставни план унета физика, а касније и хемија, јестаственица је била једини наставни предмет којим су били обухваћени садржаји природних наука. Настава јестаственице обухватала је зоологију (науку о животињама), ботанику (науку о биљкама) и минералогiju (науку о минералима). У зоологији се учила и антропологија (наука о човеку), а уз њу и хигијена (наука о чувању и неговању здравља).

У настави јестаственице у нашим школама користиле су се слике за очигледну наставу аутора Јакоба Фердинанда Шрајбера, које су познате у педагошкој литератури као „Шрајберове слике“. Сматране су најважнијим наставним средством, уз моделе који су били од круте хартије (*папендекла*) и гипса. Пред крај XIX века било је све више успешних покушаја да се осавремени настава јестаственице. Професори држе угледна предавања, њихови радови штампају се у педагошким часописима. У овом периоду јављају се: *минералозна збирка* – у којој се чувају разне руде и минерали, *ботаничка збирка или хербаријуми* – у којој се скупљају разне биљке пресоване у жутој хартији, пресеци дрва, суви плодови и *зоолошка збирка* – са разним животињама у шпиритусу, инсектима набоденим на иглу, препарираним птицама, гнездима, јајима, костима. Очигледну наставу покушавали су да остваре и Министарство просвете и наставници. Министарство је слало за ботанику поједине слике и велике *хербаре*, које је уредио др Јосиф Панчић.

НАСТАВНА СРЕДСТВА И ПРИБОР ЗА НАСТАВУ ЈЕСТАСТВЕНИЦЕ

У настави природних наука школске збирке представљале су значајан сегмент наставног процеса.

Каталог наставних средстава књижаре за Педагошку литературу и Завода за наставна средства, Пихлера удовице и сина, Беч. Физика и хемија. Физички апарати. Механика.

Следећи историјски развој природописа у нашим школама свих нивоа акценат је на минералшкој, ботаничкој и зоолошкој збирци, без којих би изучавање природописа било као „приказивање живота без живота”.

143. *Анатомски атлас са три анатомске табле Фидлера*, које је набавило Министарство просвете. Наставно срдство коришћено у настави антропологије (познавање човека) и нарочито важан модел целог човечијег тела који се може расклапати те се и сви унутрашњи органи могу лепо видети.

144. *Увећан модел срца на расклапање од папирмашеа*.

145.2

145. Дермопластични препарати

- 1) Веверица
- 2) Птица пчеларица
- 3) Чапља дангуба

146. Течни препарати

- 4) Развиће зелене жабе (Development of a green frog)
- 5) Развиће миша (Development of a mouse)
- 6) Зелембаћ
- 7) Змијуљица

147. Ентомолошке кутије

- 8) Јеленак
- 9) Лептири шарењаци
- 10) Паличњак

148. Остеолошки препарати

- 11) Скелет птице (Skeleton of a bird)
- 12) Скелет хермелина
- 13) Скелет шарана (Skeleton of a carp)

149. Ботаничка збирка, ђачки хербаријум (Botanical collection, student herbarium)

150. Минералозна збирка

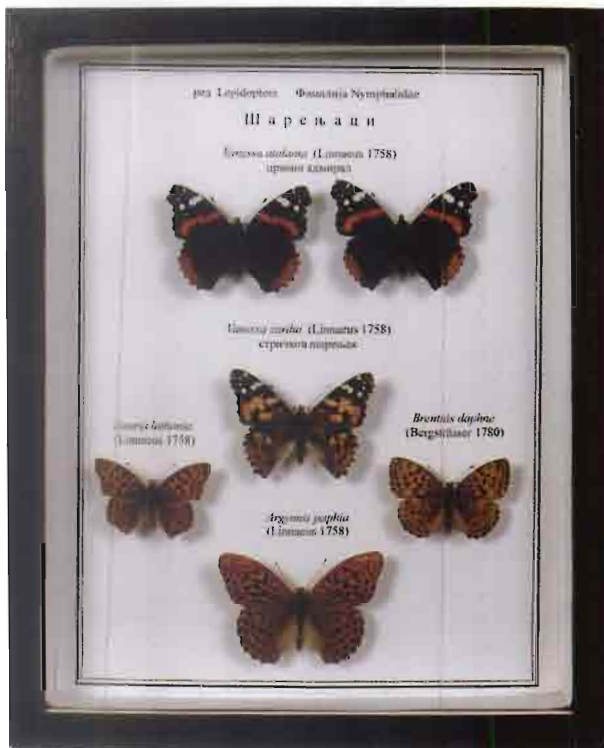
151. Оклоп барске корњаче

152. Сунђер

153. Шкољке – оклоп воденог паука

154. Стопало (гипсани модел)

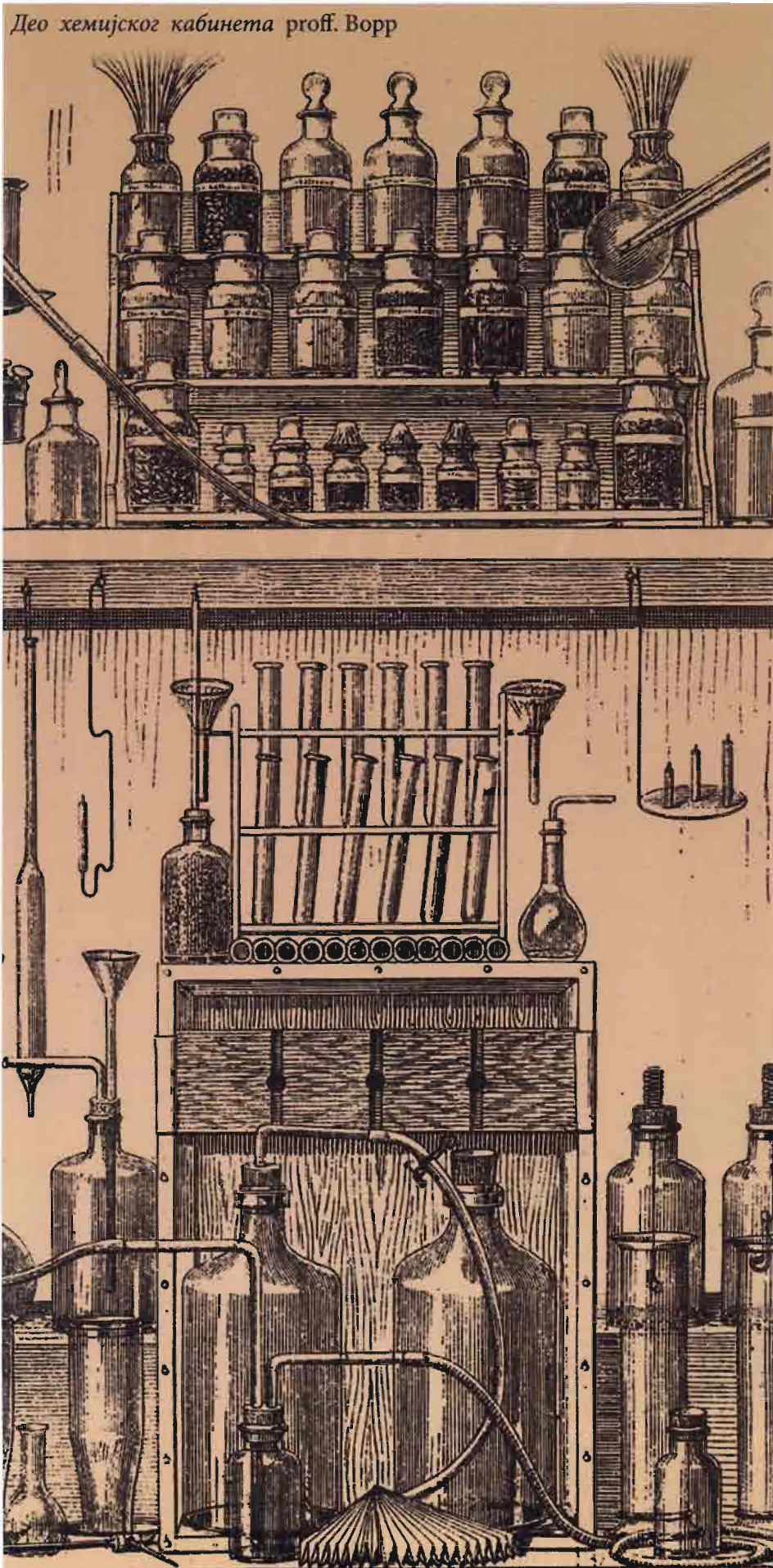
155. Проста наравна историја или описаније најважнији наравни телеса, саставио Григорије Лазић, Будим, 1836.

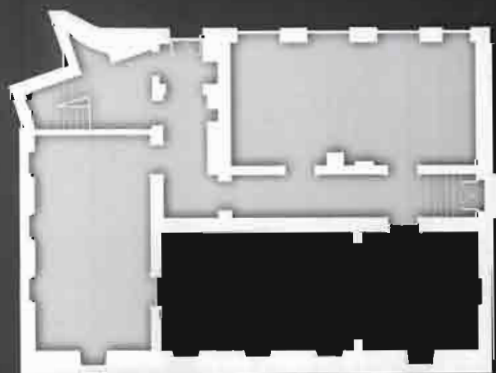
147.9

153.

ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА У XIX И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

ВЕТА КОД СРБА

- ОСНОВНЕ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ
- ШКОЛСКИ ЖИВОТ
- ПРОСЛАВЕ И ПРИРЕДБЕ
- ЂАЧКЕ УНИФОРМЕ
- УЧИТЕЉСКА УДРУЖЕЊА

ДЛФ

Београд

Београд

рођен у

Београд

који овај издаје помоћничком кандидату

Београд

ДЛФЕНСКО ПИСМО

који да је он признат за занатског помоћника

Београд

ПРАВИЛА О

АНШЕЛОВ

ХИСТА

1933

СПИ

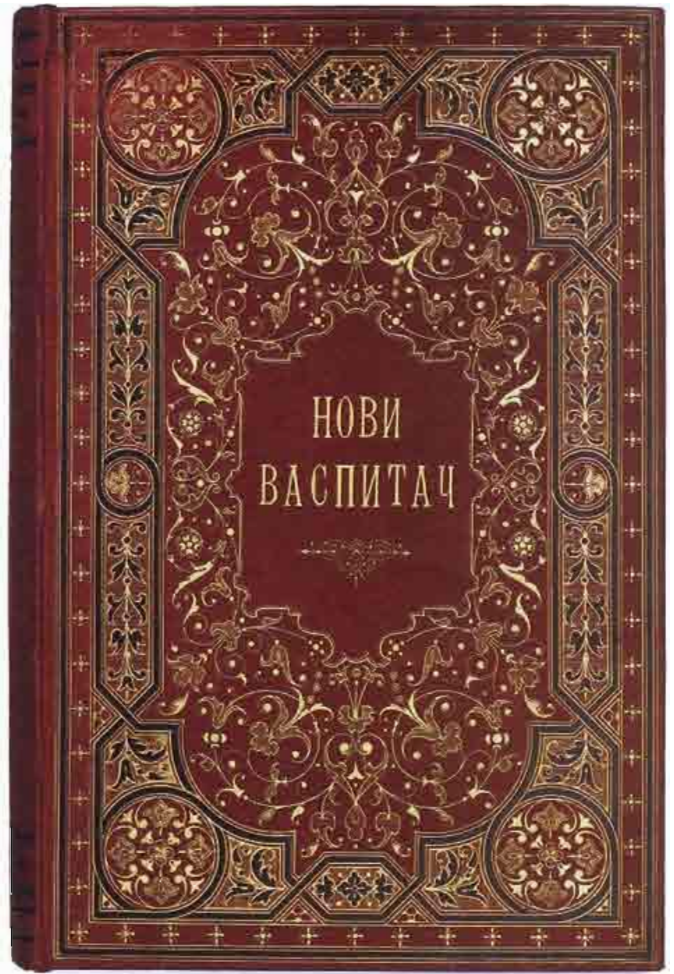

ПЕДАГОШКА ШТАМПА И ПЕРИОДИКА

У другој половини XIX века да би се учитељима, недовољно педагошко припремљеним за наставу, помогло у стручном усавршавању, Министарство просвете покренуло је неколико иницијатива: да се оснивају књижнице при основним школама, за које се набављају педагошки часописи и књиге, да се организују учитељски зборови у циљу информисања, размене искустава и стручног усавршавања учитеља, што је утицало на подизање квалитета наставе, али и на развијање свести учитеља о потреби да заједно раде на побољшању свог положаја у школи и друштву.

Средином XIX века настали су бољи услови за развој српских школа и ширење народне просвете у Војводини, са циљем и планом како да се најбрже и најбоље дође до школованих учитеља. Учињени су први кораци у том правцу, а један од њих био је покретање часописа *Школски лист* 1858. године. Значајну помоћ учитељима у раду и унапређивању наставе имало је покретање првог педагошког часописа у Кнежевини Србији. Реч је о часопису *Школа* који је излазио у периоду 1868–1876. године под уредништвом Милана Ђ. Милићевића. Био је то лист за учитеље, родитеље и децу, уметнички илустроване насловене стране цртежом Стеве Тодоровића. Сваки број почињао је мотом „Знање је светлост, знање је моћ, учимо, браћо, и дан и ноћ”. Био је то педагошки лист за углед, по концепцији, садржају, добрим преводима педагошке литературе, стручним саветима. У наредном периоду јавља се већи број педагошких часописа чији су уредници и сарадници били учитељи широм Србије. Земунски учитељи покренули су, уређивали и издавали часопис *Учитељ* (1873), потом се појавио независан учитељски лист *Нова школа* (1875–1879). Године 1880. Министарство просвете покренуло је *Просветни гласник* (са прекидима овај лист излази до данашњих дана), од 1882. године излази *Учитељ*, орган Учитељског удружења, а од 1890. године *Наставник*, гласило Професорског друштва. Ови часописи излазили су у континуитету (са прекидом за време Првог светског рата) до Другог светског рата.

Наведени часописи показатељ су добре организације, ангажовања, жеље и потребе учитеља и на-

157.

ставника средњих школа да се велики број различитих питања и проблема образовања и васпитања размотри, да добију сугестије и препоруке у складу са новим педагошким идејама и учењима.

157. *Нови васпитач*, Орган за педагошку књижевност. Уређује и издаје Мита Нешковић, Година I. Сремски Карловци, 1898.
158. *Школски лист*, за годину 1858, I. година, Нови Сад, 1858.
159. *Школа, лист за учитеље, родитеље и децу*. Уредио и издао М. Ђ. Милићевић, Београд, 1868.
163. *Часови благоговенија, превео са немачког на српски језик Гаврил Поповић, архимандрит*, Београд, 1848. Гаврил Поповић је био професор хришћанске науке и ректор Лицеја 1842/43. године. Преводио је популарне књижице и уџбенике за основне и средње школе.

Јован Цвијић (1865–1927), научник, географ, антропогеограф, антрополог, етнолог, оснивач Српског ге-

ЛИСТ ЗА УЧИТЕЉЕ, РОДИТЕЉЕ У Београду, 10. Септембра 1868

Број 2.

Излази три пута на месец. — Претплата се шаље напред или Уредништву или Управи правит. штампарије у Београду. Цена је на годину 60, на пола године 30

а до краја 1868. у Аустрији пак за годину 40 новч. за пола године 20, а за ово четирине 80 новч.

ДЕЦУ.

У
ор.
ор.
1 } Година I.

Ученици Прве мушке гимназије (Јован Цвијић стоји у првом реду, други слева), Београд, 1884.

ографског друштва, професор и ректор Универзитета у Београду, председник Српске краљевске академије, почасни доктор Сорбоне и Карловог универзитета у Прагу. За природне науке испољио је интересовање још као члан Ђачке дружине *Нада*.

Ученици Београдске гимназије основали су 1868. године своју дружину, *Српска нада*, касније *Нада*, а исте године у Крагујевачкој гимназији започела је рад дружина *Подмладак*. Почев од осамдесетих година XIX века у свим средњим школама постојале су дружине, књижевне, музичке (хорови и оркестри) и позоришне и спортска друштва.

164. Ручни рад. Лист за мушки и женски рад у српској школи. Издаје и уређује Јов. С. Јовановић, Година I, Београд, 1898.

ПРОСЛАВЕ И ПРИРЕДБЕ

160. Сведочанство Милојке Марковићеве, ученице IV разреда Више женске школе, Београд, 14. јун 1905.

161. Српска виша девојачка школа, Солун, почетак XX века.

162. Прослава школске славе Свети Сава, Крушево, 1903.

Свети Сава је прослављан као покровитељ српских школа, најпрена територији Карловачке митрополије. У Земуну је на предлог проте Јевтимија Ивановића, 1812. година основан Црквено-школски фонд у част и спомен Светог Саве. У Кнежевини Србији је школска слава Свети Сава први пут прослављена 1840. године. У српским школама у Отоманској царевини Свети Сава је почео да се слави шездесетих година XIX века. У призренској основној школи од 1862, у Богословији од 1872, у Гњилану од 1871, у Пећи,

Новом Пазару, Сјеници, Прибоју, Новој Вароши, Пријеполу, Брезовици, селима у околини Скопља, Куманова и Прешева, од 1894. године.

162 а. Ученице Женске учитељске школе са наставником Тошом Андрејевићем, Београд, школске 1902/03.

Прва Женска учитељска школа отворена је 1900. године у Београду. Пошто због великог интересовања за упис нису све ученице могле да буду примљене

при Вишој женској школи у Крагујевцу отворено је одељење београдске Женске учитељске школе које је 1903. године прерасло у засебну учитељску школу.

165. Ученице Основне школе на приредби – “Пчелице”, Пирот, 1938. Учитељица Амалија Загорчић креирала је костиме за своје ученице II разреда.

Школа је, осим образовне улоге, као свој највиши задатак, требало да доприноси развијању мо-

ралне воље и карактера. Школске свечаности су зато посматране као идеално дружење ученика са најидеалнијим личностима из наше прошлости и важно васпитно средство којим је требало упутити ученике на оно што је добро, лепо, племенито и узвишено. Свечано су обележавани почетак и крај школске године, на Петровдан, а у XX веку, на Видовдан. Школске свечаности првенствено су приређиване о верским празницима, на Божић, Ускрс, Врбицу, Цвети, Оцеве и Материце, Светог

166. Катарина Миловук, прва управитељка Више женске школе (седи у средини, са леве стране) и наставница Персида Пинтеровић, са ученицама, Београд, 1886/87.

Саву. Стручне школе су имале своју школску славу, виноградарске – Св. Трифуна, Дом сиротне деце – Св. Тирила и Методија, Ђачка трпеза у Београду – Малу Госпојину... Припреме за наступе на школским свечаностима одвијале су се у оквиру наставе декламовања и певања, у оквиру ђачких дружина, хорова, оркестара и ђачких позоришта. Школске свечаности биле су прилика и да се прикупе новчани прилози за школу, фондове за сиромашне ученике и за ђачке екскурзије.

Катарина Миловук (1844 – 1913) је имала свега деветнаест година када је постављена на положај управитељке Више женске школе. На челу ове установе остала је пуних тридесет година. На положају управитељке заменила ју је Персида Пинтеровић. Предавала је педагогију, написала је уџбенике: *Педагогика* (1866), *Методика* (1871) и *Општа историја у кратком прегледу, за женскиње* (1871).

ЖЕНСКИ РУЧНИ РАД

Женски ручни рад био је заступљен у основним школама за женску децу још од њиховог оснивања, а као обавезан предмет уведен је у женске основне

школе законом из 1882. године. У Вишој женској школи од њеног оснивања 1863. године женски ручни рад имао је важно место јер се сматрало да школована жена треба да зна да шије, крпи и кроји.

167. Ђачки прибор и радови који су коришћени у настави женског ручног рада.

168. Сведитељство Обрада Стефановића, ученика II разреда Гимназије у Београду, 19. јун 1861.

169. Ученици Српске гимназије из Сремских Карловаца, Нови Сад, 11. септембар 1911.

170. Ђачки споменари:

Споменар Соње Милошевић, 1944; *Споменар Рoesије* Калиопе Накићеве, ученице другог разреда Више женске школе; *Споменар* Јелене Беговић, ученице IV разреда основне школе Краљ Петар II, Београд, (око 1942) и *Споменар* из 1912.

171. Позивнице за прославу дана Светог Саве Кнез Михаило Обреновић је 1872. године озваничио обичај писања Светосавских тема та који је и у претходној деценији постојао на Великој школи. Професори су повремено давали ђацима темате из појединих предмета. Кнез је обећао новчану награду за најбоље радове који би се награђивали на дан Светог Саве. Прва награда додељена је 1873. године,

174.

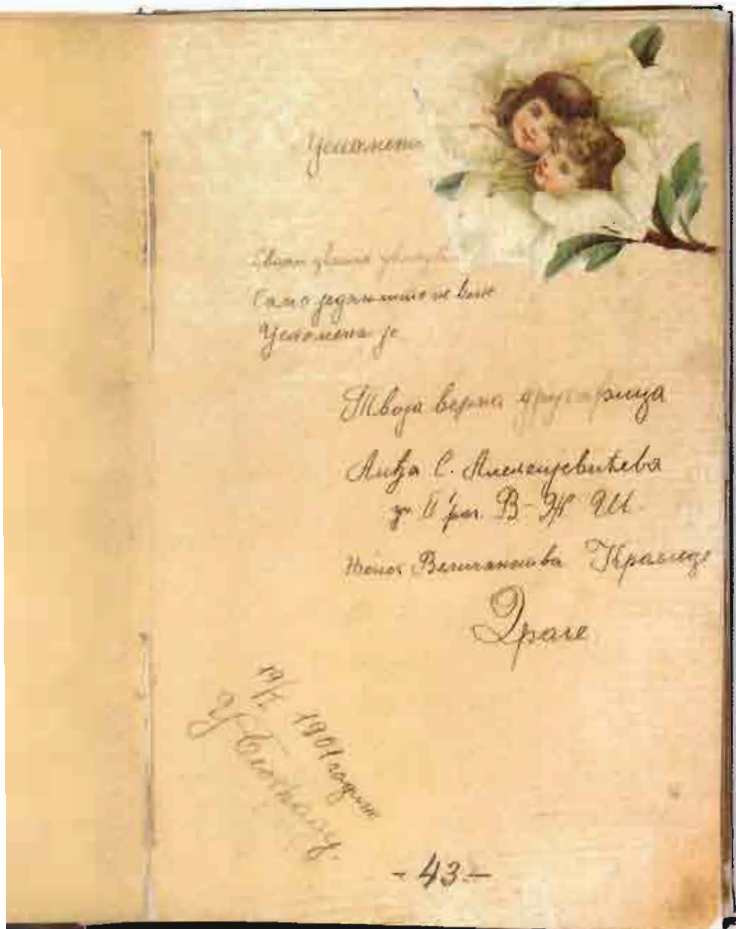
Андри Николићу, касније министру просвете Краљевине Србије, и Гавру Вуковићу, касније министру иностраних дела Кнежевине Црне Горе.

172. Позивница на концерт са изгранком коју организује Српски учитељски збор у Арач Врањевоу, 24. јун (7. јул) 1900.
173. Чланска карта Јована Миодраговића, члана Удружења за унапређење ручног рада у мушкој основној школи, Дервен, 14. јун 1896.
174. Орден Светог Саве IV реда. Девиза ордена: „Трудом својим всја приобрене“. На аверсу је портрет Св. Саве у зеленој епископској одежди са митром на глави, у десној руци држи жезло, а у левој отворено Јеванђеље. На реверсу је ознака године – 1883.
175. Уверење о постављењу Стевана Д. Поповића за професора Учитељске школе, Београд, 4. новембар 1870.

ШКОЛОВАЊЕ ТОКОМ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Током 1916 – 1918. године српски ђаци наставили су школовање, српска влада је донела посебне уредбе и потписала конвенције са владама савезничких земаља у циљу регулисања школовања српских ђака у избеглиштву. Формирани су посебни одбори са седиштем у европским земљама под надлештвом Министарства просвете: у Алжиру (Милијана, Сиди-Бел-Абес, Бузареја, Сетис и Медеја), у Италији (Корзика и Рим), Швајцарској, Енглеској (Кембриџ, Бирминген, Глазгов, Манчестер, Единбург, Хајлинг), Русији (Одеса, Јелисаветград, Синферопољ) и Грчкој (Солун, Воден, Дренова, Волос, Крф.). О интернираној и заробљеној деци и ученицима средњих стручних школа (у логорима у Чешкој – Браун и Угарској – Нежидер) бринули су се Међународно удружење Хришћански младићи и Краљевско посланство у Берну, а о заробљеним интернираним студентима Одбор за помоћ српским интернираним заробљеним студентима, основан у Женеви 1916. године. Сличан одбор основан је и у Паризу 1917. године.

Највећи број српских ђака, преко три хиљаде, школовао се у Француској. По доласку у Француску, почетком 1916. године, српски ђаци били су

170.

170.

распоређени по француским основним и средњим школама. За оне старије од осамнаест година, који због година нису могли да се уклопе у француски систем образовања, били су организовани матурски течајеви у Ворепу, Виривилу, Лоргу, Мон Дофену, Жозјеу, као и матурски течај за техничаре у Клармон Ферану. Ови течајеви имали су за циљ да окупе српске ученике који су, после неколико месеци лутања и беспућа, нашли коначиште и наставили школовање у Француској по законима своје домовине. Захваљујући преданом раду професора који су их пратили, као и марљивости самих ученика, многи од њих су после положене матуре наставили школовање на француским универзитетима. Неки од матурских течајева, као што је био течај у

Ђачком батаљону у Жозијеу, остаће запамћени као пример добро организованог васпитно-образовног рада у веома тешким условима.

У јесен 1916. године сва српска омладина старија од осамнаест година окупила се у две Српске гимназије – прво у Ници, а затим, када је број ђака порастао толико да су њени капацитети били недовољни, у Болијеу. Настава се одвијала по посебним наставним плановима и програмима, који су одговарали ратним условима. Скраћени курсеви, чија је дужина зависила од већ стеченог образовања ученика, омогућавали су им да наставе школовање на француским универзитетима, а млађима да се по повратку у домовину врате у школске клупе. У образовању великог броја ђака учествовали су ис-

167.

такнути професори који су својим стручним и педагошким радом за релативно кратко време много постигли. Иако није било уџбеника, нити наставних средстава, мада је интернатски начин живота захтевао период привикавања, свим *ничанцима* и *болијевцима* то су били незаборавни дани. Када се говори о школовању српских ђака у Француској потребно је поменути и оне ученике који су се школовали у Српској вишој трговачкој школи у Ексу, Српској учитељској школи у Болијеу, као и у француским занатским и пољопривредним школама. Током Првог светског рата савезничка влада примила је на школовање око 1.000 студената, оних са Београдског универзитета или свршених ђака гимназије који су били распоређени по француским универзитетским центрима. Одличним и врло добрим ђацима осим српске владе материјалну помоћ пружило је и француско Министарство просвете. Највише потешкоћа током тих ратних година имали су студенти Техничког факултета који ни поред положеног матурског испита нису могли да буду примљени на француске универзитете.

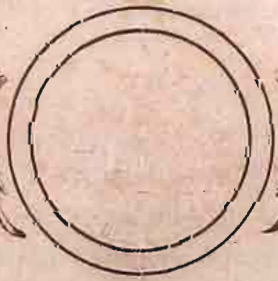

Ваше
Светлости Књаза Србског
НА М. ОБРЕНОВИЋА IV.
ЦИ КЊАЖЕСКОГ ДОСТОЈАНСТВА

и цркви и црквених дела,
оставити уредом од шестог новембра,
да друге класе и нишанаре црквених и цркви
2. Потошката, са професора ушачевске школе.

у Ч. новембра 1870. № 5035.

Министар просвете
и црквених дела,
Штамп

176. Генерал Момбели поздравља Војводу Живојина Мишића на свечаности освећења нове школске зграде, село Брод, срез Мориховски, округ Битољски, 4. март 1918.

175. Деда и репа – представа приређена на дан Уједињења, на Соколској академији, Ада, 1. децембар 1936.

По ослобођењу Србије већина ђака вратила се из Француске у домовину са завршеном гимназијом, учитељском, трговачком или неком другом стручном школом. Дошавши у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, свршени студенти француских универзитета у наредном периоду постигли су запажене резултате у области медицине, архитектуре, права, филозофије. Захваљујући благонаклоности савез-

ничке владе, као и добро организованом систему школовања, Србија је у послератни период ушла са новом генерацијом стручњака који су допринели унапређивању материјалног и духовног живота ратом разорене земље.

177. Свечаност поводом освећења нове школске зграде Војнозанатлијске школе (подигнуте 1913), Крагујевац, на Духове 1914.

178. Уверење о постављењу Димитрија Путниковића за учитеља II и III разреда Мушке основне школе у Београду на Чубури, Београд, 9. октобар 1895. и фотографија Димитрија Путниковића.

Вељко Рамадановић (1874–1943). Завршио је учитељску школу у Прагу и специјализовао се за наставу са слепом и глувом децом. По завршетку школовања вратио се 1896. године у Србију и исте године отворио први српски завод за глувонему децу у Пожаревцу који је радио до 1898. године. Основао је прву српску школу за ослепеле и оглувеле српске ратнике у Бизерти, 1917. године, а већ следеће године озваничена је његова Брајева азбука за српски језик. Објавио је први српски буквар за слепе, *Моје прво радовање* и *Српски буквар за слепе ратне инвалиде* (1919). Био је управник Дома слепих у Земуну и инспектор за све специјалне школе Министарства социјалне политике Краљевине Југославије.

180. Звона – ручна звона којима је школски послужитељ обележавао почетак и крај школског часа.

181. Протокол главног годишњег школског испита у основној школи, Пећ, 27. јун 1871.

182. Ученице Женске стручне школе из Сремских Карловаца, са учитељицом Даницом Црнојачки, Нови Сад, 1911.

ЂАЧКЕ ДРУЖИНЕ

У средњим школама, у циљу моралног, естетичког и телесног усавршавања, далеко су бројније ђачке дружине двадесетих и тридесетих година XX века. То су првенствено биле литерарне дружине које су издавале и своје листове, затим хорови и оркестри, позоришне групе, организације као што су Трезвена

младеж, подмладак Сокола, Јадранске страже, Црвеног крста, Скаути, Феријални савез. Постојали су и ђачки фудбалски клубови, била је популарна *хазена* (рукомет), подмладак Аеро-клуба *Наша крила*, у ком су се ученици бавили моделарством и учествовали на аеро-митинзима; организоване су филмске дружине које су на кино-пројекторима давале филмске пројекције, а крајем тридесетих година ђаци Пиротске гимназије имали су и свој чез оркестар. У свакој средњој школи било је по неколико дружина, тако да су сви ученици били укључени. Радом дружина руководили су наставници којима је то било редовно задужење.

184. *Љубомир Протић*, управитељ Женске учитељске школе (седи у средини) са наставницима и ученицама, 1907. Љубомир Протић (1866–1928) је завршио Учи-тељску школу у Београду 1886. године, универзитетско образовање стекао је у Јени и Лајпцигу. Радио је као професор Гимназије у Јагодини, Учи-тељске школе у Нишу, Гимназије у Крагујевцу, био је школски надзорник у Крагујевачком округу, секретар и референт Основне наставе у Министарству просвете и дугогодишњи управитељ Женске учи-тељске школе у Београду.

185. *Похвални лист Ранку Петровићу*, ученику VI разреда, даје Савет Београдске гимназије за одлично владање и учење, Београд, 28. јун 1873.

186. *Сведочанство о учитељском испиту зрелости Цветка Љубеновића*, ученика Краљевске српске Учитељске школе у Нишу, Ниш, 6. јун 1890.

188. *Ђачка књижица Душана Јовановића*, ученика I разреда Горње основне школе у Крагујевцу, 1935/36.

189. *Ђачка књижица Радмиле Хранисављевић*, ученице I разреда Јагодинске гимназије, Јагодина, 1913.

ЂАЧКЕ УНИФОРМЕ

У интернатски уређеним средњим школама, које су у Кнежевини Србији почеле да се отварају средином XIX века, ученици су имали обезбеђен смештај, храну и одело. Тако су *једнообразно* одело носили ђаци Земљеделске школе у Београду,

179. *Вељко Рамадановић обучава глувонемо дете*, Земун, око 1920.

Војно-занатлијске и Мушке учитељске у Крагујевцу, Богословије у Београду. У зависности од врсте школе, одела су имала елементе народне ношње, војничке униформе или европског грађанског одела. У последњој деценији XIX века било је покушаја да се и у гимназијама као обавезно заведе ношење ђачке капе – качкета. Тек се у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (Југославији) уводе као обавезне ђачке униформе, или делови униформе, пре свега ђачке капе. Младићи су углавном носили качкете, а девојке беретке са ознаком школе, разреда и понекад, одељења, што је био знак распознавања и припадности одређеној школи. Разред је био представљен римским бројем, а одељење арапским бројем, месинганом значком. Ученице су биле у обавези да као радну униформу носе црну кецељу, а крагна је углавном, била бела. Поједине школе имале су и свечане униформе, често у морнарском стилу. Обавеза ношења ђачке униформе или капе

183. Ученице женске учитељске школе – Скаути, Београд, 1931.

и изван школе била је једно од средстава надзора и контроле понашања ученика на јавним местима.

187. Делови униформе (крагне и манжетне) које су носили питомци Дома за малолетнике, Београд, 1920.

ЂАЧКЕ КАПЕ – ДЕО ЂАЧКЕ УНИФОРМЕ

191. Зимска капа питомаца Дома и Гимназије „Краљ Александар I“ у Београду. Припадала је ученику Славољубу Марјановићу, питомцу. Израђена је у радионици Љуб. М. Џонића у Београду. Изнад ширита има значку Школе, стилизован иницијал краља Александра I са круном, а на унутрашњој страни пришивен домски број. На шириту је уплетен свилени гајтан. Вунени штоф, сомот, кожа, метал, пластификовани ширит.

192. Летња капа питомаца Дома и Гимназије „Краљ Александар I“ у Београду.

193. Капа ученика VIII разреда Друге београдске гимназије.

194. Капа са амблемом III Женске гимназије у Београду, 1943. год.

ЖЕНСКА ГИМНАЗИЈА

Иако је процес развоја школа за женску децу текао доста споро, од средине XIX века па до Другог светског рата образовање женске младежи било је прихваћено као општа потреба друштва-

Станислава Јанков, ученица I женске гимназије на малој матури 1933/34.

ног развоја. Временом, школоване жене укључиле су се у све видове друштвеног, културног и привредног живота. Указом Краља Петра I од јуна 1905. године, а на предлог министра просвете и црквених послова Јована М. Жујовића, отворена су четири виша гимназијска разреда која су са четири нижа разреда Више женске школе чинила потпуну средњу школу – прву женску гимназију.

До 1887. године, свршене ученице Више женске школе су уз посебно одобрење Министарства просвете могле да буду ванредни слушаоци Велике школе. Прве редовне студенткиње биле су Софија Ђорђевић и Круна Драгојловић Аћимовић, које су

се после завршене гимназије 1887. године уписале на Велику школу. Од 1905. године, када је основан Београдски универзитет, српске девојке стекле су могућност да се равноправно са мушкарцима уписују на жељене факултете.

СТРАНЕ ШКОЛЕ

Васпитање и образовање деце странаца у Србији започело је још двадесетих година XIX века када су у Београду радиле турска, јеврејска и грчка приватна школа. У тим школама углавном се стицало основно знање са посебним нагласком на учењу матерњег језика и на познавању културе и обичаја тога народа. Непрестане миграције становништва, као и развој српске државе, утицали су на то да се мрежа страних школа прошири. У другој половини XIX века, поред грчке и јеврејске, радиле су и немачка и чешка школа. Њихов рад углавном је зависио од учитеља, као и од расположивих материјалних средстава, па су све до Првог светског рата оне често прекидале рад. Међутим, у периоду између два светска рата, са друштвено-политичким променама, као и са променама концепције рада школа, стране школе, немачка, чешка, француска, руска и јеврејска, представљале су елитне образоване институције у којима су се образовали како страни тако и наши ђаци.

Са циљем да приближе и пренесу западну културу српском народу Французи су у Београду тридесетих година XX века основали Француски завод *Saint Joseph*. Специфичност ове установе огледала се у њеној програмској оријентацији и организацији. Она је била страна приватна школа на француском језику, са обавезним предметима из области националног образовања, српског језика, историје и географије. Васпитно-образовани процес, укључујући и живот у интернату, надзирале су милосрдне сестре и браћа, представници католичке цркве. Школа је у погледу основне намене била одраз политичких и друштвених прилика у међуратној Југославији, са тенденцијом да школује поклонице француске културе.

Садржај и организација рада забавишта омогућавао је да деца стекну солидне основе за учење страног језика и да формирају навике које су се базирале

на поштовању дисциплине и реда. Са одређеним васпитно-образовним захтевима западних школских система, истовремено усаглашена са оним делом наставног плана који је неговао националну припадност, основна школа је ученицима пружала могућност да стекну опште образовање и солидно знање француског језика. Са друге стране, часови у приватној полугимназији служили су као основ за даље школовање и усавршавање и као окосница развијања свести о грађанском друштву. Значајан допринос ефикасном функционисању школе давао је и интернат чије је главно обележје било навикавање на живот у колективу са децом различитог социјалног порекла и верске припадности. Једноставни али строги захтеви везани за понашање ученика подразумевали су, код интерниста, дисциплинованост и висок степен толеранције. Добро организовано учење и на српском и на француском језику, уз велико залагање страних и домаћих учитеља и професора, давало је високе резултате. У настави су коришћене савремене методе, а принцип очигледности био је примењиван и у раду са децом предшколског узраста који су страни језик усвајали сликовном методом.

Друштвени живот и ваннаставне активности, школске приредбе и излети, доприносили су јачању колективног духа међу ученицима и повезивању две различите културе, српске и француске. Школу су похађали ученици различитих вероисповести али је далеко највећи број ученика био православне вере, док су у погледу социјалног порекла ученици углавном припадали вишим слојевима друштва. Француски завод *Saint Joseph* школовао је и васпитавао будуће интелектуалце, уметнике и државне чиновнике, вршио културну и идеолошку мисију у Краљевини Југославији и као такав био је део модернизацијских процеса у међуратној Југославији.

190. Ученице Француско-српске школе у Београду, око 1935.

195а. Ученици Државне трговачке академије из Београда са директором Митом Лукићем и професорима, на екскурзији у Будимпешти, о Ускрсу, 1912.

193.

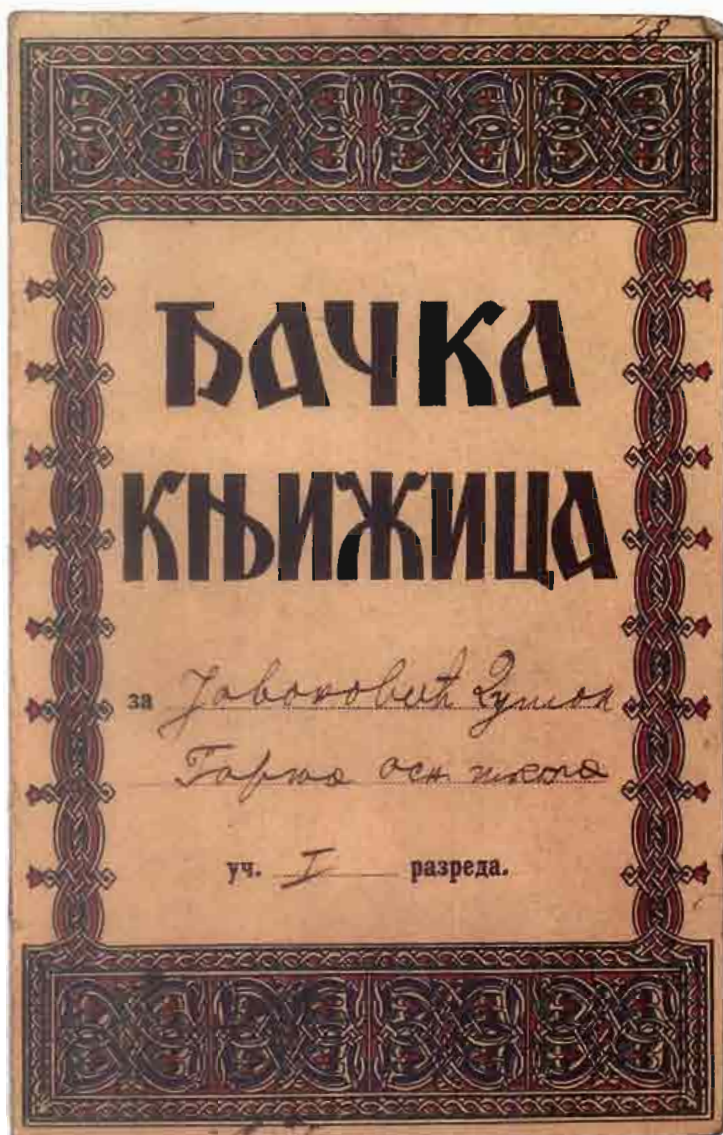
194.

191.

192.

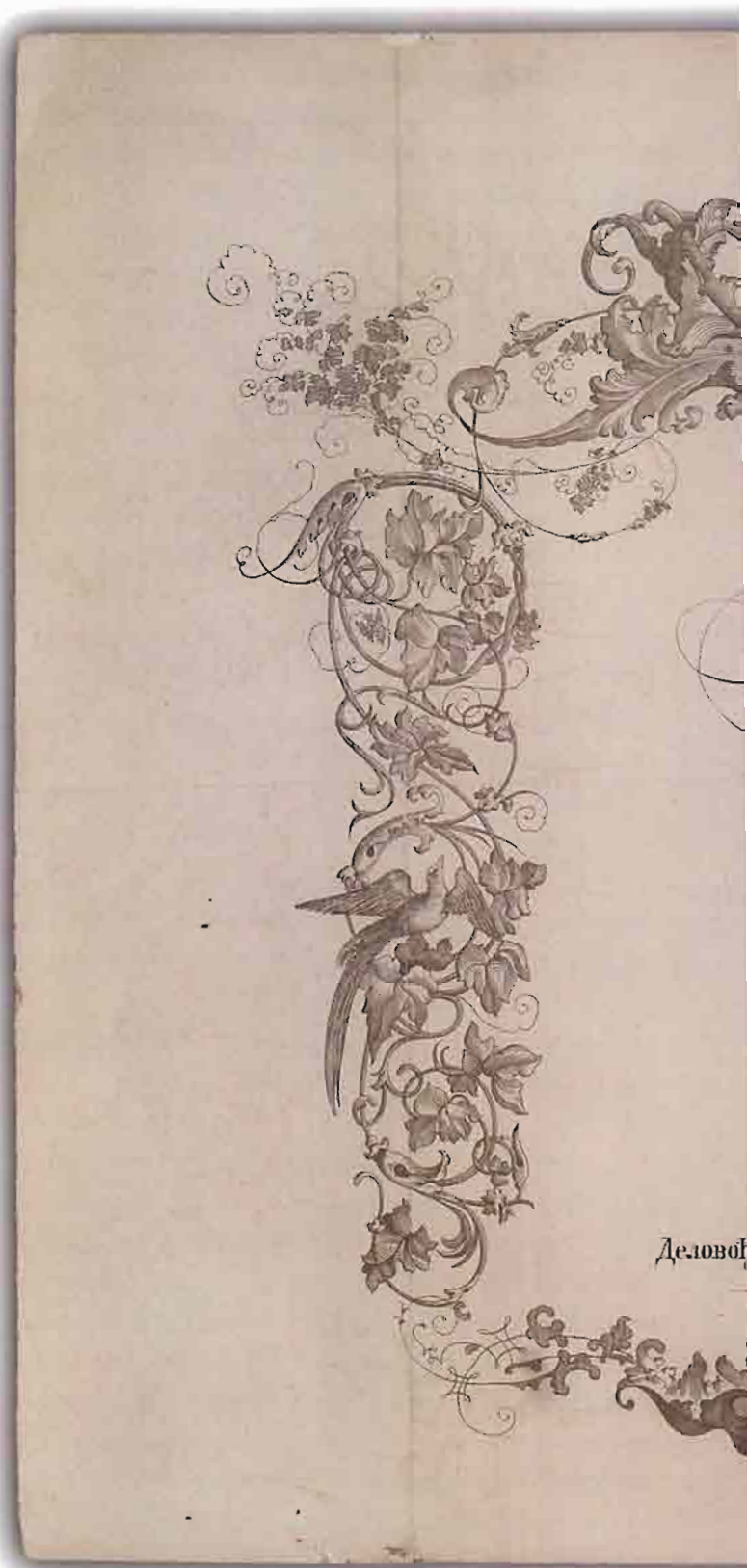

188.

Радован Вишек је 1881. у Београду отворио приватну трговачку, троразредну средњу школу у коју су се уписивали ученици са завршеном нижом гимназијом, а која је 1892. постала Државна трговачка школа. Закон о Трговачкој академији донет је 1900. године. Услов за упис био је завршених шест разреда гимназије, а уколико не би било довољно кандидата који испуњавају овај услов, постојала је могућност да се приме ученици који су завршили само четири разреда гимназије. Осим ове, постојале су и нижа и виша школа Београдске трговачке омладине.

МУШКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ

Отварање учитељске школе припремано је неколико деценија. Заслугом Министра просвете Димитрија Матића 1870. године донет је Закон о уређењу

учитељске школе и она је отворена у Крагујевцу, на дан Светог Саве, 14/27. јануара 1871. године. Први професори педагогије у Учитељској школи били су Стеван Д. Поповић и др Војислав Бакић. Школа је 1877. године премештена у Београд, а 1896. године у Алексинац. После 1878. године, када је Кнежевини Србији на

Берлинском конгресу призната независност, а територија проширена са четири округа (Пиротским, Нишким, Врањским и Топличким), школе у ослобођеним крајевима укључене су у школски систем Србије и за њих је требало обезбедити учитеље. Друга учитељска школа основана је 1881. године у Нишу и

као једина на територији јужне Србије од 1889. године спремала је и учитељице. Због ђачке побуне против управитеља Богољуба Тирића затворена је 1895. године. Крајем 1898. године отворена је нова, Мушка учитељска школа у Јагодини. Мушка учитељска школа у Неготину отворена је 1910. године.

195a.

200.

Трајање школовања у учитељским школама се мењало, у почетку је било три разреда, а затим четири. Школу су уписивали ученици после завршеног четвртог разреда гимназије или Реалке. Осим теоријске наставе, било је прописано и практично вежбање у основној школи. Прва учитељска школа у Крагујевцу била је интернатски уређена, међутим од овог начина уређења касније се одустало, јер није било материјалних могућности. Тек са оснивањем Учитељске школе у Јагодини, остварена је у потпуности идеја интернатски уређене школе која је имала своје пољопривредно добро – баште, воћњак, виноград, спортске терене – гимнастиште и пољске

учионице, што је омогућавало практичну обуку будућих учитеља из свих наставних области.

После Првог светског рата, у јануару месецу 1919. године, објављен је распис о скраћеном школовању ученика и ученица учитељских школа, да би држава у што краћем времену добила потребан број учитеља и учитељица. Током 1919. године мушке учитељске школе у Алексинцу, Јагодини и Неготину и женске учитељске школе у Београду и Крагујевцу, обновиле су рад. На основу Одлуке Министарства просвете исте године при једном броју гимназија (при Мушкој гимназији у Крагујевцу, Трећој мушкој гимназији у Београду, гимназијама у Шапцу, Ужицу и Пироту) отворена су педагошка одељења. Ова одељења се постепено укидају и 1924. и 1925. године отварају се нове школе. Мрежа учитељских школа је проширена и школама на територији Војводине – у Сомбору, Суботици (1919), Вршцу и Новом Саду (1920). Први јединствени закон донет је 1929. године. Овим законом школовање учитеља продужено је на пет година.

197. Ученици Јагодинске мушке учитељске школе, о Ускрсу, 1911.

197a. Писмо Сретена Аџића, управитеља Учитељске школе у Јагодини, упућено професору Јовану Миодраговићу, Јагодина, 16. новембар 1899.

198. Програм предавања из педагогије у Вишој женској школи, Београд, 1896/97.

199. Ученици Мушке учитељске школе, Београд, 1885.

200. Јован Миодраговић, управитељ Мушке учитељске школе у Нишу, са ученицима, 1888.

Јован Миодраговић (1854 – 1926) је учитељску школу завршио у Крагујевцу 1874. године. Радио је као учитељ у Београду, потом студира педагогију на Универзитету у Лајпцигу. По повратку у земљу радио је као суплент Реалке и Учитељске школе у Београду, професор и управитељ Учитељске школе у Нишу, професор Мушке учитељске школе у Београду и Алексинцу, хонорарни предавач Женске учитељске школе у Београду, референт за основну наставу у Министарству просвете. Био је члан Главног просветног савета, писац великог броја педагошких дела: *Педагогија према другим наукама*, Београд, 1884; *Најобичније грешке у настави и васпитању*

школском, Београд, 1894; *Народна педагогија у Срба*, Београд, 1914.

201. *Управитељ Учитељске школе у Нишу Ранко Петровић (седи за столом, у средини), професори (Сретен Ацић седи трећи слева, Светолик Ранковић седи десно, до управитеља), ученици и ученице Учитељске школе, Ниш, 1893.*

Светолик Ранковић (1863 – 1899), књижевник, представник реализма, аутор романа *Горски цар* и *Сеоска учитељица*. Школовао се у Београду где је завршио нижу београдску гимназију, а затим Богословију. У Кијеву је завршио Духовну академију. Био је професор у гимназијама у Крагујевцу и Нишу, у Учитељској школи у Нишу и Богословији у Београду.

202. *Сретен Ацић, управитељ Мушке учитељске школе (седи шести слева) са наставницима и ученицима, Јагодина, око 1908.*

Сретен Ацић (1856 – 1933) је учитељску школу учио у Крагујевцу и Београду. Најпре је радио као учитељ, а затим као државни питомац 1882. године одлази на студије у Беч, па у Лајпциг. По повратку са студија радио је као професор учитељских школа у Нишу, Београду и Алексинцу. Био је професор и управитељ Мушке учитељске школе у Јагодини, просветни инспектор Бачке и Барањске (Потиске) области, постављен је за редовног професора Више педагошке школе у Београду, пензионисан је као управитељ Учитељске школе у Вршцу. Дела: *Ручни рад у мушкој школи* (1886), *Увод у науку о васпитању* (1892), *Телесно васпитање* (1892), *Учитељеве забелешке* (1894), *Васпитачеве забелешке* (1909), *Пољска учионица* (1924).

203. *Пројекциони кино апарат Pathe baby* – произведен је 1929. године, омогућавао је пројекцију филмова на калему од 100 метара филма. Уређај је био веома подесан за забаву и за школу. Овакав пројекциони апарат поседовала је и Учитељска школа у Јагодини.

204. *Макета зграде Учитељске школе у Јагодини (Светозареву) с почетка XX века.* (Аутор, арх. Владимир Оничин.)

205. *Летња и зимска униформа које су носили ђаци Јагодинске учитељске школе (од оснивања 1898. до Првог светског рата).*

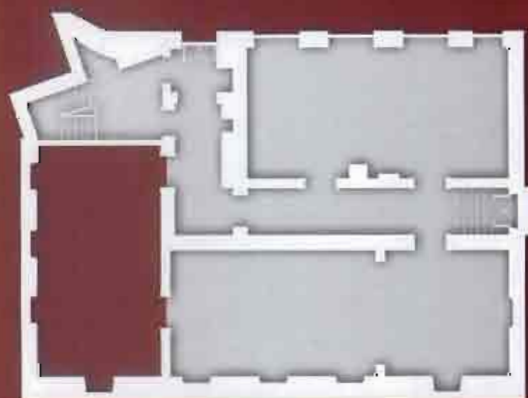
History, Belonged to the University of Young Men
Lyceris, Great School and University

History, Belonged to the University of Young Men
Lyceris, Great School and University

ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА У XIX И XX ВЕКУ

ВЕТА КОД СРБА

- ЛИЦЕЈ, ВЕЛИКА ШКОЛА И УНИВЕРЗИТЕТ
- ШКОЛСТВО У ПЕРИОДУ ОД 1941. ДО 1945.
- ПЕРИОД ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА:

ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ

ОБАВЕЗНО ОСМОГОДИШЊЕ ШКОЛОВАЊЕ

СРЕДЊОШКОЛСКО ОБРАЗОВАЊЕ

УНИВЕРЗИТЕТИ У СРБИЈИ

УМЕТНИЧКЕ И ЗАНАТСКЕ ШКОЛЕ

АМБИЈЕНТАЛНА ЦЕЛИНА

Незаобилазну улогу у културном напретку Србије имале су уметничке школе које су у XIX веку допринеле развоју грађанског друштва и проширивању образовног система. Док су многе европске земље имале дугу традицију школовања уметника на академијама које су почеле да се оснивају још у време ренесансе, код нас су се тек назирали елементи институционално образовања сликара, музичара и глумаца. Био је потребан дуг пут, скоро 80 година, да се од првих покушаја приватних уметничких школа, оснује Академија уметности, установа за највише ликовно образовање.

Прва уметничка школа, Сликарска школа Стеве Тодоровића, отворена је 1857. године у Београду. До средине XX века сликарство и вајарство учило се у Српској цртачкој и сликарској школи Кирила Кутлика (1895), Српској сликарској школи Ристе и Бете Вукановић (1900), Уметничко-занатској школи (1905) и Уметничкој школи (1919).

Виша музичка школа Доше Андрејевића Аустралијанца отворена је 1888. године, а деценију касније почела је са радом Српска музичка школа у Београду. Током XX века у Србији је радило више државних и приватних музичких школа међу којима су биле најпознатије Музичка школа „Мокрањац“ и Музичка школа „Станковић“.

Организовано учење глуме отпочело је у Глумачкој школи 1870. године у Београду, а рад Глумачко-балетске школе обновљен је 1921. године.

206. Програм Концерта апсолвената Музичке школе у Београду, Београд, 8. јун 1940.

207. Правила Субвенционираних музичких школа у Београду, Београд, 1935.

208. Програм за испит у Српској музичкој школи у Београду, 26. јун 1903.

210. Ученици и професори музичке школе Мокрањац са директором школе Стеваном Мокрањцем, Београд, 1907.

211. Ученици Глумачко-балетске школе изводе представу „Обичан човек“ Бранислава Нушића, Београд, 1924.

216. Полагање практичног дела испита у Женској занатској школи Београдског женског друштва, 1939/40.

212. Ученице Глумачко балетске школе код професорке Јелене Пољакове, Београд, око 1925.

ЖЕНСКЕ ЗАНАТСКЕ ШКОЛЕ

Београдско женско друштво које је основано 1875. године отворило је прву женску Раденичку школу 1879. године. Њен задатак био је да сиромашне девојке припрема за кројиље, шваље, везиље и ткаље, односно, да могу „на поштен начин зарађивати“ и издржавати себе и породицу. Исте године и град Париз отворио је своју прву занатску женску школу. У почетку је школа била двогодишња, а до краја XIX века продужена је на четири године. У програму су доминирали стручни предмети, теоријски и практични. Девојке су училе кројење, шивење рубља и одела, вез, ткање и друге женске ручне радове. Ова школа је припремала и учитељице женског ручног рада. Осим стручних, ученице су слушале и општеобразовне предмете. Завршну годину ученице су проводиле у атељеу – радионици. Оне ученице које су имале одличан успех током школовања, на завршном испиту и током практиковања у атељеу добијале су на поклон шиваћу машину.

По угледу на Женско друштво, у Србији је пре Првог светског рата основан велики број његових

215. Женска занатска школа, Параћин, 1931.

214. Женска занатска школа, Неготин, 1921/22.

подружина и отворено још 45 раденичких школа: у Алексинцу, Лозници, Нишу, Шапцу, Ужицу, Пироту, Чачку, Горњем Милановцу, Краљеви, Крагујевцу и другим местима. Квалитет наставе потврђивао се на изложбама ручних радова, домаћим и међународним, у Паризу, Лондону, Торину, Бриселу, Њујорку... Београдско женско друштво је 1907. године отворило у Пироту специјализовану Ђилимарску школу, јер је тај крај био посебно познат по производњи ћилима, а они су били најтраженији и најпознатији производ домаће женске радности, нарочито у иностранству.

У трећој и четвртој деценији XX века женске занатске школе биле су веома распрострањене. Осим Београдског женског друштва и његових подружница, отварају их и Коло српских сестара, Јеврејско женско друштво, као и друга женска друштва у Србији. Једино је Београд имао школу која је припремала наставнице – Женску стручну занатску школу која је била државна установа у рангу потпуне средње школе.

- Ученица балетске школе и Ученик музичке школе
- Хармонијум – у појединим школама користио се у

Женска занатска школа Београдског женског друштва у Господској (Бранковој) улици, 1938.

настави музике, друга половина XIX века.

- Цртанка за средње школе
- Модел стопала (гипс)
- Модел главе (гипс)
- Модел флорални (гипс)
- Прибор за сликање
- Штафелај
- Сликарска столица
- „Сингерица“ – машина за шивење марке Сингер. Женско друштво у Београду наградило је овом машином ученицу Раденичке школе Косару Протићеву за одличан успех током школовања и

успех на завршном испиту који је одржан јуна 1901. године у присуству краљице Драге Обреновић, покровитељке Друштва и школе.

- Шнајдерска лутка

ЛИЦЕЈ И ВЕЛИКА ШКОЛА

Почетак високошколске наставе у Србији везујемо за оснивање Лицеја у Крагујевцу 1838. године, који је 1841. године пресељен у Београд. Лицеј је имао два одељења, за философске и правне науке, у трајању од по две године. Законом из 1853. године Филосфско одељење постало је опште, уз Правно

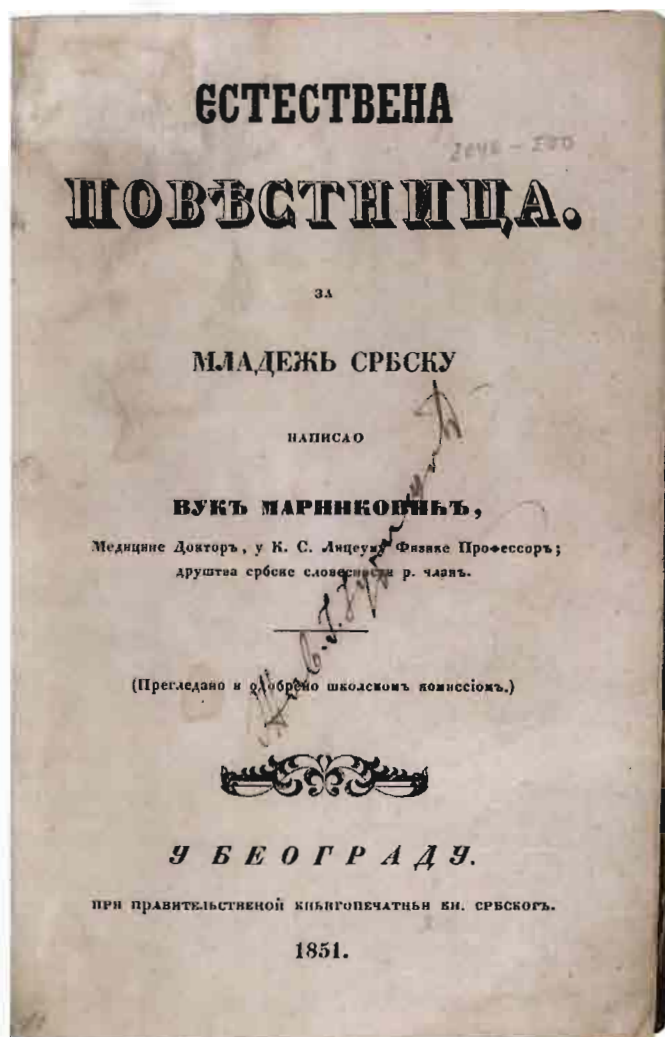

формира се и Природно-техничко одељење. Први професори Лицеја били су учени Срби из Угарске и школовани српски питомци који су од 1839. године од државе упућивани на студије на европске универзитете.

Потребе високошколске наставе, као и потреба стварања научног кадра, условили су прерастање Лицеја у Велику школу 1863. године, у *научно заведеније за вишу и стручну израженост* са три факултета, Филозофским, Правним и Техничким. За Велику школу значајно је да се трајање студија повећава на четири године, да се наставља њено наставно-научно дограђивање, увећава број наставних дисциплина на свим факултетима, оснивају стручни кабинети, лабораторије, научне збирке, доносе законске измене и уредбе, што је, све заједно, било нужна претпоставка за прерастање Велике школе у Универзитет.

Атанасије Николић (1803–1882.), професор математике, земљемерија и начертанија. Први ректор Лицеја школске 1839/40. године, један од оснивача и првих чланова Друштва српске словесности, почасни члан Српског ученог друштва. Учествовао је у оснивању Театра на Ђумруку, Библиотеке при Министарству просвете 1842. године, Читалишта београдског, 1840. године. На његов предлог Свети Сава је проглашен патроном свих школа „у Отчеству“. Први пут је у школама прослављен 1840. а најсвечаније у Крагујевцу. Писац је првих уџбеника из математике. Израдио је челични печат Лицеја и увео у употребу школско звоно.

Војислав Бакић (1847–1929), професор педагогије на Филозофском факултету и ректор Велике школе 1895/96. и 1897/98. године. Основао је Општи педагошки семинар. Учествовао је у изради *Нацрта закона о универзитету* 1905. Био је почасни члан Српског ученог друштва и Српске краљевске академије; члан Главног просветног савета. Писао је педагошка дела (*Наука о васпитању*, *Опита педагогика*, *Посебна педагогика*) покренуо је и био уредник педагошког часописа *Васпитач*, 1881.

Професори Лицеја су у недостатку уџбеника диктирали предавања. По Закону из 1844. године професор је био дужан „ако зато већ устројене књиге нема, предмет свој сам израдити и тако устројити, како би се исти с одобрењем Попечитељства просвештенија и печатити могао”. Тако настали уџбеници представљају почетак научне литературе у Србији. И у наредном периоду штампање уџбеника било је регулисано законима или посебним правилима о штампању уџбеника, са основном одредбом да се уџбеници бирају по конкурс, одобравају од комисије, да су државна издања и да једном примљен уџбеник не може бити замењен другим пре истека од пет година.

220. *Алгебра, устројена за употребу слушатеља философије у Лицеуму Књажевства Србије, од Атанасија Николића, проф.* Београд, 1839.
221. *Елементарна геометрија, устројена за употребу слушатеља философије у Лицеуму Књажевства Србије, од Атанасија Николића,* Београд, 1841.
222. *Начела умног државног права, разложио Димитрије Матић, професор права,* Београд, 1851.
223. *Јестаствена повесница за младеж србску, написао Вук Маринковић,* Београд, 1851.
224. *Мислословље или Логика за првогодишње слушатеље мудрословља у Лицеуму Књажевства Србског. Израдио Константин Бранковић,* Београд, 1851. (вл. Музеј примењене уметности). *Константин Бранковић* (1814 – 1865). Професор философије, логике, психологије и педагогије и ректор Лицеја.
226. *Воспитатељ женски – први женски лист у Србији, Друга свеска.* Београд, 1847. Пише и издаје Матија Бан, професор француског језика у Лицеју.
227. *Група студената Велике школе,* 1867.
228. *Свршавајући правници Велике Школе,* 1870. (Оригинал се чува у Фототеци САНУ.)

- Прибор за писање.
- Сребрна мастионица за сто.
- Држаља и перо.

230. Анастас Јовановић, *Лицејац* – ученик Лицеја (копија према оригиналном цртежу који се

Атанасије Николић и Војислав Бакић.

226.

Професори Лицеја, Велике школе, Универзитета Вук Маринковић (1807 – 1859), професор физике, ректор Лицеја. Заслужан је за формирање прве физичке збирке Лицеја. Творац је српске терминологије из области физике, писац уџбеника физике, као и *Јестаствене повестнице*.

Коста Цукић (1826 – 1879), професор народне економије, финансија и науке о трговини, ректор Лицеја, заступник Министра просвете и црквених дела. Објавио је први уџбеник економије у Србији – *Државна економија I-III*, 1851-1853.

Јосиф Панчић (1814 – 1888), професор јестаствене историје и агрономије, ректор Велике Школе, члан Државног савета, први ботаничар и зоолог који је систематски започео истраживање биљног и животињског света у Србији. Открио је многе врсте биљака и дао њихове прве научне описе (Панчићева оморика). Основао је (1874), уредио и био први управник Ботаничке баште. Зачетник је рада на стручној терминологији у области зоологије, члан Друштва српске словесности, Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и њен први председник од 1887 – 1888. године. Био је члан већег броја европских научних друштава. Писао је и преводио уџбенике.

чува у Музеју града Београда). Развој Лицеја, Велике школе и Универзитета прати политичко ангажовање ђака и студената. Јуна 1847. године основана је *Дружина младежи српске*, прво стручно и политичко удружење студената у Србији чији рад је забрањен 1851. Издавали су алманах *Лицејку*. Великошколци су основали и *Побратимство* (1867) и издавали су истоимени алманах. Честе и разне забране и репресивне мере остали су годинама суштина школских закона за студенте.

231. *Акт о подизању Гимназије на степен Лицеја*, Крагујевац, 19. јун 1838. (Оригинал се чува у Архиву Србије.)
232. *Распоред часова Гимназије и Лицеја у школској 1839/40. години*, Крагујевац, 1839. (Оригинал се чува у Архиву Србије.)
233. *Решење кнеза Михаила о оснивању Православног одељења Лицеја у школској 1840/41. години*, Крагујевац, 6. септембар 1840. (Оригинал се чува у Архиву Србије.)
239. *Свршени философи природно-математичког одсека Велике школе*, 1893.
234. *Институције Јустинијаниновог римског права*, израдио Рајко М. Лешјанин, Београд, 1857. Рајко М. Лешјанин (1825–1872), професор римског и криминалног права у Лицеју и ректор Лицеја, писац првог уџбеника из Римског права код Срба.
235. *Логика удешена за школску употребу*, израдио А. (лимпие) Васиљевић, по Ц. С. Миљу и другим најновијим и најбољим писцима. Цитат на насловној страни. „Логика је наука саме науке“, Ц. С. Миљ, Београд, 1871. Алимпије Васиљевић (1831–1911), професор филозофије и логике и ректор Велике школе, Министар просвете и црквених дела и посланик Србије у Петрограду.
236. *Основне черте равне и сферичне тригонометрије, за употребу виши училишта Књаж. Србије*, израдио Емилијан Јосимовић, Београд, 1854.

Емилијан Јосимовић (1823 – 1897), професор математике, практичне геометрије и грађанске архитектуре, ректор Лицеја и Велике Школе. Био је први српски урбанист, израдио је први регулацио-

ни план у Србији, био је члан Комисије за израду пројекта закона о мерама и новцу у Србији, оснивач прве Техничарске дружине у Србији, члан Одбора Друштва за потпомагање и васпитање сиротне и запуштене деце и др.

237. *Историја римска од оснивања Рима до пропасти римске империје на западу*, Израдио Дк. Голдшмит (превод с француског Симеуна Арсенија Димитријевића), Нови Сад, 1841.

240. *Свршени правници Велике школе*, 1883. (Оригинал се чува у Фототеци САНУ.)

Глобус од јеленске коже. Париз, 1830.

241. *Зграда Правног факултета* (фотог. Миломир Ташић)

241а. *Студенти хемије, Универзитета у Београду*, 1911. (Оригинал се чува у Фототеци САНУ)

242. *Докторска дисертација Војислава Бакића*, Die Hauptpunkte der Rousseaische Paedagogik, wissenschaftlich vehenchtet' (*Главне тачке Русоове педагогије научно расветљене*), рукописни примерак на немачком језику, 1874.

243. *Нотес, фрула и печат др Војислава Бакића*.

244. *Др Војислав Бакић* Београд, око 1905.

245. *Тригонометрија од Димитрија Нешића*, са 115 слика у тексту, Београд, 1875.

246. *А. Гано, Експериментална физика са кратким прегледом метеоролошких појава, превео Светомир Д. Видаковић*, у две књиге, са 821 у тексту печатних дрвореза, Београд, 1877.

247. *Хемија са гледишта модерне теорије. Други део: Органска хемија*. Израдио С. М. Лозанић, Београд, 1875. Сима М. Лозанић (1847–1935), професор хемије и хемијске технологије, ректор Велике школе и први ректор Универзитета. Заслужан је што су се из Јестаственчког кабинета издвојиле посебне катедре за минералогiju, зоологију, геогнозију и палеонтологију и што је лабораторију опремио модерним апаратима. Један је од оснивача Пољопривредног факултета. Творац је хемијске терминологије код нас, пронашао је три нова минерала. Био је члан Српског ученог друштва, Српске краљевске

229. *Димитрије Јовановић*, ученик Велике школе, Београд, 1865.

академије и њен председник. Писао је уџбенике, студије, расправе и популарне чланке.

248. *Јестаственица за ученике Велике Школе. Део први, Зоологија по Милн-Едвардсу Агасицу и Лајнису*. Написао др. Јосиф Панчић, Београд, 1872.

251. *Атомска тежина хемијских елемената на порцеланској плочи - Atomgewichte haldenwangerporcelan*, Geca Kon a.d. Beograd

aus dem gewöhnlichen Fehler, der in Schulen gebildeten Kinder ist. Nur nie etwas Überflüssiges!

Die Forderung in Bezug auf das Dehnen ist unbillig, solange das rechte Verständnis der in der Poesie enthaltenen ästhetischen und psychologischen Verhältnisse (die Gefühle, Affekte, Leidenschaften u. s. w.) fehlt.

B. Spezielle Diätetik.

Die besondere Diätetik richtet sich nach dreierlei Gesichtspunkten: nach Alter, Geschlecht und Individualität. Daher giebt es eine progressive, eine sexuelle und eine individuelle Diätetik. Diese Unterscheidung müssen sowohl bei der pädagogischen Hygiene als auch bei der Gymnastik beachtet werden.

Wir finden auch bei Kanssen manche vortheilhafte hierauf bezügliche Bemerkungen.

1. Aus der Hygiene (über Reinlichkeit, Wardung, Modicität) habe ich dabei, dass man sowohl das Gesicht als auch den Alte berücksichtigen muss. Ein junges Mädchen will nicht leber, wie seine Grossmutter, es soll Abkalt, erweckt, lustig sein, soll stehen, tanzend, so viel ihm beliebt, soll alle unschuldigen Freuden seines Alters geniessen. Die Zeit, wo es gesetzt sein und die gewisse Halbtag annehmen muss, wird nur zu bald kommen! Reinlichkeit ist eine der ersten Tugenden, ist eine ganz besondere, unumgänglich nöthige, eine wunderbare angelegte Pflicht des Weibes! Kleines Mädchen schon, fast von ihrer Geburt an, lischen der Putz, sie begnügen sich nicht damit, hässlich zu sein, sie wollen auch dafür befehlen werden! Durch Putz kann man etwas glänzender, oder gefälliger nur durch die Parasitlichkeit. Das Wohlgefallen

1) S. 309. — 2) S. 371. — 3) S. 340.

97

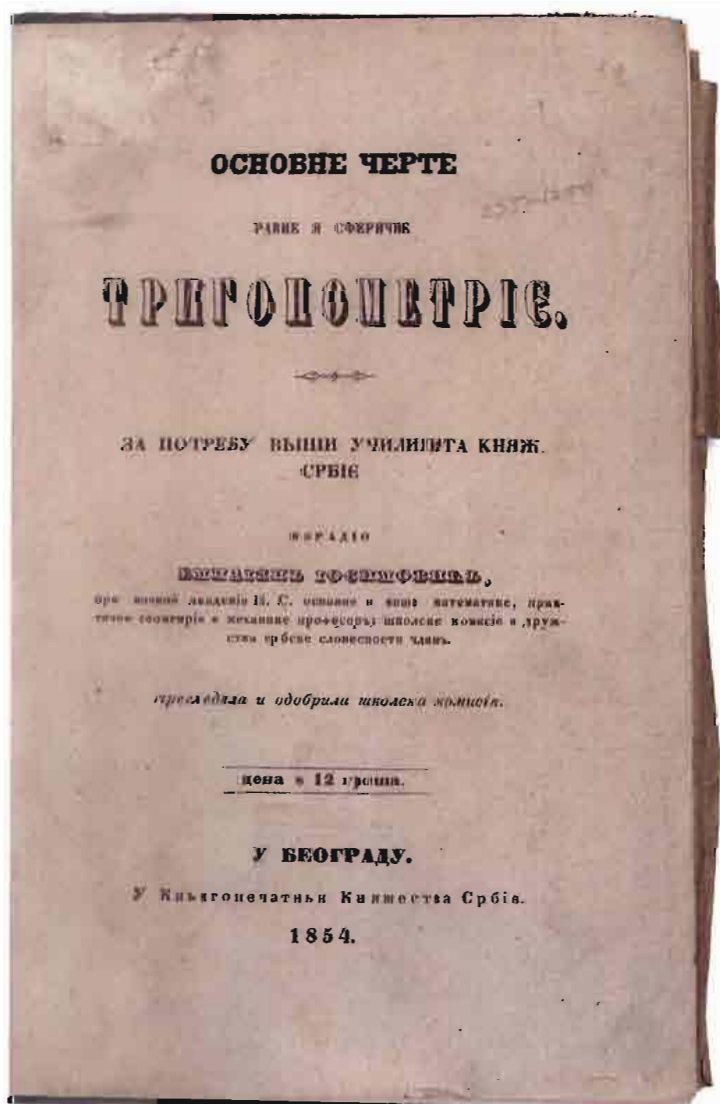
ein Zeichen von schlechtem Geschmack,
 und durch den Modewechsel nicht
 bleibt dieselbe, was sie einmal
 muss sie auch stets zu Kleiderumwech-
 seln. Mädchen mehr haben, als wenn es
 kleidet wäre. Es ist bekannt, dass
 die Bequemlichkeit der Kleidung,
 nicht drückt, viel Leistung, bei den
 schönen körperlichen Verhältnisse
 die man an ihnen beholder findet
 gegenwärtig der Kunst zu Austen
 Stellen, Sitze und dergleichen nicht
 ... Es ist durch wirklich nichts, das
 zu wünschen, die wie eine Wölfe in
 Welt erscheint. Alles, was der Natur
 hindert, entspringt aus einem
 Dies gilt eben so gut von Körper,
 als von geistiger Ausbildung. Leben,
 nicht Wohlsein muss allem Anderen
 vorantritt lässt sich nicht ohne Behauptung
 der Leiden, erweckt Mitleid, das Ver-
 langen, sie fördern die
 Wahrheit.
 gymnastik (über Spiele und gymnastische
 und weibliche Handarbeiten). Als
 den Geschlechtern viele Vergnügungen,
 auch soll das sein, denn ist es
 fall, wenn sie herangewachsen sind!
 jedes Geschlecht seinen eigenen
 nach sie nun einander unterschieden
 besuchen Bewegung und Lärm,
 kleines Tubawerk, die Mädchen

243.

239. Свршени философи Природно-математичког одсека Велике школе, 1893.

236.

252. Део хемијске збирке: стаклена боца са живом (Ag).
253. Део хемијске збирке: три флашице са реагенсима
254. Изглед физичког кабинета, Универзитета у Београду (налазио се у згради капетан Мишиног здања, копија фотографије коју је снимио Ђорђе Станојевић, објављена у Паризу, 1915).
255. Академско певачко друштво Обилић (основано 1884) са заставом, 1920. године, у дворишту Капетан Мишиног здања. (Копија, оригинал је власништво Витка Алексића.)
256. Диплома техничког факултета Универзитета у Београду на име Стевана Д. Марковића, одсек за електро-машинске инжењере, Београд, 27. јун 1928.
257. Диплома Српске краљевске Велике школе на име Радосава Џабића, Београд, 14. јун 1906.
258. Уписница Велике школе на име Милисави Марковића, слушаоца Филозофског факултета Велике школе, Београд, 30. октобар 1902.

Логаритмар – Шибер, механичка направа која се користи у математици, налик је лењиру који има покретне делове који клизе. У употреби је од краја XVI века.

259. Професор Јован Жујовић са учесницима геолошке екскурзије, око 1925. (Оригинал се чува у Фототеци САНУ.)
260. Глобус са компасом на постољу, крај XIX века.
- 260 а. Микроскоп – Carl Zeiss Jena nr.61497.
- 260 б. Кутија са минералима – скала тврдоће.

Димитрије Нешић (1836–1904), професор математике, ректор Велике Школе. Радио је на унапређивању наставе математике и зачетник је математике као науке у Србији. Израдио је Закон о метарским мерама, био је министар просвете и црквених послова, члан Државног савета, члан Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и њен председник, председник Главног просветног савета. писао је уџбенике, стручне и научне радове из области ниже и више математике.

Јован Жујовић (1856 – 1936), професор геологије, минералогije и палеонтологије, ректор Велике Школе. Зачетник је геолошке школе и науке у Србији, осно-

вао је Геолошки завод Велике школе, увео први семинар на Великој школи – претечу Српског геолошког друштва, издвојио је нову Катедру за минералогiju са петрографијом и Катедру за геологију и палеонтологију, основао Библиотеку Геолошког завода. Поставио је основе геолошке терминологије и номенклатуре у Србији, издао прву скицу геолошке карте Краљевине Србије, прву геолошку карту Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и покренуо оснивање Музеја српске земље (Природњачког музеја). Први је у Србији употребљавао микроскоп за проучавање стена и минерала. Био је члан Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и њен Председник, почасни доктор Сорбоне. Објавио је велики број научних радова из разних геолошких дисциплина. Покренуо је и уређивао први геолошки научни часопис *Геолошки анали Балканског полуострва* (1889)

261. *Петрографска минералогija, написао Јован М. Жујовић*, Београд, 1887.

262. *Експериментална физика за ђаке Велике Школе од Ђ. М. Станојевића, Књига прва: Наука о енергији са 89 слика*, Београд, 1897.

Ђорђе М. Станојевић (1858–1921), професор физике и ректор Универзитета, управник Физичког института и Опсерваторије Велике школе, као и Катедре за физику, члан Комисије за припрему предлога за осветљење Београда. Учествовао је у пројектовању и изградњи хидроцентрала по Србији. Зачетник је наше научне и уметничке фотографије у боји, члан међународног удружења за технику хлађења. За време напада на Србију 1914. године покушао је да спасе зграду Универзитета (завод, лабораторију и библиотеку), фотографисао је уништавање и разарања Београда и зграде Универзитета. Фотографије су објављене у Паризу, 1915. године.

263. *Руска читанка за Велику Школу. Саставио Платон Кулаковски*, Београд, 1879.

264. *Је ли за Србију Универзитет прека потреба од д-ра М. Јовановића Батута*, Београд, 1902. *Милан Јовановић Батут* (1847–1940), професор судске медицине и хигијене, ректор Велике Школе, први професор и декан Медицинског

250. *Професори Велике школе, Коста Алковић* (1834–1909), професор физике и механике и ректор Велике школе; *Димитрије Нешић*, професор математике и *Стојан Марковић* (1833–1903), професор административног права са трговачким и механичким правом и науке о државној управи и ректор Велике школе

факултета у Београду, први председник Југословенског лекарског друштва.

265. *Група професора са диплоцима Универзитета у Београду, у дворцишту Капетан Мишиног здања, уочи Другог светског рата.* (Оригинал се чува у Фототеци САНУ.)

266. *Група професора Универзитета у Београду,*

256.

уочи Другог светског рата. (Оригинал се чува у Фототеци САНУ.)

267. *Минералогија и физичка кристалографија (III). Хемиски карактери минерала IV. Минерогенија од С. Урошевића, професора Универзитета, са 89 слика у тексту, Београд, 1910.*

УНИВЕРЗИТЕТ

Почетком XX века степен развоја Велике школе са наставним и научним достигнућима, као и тежња за афирмацијом националне културе, довеле су до проглашења Закона о Универзитету 27. фебруара (12. марта) 1905. године. Оснивање Универзитета представљало је највишу етапу у

изградњи целовитог школског система. У току балканских ратова и првог светског рата од 1912. до 1918. године Универзитет није радио. Зграда Универзитета оштећена је бомбардовањем, семинари, лабораторије, научне збирке, библиотеке делом растурени и опљачкани. Велики број студената и неколико наставника гину на ратиштима. Универзитет се ширио и развијао, 1940/41. године у саставу је имао осам факултета, Филозофски, Правни, Технички, Медицински, Правословно богословски, Пољопривредно-шумарски, Ветеринарски факултет и Економско-комерцијалну високу школу. Између два Светска рата подигнуте су и опремљене зграде Техничког, Правног, Медицинског факултета,

Универзитетске библиотеке и Први студентски дом.

1. Универзитетска библиотека
2. Капетан Мишино здање,
3. Технички факултет
4. Нови универзитет
5. Дом студената Краљ Александар I

Сава Урошевић (1863 – 1930) професор минералогije и петрографије, ректор Велике Школе и Универзитета, управник Минералошко-петрографског завода, председник Главног просветног савета, члан Комисије за израду пројекта закона о Универзитету, за време Првог светског рата шеф нашег просветног одељења у Паризу и Волосу.

268. *Аналитичка геометрија тачке, праве, круга и коничних пресека.* Написао Др. Богдан Гавриловић, професор математике на Великој Школи и Техничком факултету Универзитета, Београд, 1896. *Богдан Гавриловић* (1863 – 1947), професор математике на Великој школи и ректор Универзитета, учествовао у оснивању и раду Семинара за математику и посебне математичке библиотеке при Филозофском факултету.

269. *Основи јавног права Краљевине Србије од Слободана Јовановића и др Косте Кумануди. II књига Административно право од др Косте Кумануди. I Централна управа II Локална управа,* Београд, 1909.

Капетан Миша Анастасијевић (1803 – 1885), трговац и велики добротвор просвете и културе у обновљеној српској држави. Отварао је школе, помагао Народно позориште и Прво читалиште. Своју палату, највеће приватно здање тадашњег Београда, завештао је 1863. године свом народу за смештај Велике школе и научних заведенија. На згради пише: „Миша Анастасијевић свом отечеству”. У Капетан Мишином здању налазила се Велика школа, Реалка, Прва мушка гимназија, Друштво српске словесности – Српско учено друштво, Народно музеј. Никола Тесла је у овој згради одржао предавање за време свог првог и јединог боравка у Београду 1892. године.

Први редовни професори Универзитета у Београду (седе с лева на десно: Јован Жујовић, Сима Лозанић, први ректор Универзитета, Јован Цвијић, Михајло Петровић; стоје с лева на десно: Андра Ј. Стевановић, Драгољуб Павловић, Милић Радовановић и Љубомир Јовановић), 1905.

271.

270. *Општа Уредба Универзитета у Београду*, 1905.

271. *Закон о Универзитету*, 1905.

272. *Основи емпириске психологије, од др-а Брани-слава Петронијевића, друго проширено и поправљено издање, са 72 слике у тексту*, Бео-град, 1926.

273. *Др. Јован Цвијић, О научном раду и о нашем Универзитету* (светосавска беседа), Београд, 1907.

Јован Цвијић, професор Велике школе и Универзитета, основао је и био управник Географског завода при Филозофском факултету и Српског географског друштва. За време Првог светског рата боравио је у Европи и држао предавања на тамошњим универзитетима и на Сорбони. Створио је основе науке о карсту. Код нас и у свету први је организовао антропогеографска истраживања и етнопсихичка проучавања типова јужнословенских народа.

274. *Војислав Р. Младеновић, Општа педагогија*, Београд, 1936.

ЈЕСТАСТВЕНИЦА

ЗА

УЧЕНИКЕ ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ.

ДЕО ПРВИ

ЗООЛОГИЈА.

У БЕОГРАДУ

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ 1872

ЗООЛОГИЈА

ПО

МИЛН-ЕДВАРДСУ АРАСИЦУ И ЛАЈНСУ.

НАПИСАО

Др. ЈОСИФ ПАНЧИЋ.

Прегледала и одобрила школска комисија.

У БЕОГРАДУ

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ 1872.

275. Зграда Пољопривредно-шумарског факултета, Земун, свечано отворена 1933. (копија разгледнице)

276. Бомбардовање Универзитета у Београду, 1914. (Снимио Ђорђе Станојевић, тадашњи ректор, објављено у Паризу, 1915.)

ШКОЛСТВО У ПЕРИОДУ 1941–1945.

Значај Министарства просвете и вера у периоду Другог светског рата лежи у изради великог броја елабората који су представљали теоријску основу просветног система. Битне карактеристике просветне политике чинили су национализам, антикомунизам и истицање моралних квалитета и духовних особина српског народа. Наставни планови и програми, без обзира на ступањ или врсту школе,

били су конзервативни са доминацијом следеће групе предмета: српски језик, национална историја, веронаука и немачки језик. У овај програм уклапили су се и уџбеници и литература која је неговала национализам и извесну наклоност према Немачком народу. У национални модел новог друштва уклапао се и рад, у циљу укључивања појединца у заједницу и подређивања индивидуланих тежњи друштвеним потребама.

Осим васпитања и образовања организованог од стране српских политичких власти, а под надзором окупатора, у Србији је постојао још један вид неформаног просветног деловања који су организовали партизани на ослобођеним или полуослобођеним територијама. Под изузетно специфичним и јединственим условима партизанске школе имале су циљ

ВУК КАРАЏИЋ

СВЕ ЗА СРБИЈУ НИШТА ПРОТИВУ НЕЈ
САМО СЛОГА СРБИНА СПАСАВА

СВ. САВА

ПОХВАЛНИЦА

ШКОЛСКИ ОДБОР ЗА ГРАД БЕОГРАД
ПОХВАЉУЈЕ

Софију Вучић уч. II₂ раз.
основне школе "Краљ Петар I"

за одлична учење и примерна понашање

у школској 1942-3 год.

на Петровдан

12 јула 1943 г.

УПРАВИТЕЉ ШКОЛЕ

ПРЕТСЕДНИК
ШКОЛСКОГ ОДБОРА

Мир. Ђ. Јурић

НАСТАВНИК II₂ РАЗРЕДА

Др. М. А. Павловић

да, уз наставу, организовану у духу народноослободилачке борбе, идеолошки, стручно и педагошки уздижу оне најмлађе, као и будуће народне учитеље. Пошто нових није било, у настави су коришћени стари уџбеници, из којих је било избачено све оно што није било у сагласности са народноослободилачком борбом. Усклађивање наставног програма са задацима НОБ-а и оспособљавање нових учитеља били су превасходни задаци оног дела српског учитељства које је било блиско Комунистичкој партији и партизанској борби. Партизанске школе похађали су не само најмлађи, оне су биле и центри за описмењавање одраслих, народно просвећивање и просветно-културну делатност у најширем смислу. Учители су држали предавања за народ о значају и оправданости НОБ-а, организовали су Светосавске прославе, читалачке часове и приредбе. На ослобођеној територији оснивани су алфабетски течајеви на којима се учило почетно читање и писање, рачун, кратак преглед НОБ-а и на којима се разговарало о неким политичким питањима.

Са отварањем првих партизанских школа почела је да ради и Пионирска организација. На организованим састанцима ученици су дискотова-

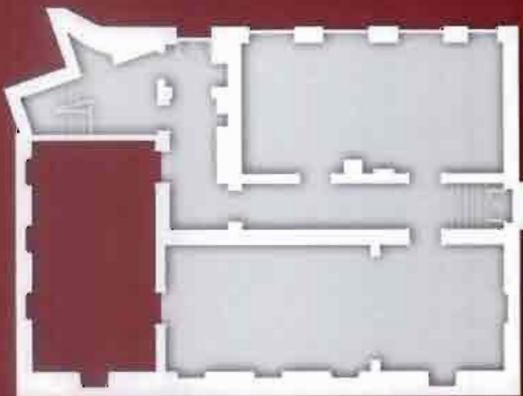
ли о учењу, дисциплини, односу према друговима и родитељима, али су исто тако учествовали у сакупљању лековитог биља, у организовању посебно осмишљених приредби за народ, обављали курирске задатке.

295. *Сведочанство о положеном вишем течајном испиту Вукашина Војиновића, ученика Државне реалне гимназије у Јагодини, Јагодина, 9. јул 1943.*

286. *Похвални лист на име Софије Вулић, ученице II разреда основне школе „Краљ Петар“, за одлично учење и примерно владање школске 1942/43. године, Београд, 12. јул 1943.*

ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА

– ПЕРИОД ПОСЛЕ
ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

ЕТА КОД СРБА

ПРЕДШКОЛСКО, ОСНОВНО, СРЕДЊЕ И ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ (1944 – 1990)

После Другог светског рата Југославија улази у нови период као социјалистичка земља која тежи кореним променама у свим друштвеним сферама. Започето је ново поглавље у развоју предшколског васпитања. Доноси се читав низ нормативних аката, како на савезном, тако и на републичком нивоу, у циљу регулисања рада и финансирања предшколских установа, надзора над производњом играчака и њиховим прометом. Први закон донет је 1957. и у њему су дотадашњи називи *забавишта* и *обданишта* замењени само једним – *дечји вртићи*. Као социјалне установе, обезбеђивале су дневно збрињавање, неговање и друштвено васпитање деце на узрасту 3-7 година. Социјална функција установа је и даље била наглашена. Закон о друштвеној бризи о деци 1987. дефинисао је предшколско васпитање као део јединственог система васпитања и образовања које чини целину са породичним васпитањем. Промена у законодавству почетком деведесетих година прошлог века омогућила је равноправније третирање васпитно-образовне, социјалне и превентивно-здравствене функције предшколског васпитања. Осим целодневног боравка, предвиђа се и могућност различитих облика рада са децом, полудневних, скраћених, повремених, организовање делатности у другој породици или стану родитеља.

Закон о обавезном седмогодишњем основном школовању донет је 1945. године, а 1952. године основна школа продужена је на осам година. Године 1958. донет је Општи закон о школству којим је успостављен јединствен систем школства: дечји вртићи представљају први степен, уведено је обавезно осмогодишње школовање и предвиђена три типа средње школе, четвороразредна гимназија као општеобразовна, средње стручне школе и школе за квалификоване раднике. Године 1958. донет је Општи закон о школству који се односио и на средње школе. Гимназија траје четири године и општеобразовна је средња школа са више смерова, друштвено-језичким, језичким, класичним, природно-математичким и математичким. Систем школства установљен зако-

288. Првомајска парада, Београд.

ном из 1958. године убрзо је почео да показује своје лоше стране. Уочава се да и даље постоје остаци дуализма и недемократичности који су се огледали пре свега у привилегованом положају гимназијалаца при упису на високе школе. Рад на реформи гимназија и разрада концепције савременог општег образовања указивали су на потребу промене наставних планова и програма. Уносе се елементи образовања у којем су јаче наглашене везе наставе и праксе. Средње школе обухватале су гимназије као општеобразовне и средње стручне школе у трајању од четири године, осим учитељске школе која је имала пет разреда и двогодишње или трогодишње школе за квалификоване раднике. Нови наставни планови и програми свих средњих школа заснивају се на тековинама „марксизма, социјализма, наше револуције и најновијих научних сазнања“. Идејно-политичком васпитању младих поклоњена је велика пажња, а кључну улогу имале су СКОЈ, омладинске и пионирске организације.

Године 1974. Резолуцијом X конгреса Савеза комуниста Југославије дате су смернице за реформу образовања. Донет је Закон о средњем образовању и васпитању, а потом, 1975. године, Скупштина СР Србије донела је Заједничке основе средњег усмереног образовања. Усмерено образовање дели

се на две фазе: 1) двогодишња заједничка основа са општеобразовним, марксистички и самоуправно социјалистички идејно усмереним садржајима који су интегрисани са производним радом и 2) једногодишња или двогодишња фаза, у којој се стиче стручно образовање. Средње стручно образовање имало је 42 струке са 572 занимања.

Законом о средњем образовању и васпитању из 1990. године укинута је усмерено образовање. Дефинисана су три типа гимназија, општа, природно-математичког и друштвено-језичког смера. У Београду су формиране две специјалне гимназије, математичка и филолошка. Омогућено је оснивање приватних гимназија, средњих стручних и уметничких школа.

Године 1954. донет је *Општи закон о универзитетима*, а 1957. године *Закон о организацији научног рада* којим је организована мрежа научно-истраживачких установа – самосталних института чији су оснивачи одговарајући факултети. *Општим законом о факултетима и универзитетима из 1960. године осамостаљују се факултети и Универзитет, проширује учешће студената у универзитетским и факултетским органима и организује тростепена настава. Године 1963. донет је Закон о високом школству Србије.* Број факултета је растао, школске 1965/66. Универзитет је имао 27 факултета.

Универзитет у Новом Саду основан је 1960. године, Универзитет у Нишу 1965. године, Универзитет у Приштини, Универзитету у Крагујевцу 1976. године. Године 1972. донет је *Закон о високом школству* који одређује факултете као научне и образовне организације у којима се организују и обављају фундаментална, примењена и развојна истраживања. Наредне године донет је *Самоуправни споразум* којим је Универзитет у Београду конституисан као самостална, самоуправна заједница удужених факултета и научних института. Године 1973. основан је Универзитет уметности у Београду са следећим факултетима: Факултетом Драмских уметности, Факултетом Ликовних уметности, Факултетом Музичке уметности и Факултетом Примењених

Козарачко коло (фотографија на позадини витрине)

270 Пионирски инструктор проверава знање пионира о пионирској организацији.

уметности и дизајна. Нови *Закон о високом школству* донет је 1979. године. По овом закону факултети су научне и образовне организације удруженог рада које организују и обављају научни рад, спремају стручњаке са високим и највишим стручним образовањем. Универзитет у Београду је самостална, самоуправна заједница 24 факултета, 7 научноистраживачких организација и Универзитетске библиотеке Светозар Марковић.

Посета родној кући друга Тита у Кумровцу

292. Чланови Шаховске секције.

277. Буквар и читанка за I разред основне школе (група аутора), треће издање, Београд, 1946.

278. Петар Гудељ, Језеро на Зеленгори, читанка за VII разред основне школе, Београд, 1987.

Савез пионира Југославије био је организација у коју су укључивана деца основношколског узраста. На Дан Републике, 29. новембра, сви ученици првих разерад свечано су примани у чланство. Полагањем Пионирске заклетве постајали су Пионери.

280. Предах за ручак – радна акција на изградњи пруге Шамац – Сарајево (из фонда Омладинског листа „Младост“).

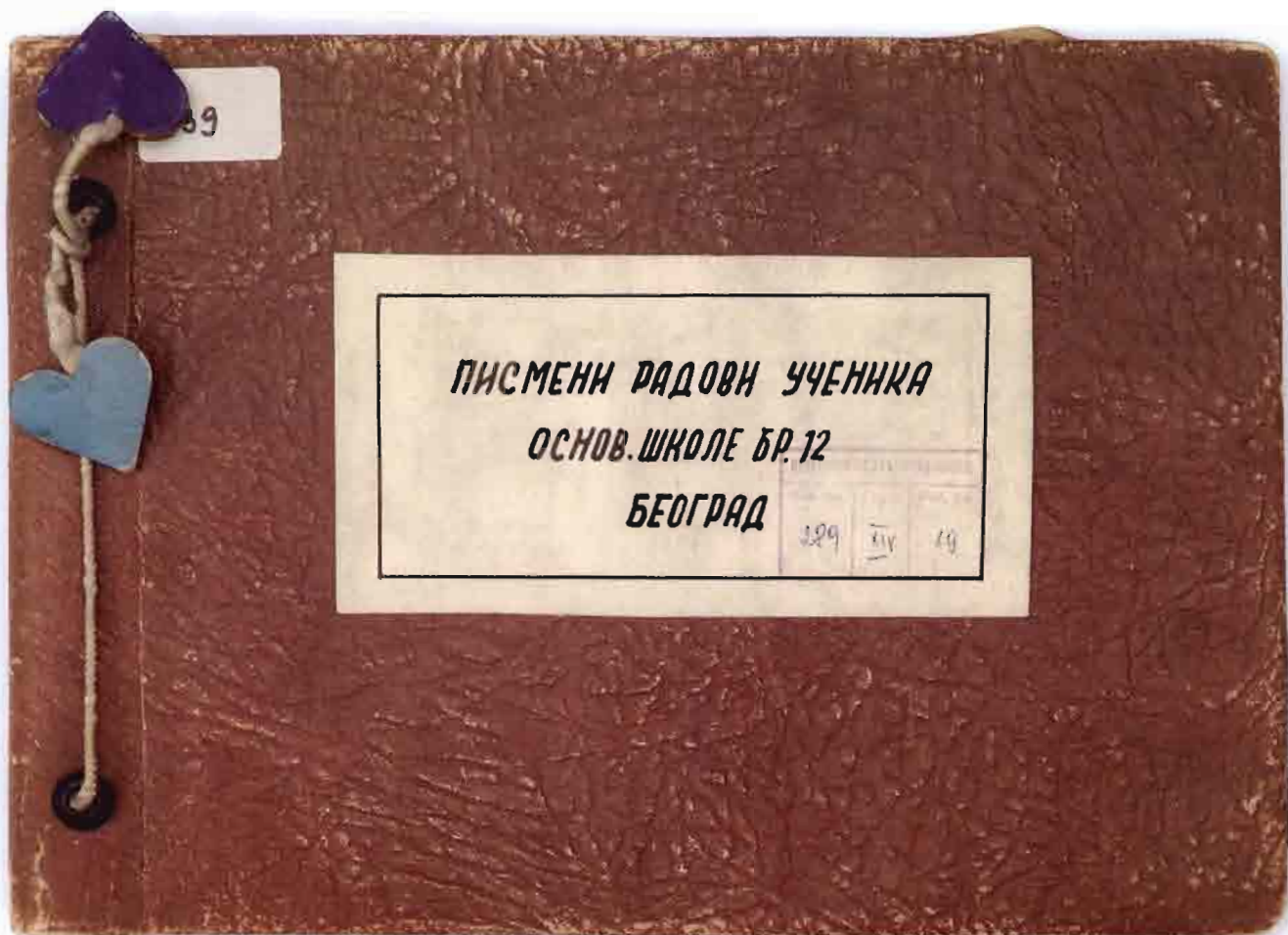

282.

281. Милојка Радојичић, директорка Дечјег вртића Надежда Пурић, са децом код друга Тита, 25. маја, Београд, 1958.
282. Другарица Јованка Броз у посети Дечјем дому Моша Пијаде, Београд.
283. Писмени радови ученика основне школе, бр. 12, Београд
а. Бачка перница
284. Свеска за лепо писање, бр. 3
285. Свеска за лепо писање, бр. 4
287. Приредба Титове речи наша су дела
289. Час практичне наставе у Аутосаобраћајној школи, Земун.
291. Радови ученика од I-IV основне школе Браћа Рибар, генерација 1954-58. (учитељица Вера Поповић).
294. Библиотека на Карабурми, Београд.
293. Обележја пионерског одреда.
- Застава пионерског одреда „За домовину с Титом напред“
 - Пионерска марама
 - Пионерска капа
 - Пионерски добош
 - Пионерска труба
 - Свеска са задатком Друзе Тито (рад Марковић Боривоја, ученика 2/1)
296. Студенти Стоматолошког факултета Универзитета у Београду, 70-тих година XX века
297. Свеска из математике, Грујућ Миодраг, уч. I/1) Ј. Миодраговић Београд, 1965.
298. Свеска за рачун, Срђан Панић, ОШ Јован Миодраговић, Београд, 1965.
299. Др Иван Божић, Историја људског друштва и културе за ученике I разреда гимназије, Београд, 1962.
300. Богославов Т. Вене, Збирка решених задатака из математике за IV разред гимназије, Београд, 1976.
301. Сведочанство Војислава Потулића ученика III разреда Школе за ученике у привреди дрвно – прерађивачки одсек, Гроцка, 7. септембар 1953.

ДАНАС, КАДА ПОСТАЈЕМ ПИОНИР
ДАЈЕМ ЧАСНУ ПИОНИРСКУ РЕЧ

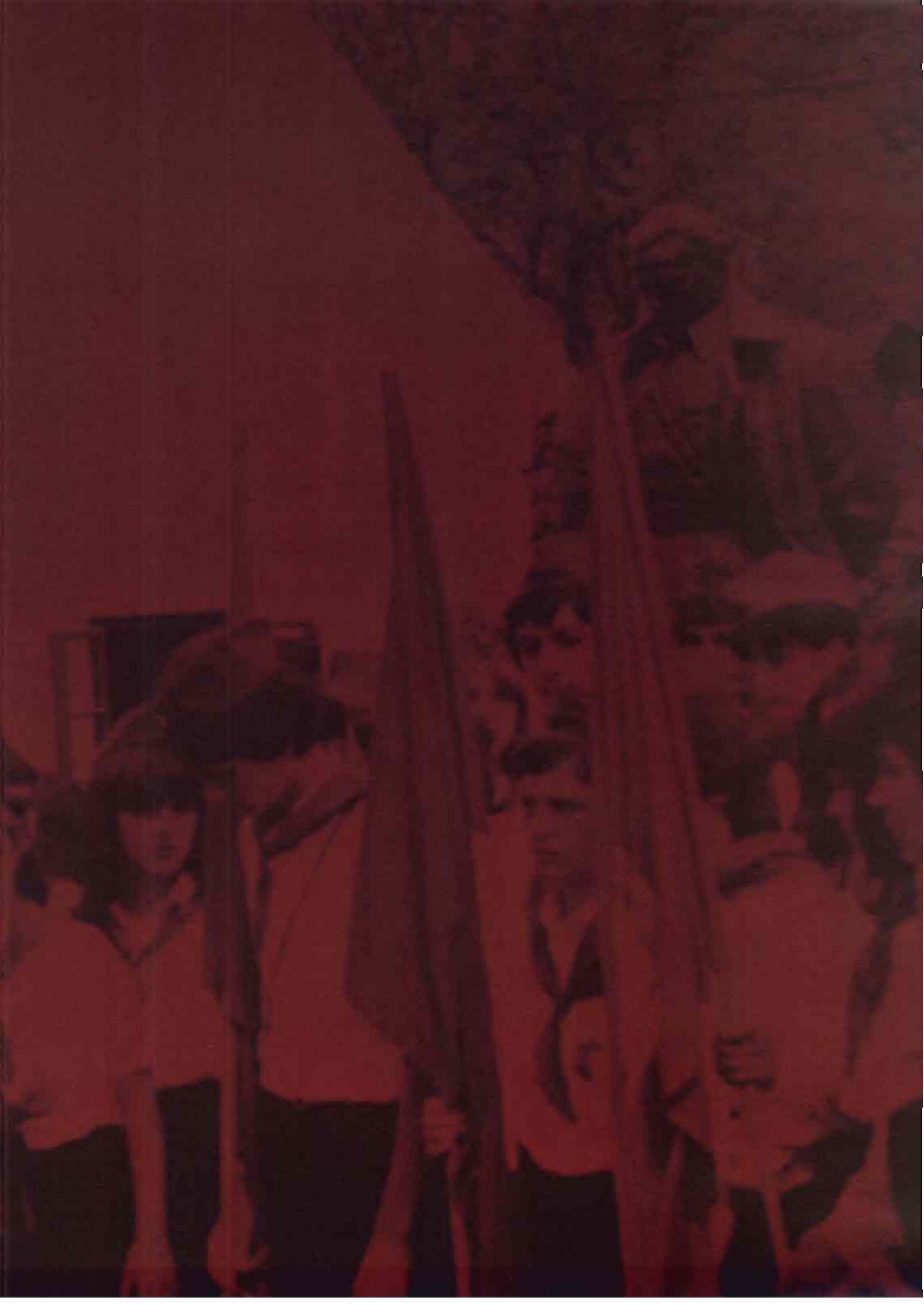
ДА ЂУ МАРЉИВО УЧИТИ И РАДИТИ
И БИТИ ДОБАР ДРУГ

ДА ЂУ ВОЛЕТИ НАШУ САМОУПРАВНУ ДОМОВИНУ
СОЦИЈАЛИСТИЧКУ ФЕДЕРАТИВНУ РЕПУБЛИКУ
ЈУГОСЛАВИЈУ

ДА ЂУ РАЗВИЈАТИ БРАТСТВО И ЈЕДИНСТВО
И ИДЕЈЕ ЗА КОЈЕ СЕ БОРИО ТИТО

ДА ЂУ ЦЕНИТИ СВЕ ЉУДЕ СВЕТА

ПЛАН

садржај

- УВОДНА РЕЧ / 5
- THE EDUCATIONAL MUSEUM / 6
- ИСТОРИЈА МУЗЕЈА / 12
- ИСТОРИЈА ПИСМА / 18
- ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА КОД СРБА
ОД XII ДО XIX ВЕКА / 28
- ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА КОД СРБА
У XIX И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА / 48
- ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА КОД СРБА
У XIX И XX ВЕКУ / 106
- ШКОЛСТВО И ПРОСВЕТА КОД СРБА
– ПЕРИОД ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА / 128

Школство за време Првог српског устанка

Учионица XIX века

Аутор лутака – скулптуре од дрвета,
вајар Марко Црнобрња

Штампа:
Форма Б

Тираж:
500 ком.

Уметничке и занатске школе

CIP -Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

069 .02 :37 (497 .11) (036)
371 (497 .11)" 18/19" (036)

ВОДИЧ Педагошког музеја / [аутори
Бранислав Јордановић ... [и др.] ; текст на
енглеском језику Растко Јовановић ;
фотографије Веселин Милуновић] . - Београд :
Педагошки музеј, 2012. (Београд : форма Б) . -
144 стр. : илустр. ; 30 cm

Кор. Насл. - Тираж 500. - Стр. 5: Предговор
/ Немања Антоновић. - The Educational
Museum; стр. 6-9. -Напомене и библиографске
Референце уз текст.

ISBN 978-86-82453-20-8

1. Јордановић, Бранислав, 1949- [аутор] 2.
Педагошки музеј (Београд)

а) педагошки музеј (Београд) - Водичи б)
Школство - Србија - 19-20в - Водичи
COBISS.SR-ID 191399180

Педагошки музеј

The Educational Museum

Школски музеј основало је Учитељско удружење Србије 24. новембра 1896. године (по Јулијанском календару) на предлог учитеља Димитрија Путниковића, са циљем да сакупља и чува наставна средства „као и све оно, што има историјске вредности за познавање развика српских школа“. Прву изложбу Музеј је приредио 1898. године у згради основне школе на Западном Врачару. Неколико деценија Музеј није имао стални смештај. Налазио се у просторијама основне школе на Западном Врачару, основне школе на Дунавском крају, основне школе на Источном Врачару, основне школе у Савској, у основној школи код Саборне цркве, у Учитељском дому, поново у основној школи на Источном Врачару, у основној школи на Теразијама и у Другој мушкој гимназији. Материјал који се чувао у збиркама знатним делом је уништен у оба светска рата. После Другог светског рата Музеј се налазио у згради Основне школе „Свети Сава“. Од 1960. године носи назив Педагошки музеј, а од 1969. године Музеј је смештен у зграду некадашње Реалке, у којој се и данас налази.

